



มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๒๐๕ ตอนที่ ๒๐๔๑ – ๒๐๕๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์



แนวทางเจริญวิปัสสนา

๒๐๔๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๓๔



ส. ในคราวก่อนมีท่านผู้ฟังที่สงสัยว่า เวลาจบเทศนาแล้วมีผู้ที่บรรลุ
มรรคผลนิพพาน ซึ่งถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ จะสงสัยไหมว่า
บรรลุมรรคผลนิพพานได้ แม้ในขณะที่กำลังฟังชาดกที่พระผู้มีพระภาคตรัสเล่านั่นเอง
เพราะว่าความละเอียดของจิตใจของบุคคลในชาดกในอดีต กับความละเอียดของจิตใจ
ของคนที่กำลังฟังพระธรรมเทศนา ในขณะที่กำลังฟังพระธรรมเทศนาจิตมากมาย
หลายขณะที่เกิด อาจจะได้ยินแล้วคิด และในขณะนั้นอาจจะเผลอ อาจจะหลงลืม
อาจจะคิดเรื่องอื่น ไม่ว่าเสียงจะปรากฏ หรือสภาพธรรมใดจะปรากฏ ความคิดใด ๆ
จะปรากฏ ขณะที่กำลังฟังนั่นเอง อาจจะตรึงตามเรื่องราว และอาจจะคิดตาม
อรรถาธิบายของแต่ละบุคคล ซึ่งในขณะนั้นคือความเป็นจริงของแต่ละบุคคลที่กำลัง
ฟังพระธรรม และเมื่อสติปัฏฐานมีกำลัง ก็สามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม
ทั้ง ๖ ทาง

สภาพนามธรรมทั้งหมดที่กล่าว ไม่ว่าในชาดก หรือในขณะนั้น
ก็เป็นสังขารธรรม ซึ่งทำให้บุคคลที่ได้ฟังและสติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม
จนปัญญาคมกล้าละคลายความเป็นตัวตนที่กำลังฟังในขณะนั้น สามารถถึงความ
สมบูรณ์ของการที่วิปัสสนาญาณจะเกิดขึ้นตามลำดับ และรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

เพราะฉะนั้น ก็เหมือนกันทุกชาติ ชาติก่อนอาจจะเคยฟังชาดกนี้มาแล้ว และ
อีกหลาย ๆ ชาติก็อาจจะได้ฟังชาดกนี้อีกครั้งหนึ่ง แต่สภาพของจิตในขณะที่กำลังฟัง
จะมีปัญญาที่คมขึ้น และละความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนเมื่อไร ก็ย่อมสามารถ
รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้



ขณะนี้รายการภาคคำกำลังสนทนาเรื่องวิปัสสนา ซึ่งเป็นชีวิตประจำวันของทุกคน เว้นพระอรหันต์เท่านั้น เมื่อได้ฟังบททวนอีกครั้งหนึ่ง ก็ได้พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อว่าถ้ามีข้อความใดที่คลาดเคลื่อนจากความถูกต้อง ก็จะได้แก้ไข

เรื่องของวิปัสสนามีข้อที่ควรพิจารณา โดยเฉพาะเมื่อได้ฟังข้อความที่ดีฉันท์กล่าวไว้ว่า วิปัสสนา ได้แก่ อกุศลจิตทั้ง ๑๒ ดวง ซึ่งตามข้อความที่มีอยู่ใน **อรรถกถาสัทธัมมปกาสินี อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค อรรถกถา วิปัสสนกถา** ไม่มีข้อความนี้ คือ ไม่มีข้อความโดยตรงว่า ได้แก่ อกุศลจิต ๑๒ ดวง เพราะฉะนั้น ขอให้ท่านผู้ฟังช่วยกันพิจารณาเนื้อความในอรรถกถาเพื่อความถูกต้อง เพราะว่าเรื่องของธรรมเป็นเรื่องละเอียดมาก จึงควรพิจารณาเป็นลำดับให้ละเอียดขึ้นด้วย

ข้อความที่ควรพิจารณา คือ

วิปัสสนา ๑๒ ได้แก่ สัญญาวิปัสสนา ๑ จิตตวิปัสสนา ๑ ทิฏฐิวิปัสสนา ๑ ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าตัวตน ในสภาพที่ไม่งามว่างาม

ก่อนอื่นที่ควรจะต้องพิจารณา คือ เรื่องของวิปัสสนาเป็นเรื่องของอกุศลจิตแน่นอน และอกุศลจิตหรืออกุศลเจตสิกก็จำแนกออกเป็นอกุศลธรรมหลายประเภท เช่น อาสวะ โยคะ คันถะ นิวรณธรรม สังโยชน์ เหล่านี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น อกุศลเจตสิก ๑๔ ดวง จำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ กันฉันใด วิปัสสนา ๓ อย่าง ก็ควรจะได้พิจารณาว่า องค์ธรรม ได้แก่ อกุศลจิตทั้ง ๑๒ ดวง หรือว่าเฉพาะ โลกมุลจิต ๘ ดวงเท่านั้น

นี่คือความละเอียด เพราะถ้าอ่านข้อความในอรรถกถาเพียงครั้งเดียว หรือเพียงคร่าว ๆ อาจจะทำให้มีความเข้าใจอย่างหนึ่ง แต่ถ้าอ่านบททวนและพิจารณาอีก ก็อาจจะเป็นความเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทั้ง ๒ อย่างขอให้ท่านผู้ฟังช่วยร่วมกันพิจารณาดูว่าควรจะเป็นอย่างไร เพราะว่าข้อความในอรรถกถาทุกแห่งเท่าที่ฉันดู



ไม่ได้แสดงองค์ธรรมโดยตรงว่า วิปัสสนา ได้แก่ อกุศลจิตทั้ง ๑๒ ดวง และไม่ได้แสดงด้วยว่า ได้เฉพาะโลภมูลจิตเท่านั้น เพราะฉะนั้น ก็ขึ้นอยู่กับพิจารณา

สัทธัมมปกาสินี อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค อรรถกถา วิปัสสนาสกถา มีข้อความว่า

สัญญาวิปัสสนา ย่อมปรากฏในกาลแห่งกิจของตนที่กำลังด้วยอกุศลสัญญาปราศจากทิวฏฐิ ในฐานะแห่งกิจของจิตที่กำลังอ่อน

ด้วยอกุศลสัญญาปราศจากทิวฏฐิ นี้เป็นเหตุที่ทำให้คิดว่า น่าจะหมายถึงว่า อกุศลจิตอื่นทั้งหมดที่ไม่ใช่โลภมูลจิตทิวฏฐิ คัดสัมปยุตต์เป็นสัญญาวิปัสสนา

เพราะข้อความนี้ จึงต้องพยายามศึกษา พยายามพิจารณา พยายามเข้าใจ แสดงว่าเป็นอกุศลแน่นอน แต่จะรวมโมหมูลจิตและโทสมูลจิตไว้ด้วยหรือเปล่านั้นเป็นข้อที่น่าคิด

ลักษณะของสัญญาวิปัสสนา คือ การจำหรือการสำคัญลักษณะของสภาพธรรมคลาดเคลื่อนไป เช่น เห็นสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง เห็นสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข เห็นสภาพที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา เห็นสภาพที่ไม่งามว่างาม แต่สัญญาวิปัสสนา ได้แก่ อกุศลจิตเมื่อไร ขณะไหน ซึ่งวิปัสสนามี ๓ อย่าง คือ สัญญาวิปัสสนา ๑ จิตตวิปัสสนา ๑ ทิวฏฐิวิปัสสนา ๑ ในบรรดาวิปัสสนาทั้ง ๓ สัญญาวิปัสสนามีกำลังอ่อนกว่า จิตตวิปัสสนา และทิวฏฐิวิปัสสนา

วันหนึ่ง ๆ ทุกคนมีอกุศลที่ไม่รู้สึกตัวเลย มีใครรู้สึกตัวบ้างไหมว่า วันนี้มีอกุศลประเภทใดบ้างมากแค่ไหน เพราะว่าโลภมูลจิตเกิดขึ้นเป็นประจำ ไม่ใช่มีแต่โมหมูลจิต และขณะใดที่ไม่ใช่ความรู้สึกที่ขุ่นมัว ขณะนั้นก็ เป็นลักษณะของโลภมูลจิตโดยสัญญาวิปัสสนา เพราะว่าขณะนั้นไม่ใช่ทิวฏฐิวิปัสสนา ไม่ใช่โลภมูลจิตที่เกิดร่วมกับทิวฏฐิเจตสิก ไม่ใช่โลภมูลจิตทิวฏฐิ คัดสัมปยุตต์ ๔ ดวง

โลภมูลจิตทิวฏฐิ คัดสัมปยุตต์ ๔ ดวง เป็นสภาพของจิตที่ประกอบด้วยความเห็นผิดซึ่งเกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา ๒ ดวง เป็นอสังขาริก ๑ ดวง เป็นสังขาริก ๑ ดวง และเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ๒ ดวง เป็นอสังขาริก ๑ ดวง เป็นสังขาริก ๑ ดวง



พิจารณาชีวิตประจำวันเพื่อที่จะได้เข้าใจธรรม วันนี้มีทวิวิปัสสนา หรือ มีจิตตวิปัสสนา หรือมีสัญญาวิปัสสนา

ขณะที่ไม่มีทวิวิปัสสนา ความเห็นผิด แต่เป็นชีวิตประจำวันที่มีความพอใจที่จะ กระทำกิจการงานต่าง ๆ มีการเคลื่อนไหว มีการบริหารร่างกาย มีการอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ พูดคุยสนทนาเรื่องต่าง ๆ ในขณะนั้นสภาพของจิตเป็นอกุศล จึงเป็นสัญญาวิปัสสนา หรือจิตตวิปัสสนา เพราะว่าขณะนั้นไม่ได้เกิดร่วมกับทวิวิปัสสนา ก็เป็นเพียงสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนา ซึ่งผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลระดับ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ก็ยังมีจิตตวิปัสสนาและสัญญาวิปัสสนา แต่ไม่มีทวิวิปัสสนา เพราะว่าพระโสดาบันดับทวิวิปัสสนาหมด

เพราะฉะนั้น ชีวิตประจำวันก็ควรจะพิจารณาว่า ไม่พ้นจากสัญญาวิปัสสนา และจิตตวิปัสสนา

... สัญญาวิปัสสนามีกำลังอ่อนกว่าจิตตวิปัสสนาและทวิวิปัสสนา อุปมาดูการเห็นหาปณะของทารกไร้เดียงสา

เห็นจริง แต่ไม่รู้ว่สิ่งทีเห็นเป็นสิ่งที่ใช้กันที่ชาวบ้านรู้กันว่ เป็นวัตถุสำหรับใช้ในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ทารกไร้เดียงสาเห็นแต่ไม่รู้จ้กว่าสิ่งนั้นคืออะไร เพราะฉะนั้นก็มีสัญญาวิปัสสนา เพราะขณะนั้นเห็นว่เป็นสิ่งที่หนึ่งสิ่งใดเนื่องจากเป็นอกุศลจิต

จิตตวิปัสสนามีกำลังมากกว่าสัญญาวิปัสสนา อุปมาดูการเห็นหาปณะของชาวบ้าน

ทวิวิปัสสนามีกำลังมากกว่าวิปัสสนาอื่นทั้งหมด ดูการจับเหล็กด้วยคีมเหล็กของช่างเหล็ก

ไม่ใช่เอามือจับ แต่จับเหล็กด้วยคีมเหล็กของช่างเหล็ก นั่นคือผู้มีทวิวิปัสสนา เพราะฉะนั้น ปัญหา คือ วิปัสสนาได้แก่โลภมูลจิตเท่านั้นทั้งที่เป็น ทวิวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนา หรือว่าได้แก่อกุศลทั้งหมด

ถ้าจะพิจารณาอีกแง่หนึ่งว่ อกุศลธรรมคืออกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท จำแนกออกเป็นพวก ๆ เป็นประเภท ๆ ก็ไม่ใช่ว่อกุศลเจตสิกทั้ง ๑๔ เป็นอกุศลธรรม



ทั้ง ๙ ประเภท อย่างอาสวะ ๔ ได้แก่ กามาสวะ ภวาสวะ ภิภวาสวะ อวิชชาสวะ เท่านั้นเอง อกุศลเจตสิกอื่นไม่เป็นอาสวะ เพราะว่าอาสวะเป็นขณะที่อกุศลจิตเกิด อย่างบางเบาเป็นไปในวันหนึ่ง ๆ ที่ตากระทบรูป ไหลไปแล้วสู่ความเป็นกามาสวะ ยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ต้องคิด ไม่ต้องเตรียม มีปัจจัยปรุงแต่งที่จะให้ทันทีที่เห็นก็ไหลไปสู่อารมณ์นั้นด้วยความพอใจ หมักหมมมัวเมาอยู่เรื่อย ๆ เหมือน แผลเปิดซึ่งไหลอยู่เรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นกามาสวะ ความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือความพอใจในภพชาติ ความมีชีวิต หรือทิฏฐิ ความเห็น หรืออวิชชา แต่ไม่มีโทสะเป็นอาสวะ ฉันทใด ถ้าพิจารณาอย่างนี้ก็พอจะคิดอีกนัยหนึ่งว่า สำหรับวิปัสสนา นั้น ได้เฉพาะโลกมุขจิตเท่านั้น ได้ไหม

คือ ในขณะที่เป็นโมหมูลจิต และในขณะที่เป็นโทสมูลจิตนั้น จะเป็นวิปัสสนา ด้วยหรือเปล่า เพราะถ้าพิจารณาเฉพาะโลกมุขจิตว่า วิปัสสนานั้นได้แก่เฉพาะ โลกมุขจิตเท่านั้น ก็อาจพิจารณาได้ว่า โมหมูลจิตเป็นสภาพที่ไม่รู้อะไร ขณะใดที่ไม่รู้จริง ๆ ขณะนั้นเป็นโมหะ และวันนี้ไม่ทราบว่าขณะใดบ้างที่เป็นโมหะ เพราะว่าขณะที่เป็นโลภะยังเห็น คือ อยากจะอ่านหนังสือพิมพ์ อยากจะรับประทานอาหาร อยากจะทำอะไรก็ตามแต่ ขณะนั้นยังเห็นลักษณะของโลกมุขจิตได้ว่า เป็นความต้องการ เป็นความติดข้อง เป็นความพอใจ แต่โมหะนั้น ขณะที่ไม่รู้อะไรเลย ไม่ใช่หลับ ตื่น แต่ในช่วงวันหนึ่ง ๆ ที่ตื่นมีขณะที่ไม่รู้ตัวบ้างไหม ขณะนั้นก็คือโมหะ ถ้าขณะนั้นเป็นโมหะจะวิปัสสนาไหม เพราะว่าไม่รู้อะไรทั้งนั้นในเรื่องของสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา หรือสิ่งที่ไม่งาม ก็ไม่มีความเห็นอะไรเลยช่วงขณะนั้น ถ้าเป็นในลักษณะนั้นก็มักจะคิดว่า โมหะหรือโมหมูลจิตนั้นไม่เป็นวิปัสสนา แต่เป็นมูลให้เกิดวิปัสสนา และสำหรับโทสมูลจิตก็เช่นเดียวกัน ถ้าโดยนัยนี้คือกล่าวว่า วิปัสสนาได้แก่ โลกมุขจิตเท่านั้น โทสมูลจิตก็เป็นผลซึ่งเกิดจากวิปัสสนา คือ เพราะวิปัสสนาจึงเกิดโทสะ

ข้อความต่อไปมีว่า



บทว่า น สญญาวิปุลลาโส น จิตฺตวิปุลลาโส น ทิฏฐิวิปุลลาโส
ความสำคัญไม่ผิด ความคิดไม่ผิด ความเห็นไม่ผิด ท่านกล่าวถึงการถือเอา
ตามความเป็นจริง เพราะไม่มีการยึดถือผิด ๑๒ อย่าง ในวัตถุ ๔ อย่าง

คือ ไม่มีสัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ทิฏฐิวิปลาสในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง
ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ในสภาพที่ไม่งาม
ว่างาม ขณะที่ไม่มีกรรมวิปลาส เป็นในขณะที่เป็นกุศลจิต

ข้อความต่อไปมีว่า

บทว่า วิสญญโน มีสัญญาผิด นี่เป็นเพียงเทศนา ความว่า มีความจำ
ความคิด และความเห็น วิปริต (คลาดเคลื่อนไปจากสภาพที่แท้จริงของธรรม)

คือ ตรงกันข้ามกับสติสัมปชัญญะ ลักษณะของวิปลาสต้องตรงกันข้ามกับ
สภาพธรรมที่เป็นกุศล

อีกอย่างหนึ่ง เพราะสัญญาเป็นตัวนำ ท่านจึงกล่าวสัญญาวิปลาส
ด้วยบท ๔ แห่งทิวฏีก่อน แต่นั่นจึงกล่าวบทว่า มิจฺฉาทิฏฐินตา ถูกมิจฉาทิฏฐินำไป
เป็นทิฏฐิวิปลาส

เริ่มจากสัญญาวิปลาส และจึงเกิดทิฏฐิวิปลาส

สำหรับจิตตวิปลาส ข้อความมีว่า

บทว่า ขิตฺตจิตฺตา จิตกฺวัดแกว่ง เป็นจิตตวิปลาส

แสดงว่าเป็นอกุศลแน่นอน แต่ไม่มีข้อความที่บ่งชี้ชัดว่าเป็นอกุศลจิตทั้ง ๑๒ ดวง

บทว่า วิสญญโน มีสัญญาผิด คือ ถึงโมหะปราศจากสัญญาปกติด้วยการ
ถือวิปลาส ๓

ที่ใช้คำว่า วิปลาส ที่เป็นอกุศล ก็เพราะว่า ถึงโมหะปราศจากสัญญาปกติ

ดูจในบทนี้ว่า สลบเพราะกำลังพิษ ถึงวิสัญญา (หมดความรู้สึก)



นี่เป็นเพียงคำอุปมา คือ หมายถึงหมดความรู้สึกริดรอนชั่วดีในขณะที่เป็นอกุศล วิปัสสนาเป็นเรื่องอกุศลทั้งนั้น หมดความรู้สึกริดรอนชั่วดี ซึ่งละเอียดจนกระทั่งว่า หมดความรู้สึกริดรอนชั่วดี จึงเป็นโลภะ จึงเป็นโทสะ จึงเป็นโมหะ

บทว่า เต โยคยตุตา มารสฺส คือ สัตว์เหล่านั้นชื่อว่าติดอยู่ในบ่วงของมาร

บทว่า อโยคกฺเขมิโน เป็นผู้ไม่มีความปลอดภัยจากกิเลส คือ ไม่บรรลุนิพพานอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ

สำหรับการดับวิปัสสนาเป็นขั้น ๆ ข้อความใน **สัทธัมมปกาสินี อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค** มีว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงประกาศพระธรรม คือ ทรงแสดงธรรมละความวิปัสสนา ผู้มีปัญญาฟังพระธรรมของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นกลับได้ความคิด คือ เว้นความวิปัสสนา ได้เห็นสภาพไม่เที่ยงโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง เห็นสภาพที่มีใช้ตัวตนโดยความเป็นสภาพมีใช้ตัวตน เป็นผู้ถือมั่นสัมมาทิฏฐิ คือ ถือความเห็นชอบ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสัมมาทิฏฐิเพราะละมิจฉาทิฏฐิทั่วแล้ว เป็นพระโสดาบัน (แต่) ความสำคัญ (ความจำ) ความคิดในทุกข์ว่าเป็นสุขย่อมเกิดขึ้น เพราะยังละการสะสมอันเนิ่นนานของโมหะไม่ได้

แม้เป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว ไม่มีความเห็นผิดในเรื่องของสภาพธรรมที่ไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวตน แต่ยังมีความสำคัญ ความจำ และความคิดในทุกข์ว่าเป็นสุขในสิ่งที่ไม่งามว่างาม สำหรับพระสกทาคามีก็มีความสำคัญและความคิดในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในสิ่งที่ไม่งามว่างามเบาบางลง แต่สำหรับพระอนาคามีบุคคลนั้น ท่านละความสำคัญและความคิดในสิ่งที่ไม่งามว่างาม และสำหรับพระอรหันต์ ละความสำคัญคือสัญญาวิปัสสนา และจิตตวิปัสสนา ในสภาพธรรมที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุขดับวิปัสสนาทั้งหมด แต่ผู้ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์บุคคลยังมีวิปัสสนาครบ

ไม่ทราบท่านผู้ฟังมีความคิดเห็นประการใดในเรื่องนี้





๒๐๔๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๓๔



ผู้ฟัง เรื่องวิปัสสนา ท่านอาจารย์อ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถาอย่างมาก ยังไม่สามารถชี้ชัดลงไปได้ว่า วิปัสสนาเป็นเรื่องของอกุศลทั้งหมดหรือเฉพาะโลภมูลจิต ๘ ดวงเท่านั้น และพวกเราจะบังอาจล้ำวินิจฉัยหรือ

ส. คงไม่ถึงกับวินิจฉัย แต่เป็นข้อที่ควรศึกษาค้นคว้าต่อไป เพราะเท่าที่ค้นดู ไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์อรรถกถา ทุกเล่มข้อความเหมือนกันหมด คือ สำหรับอกุศลธรรมประเภทอื่นยังมีการบอกไว้ชัดเจนว่า ได้แก่อกุศลเจตสิกประเภทใด ได้แก่จิตประเภทใด แต่สำหรับวิปัสสนาไม่ได้บอกไว้ชัดเจน เมื่อไม่ได้บอกไว้ชัดเจนก็เป็นที่น่าสนใจว่า ปกติธรรมดาขณะที่อกุศลจิตเกิดเป็นวิปัสสนา และเพราะสัญญาวิปัสสนามีกำลังอ่อนมาก ก็เป็นขณะที่อกุศลจิตเป็นไปอย่างเบาบางในวันหนึ่ง ๆ แต่เวลาที่ เป็นจิตตวิปัสสนา ไม่ใช่เพียงสัญญาจะวิปัสสนาเท่านั้น ความคิดก็วิปัสสนามาก จนกระทั่งทำให้ตัวเองหรือคนอื่นอาจจะรู้ความวิปัสสนาของความคิดของตัวเองได้ เช่น คนที่คิดเพ้อฝัน และคิดมากโดยที่ตัวเองก็ไม่มีจะให้เกิด แต่ก็คิดเสียใหญ่โต เป็นเรื่องเป็นราว นั่นก็จะเห็นชัดในขณะที่ไม่ใช่เพียงสัญญาวิปัสสนาตามปกติ แต่จิตตวิปัสสนามีกำลังมากกว่าสัญญาวิปัสสนา

เพราะฉะนั้น ถ้าจะพิจารณาอีกนัยหนึ่งว่า เวลาที่โทสมูลจิตเกิด มีความโกรธมาก ๆ ไม่ใช่เป็นความไม่พอใจหรือความขุ่นเคืองใจเพียงเล็กน้อย ก็เห็นความวิปัสสนาอย่างมาก ซึ่งสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนาที่ได้แก่โลภมูลจิต เป็นมูลให้เกิดจิตตวิปัสสนาที่เป็นโทสมูลจิตก็ได้ หรือที่ท่านไม่บ่งชี้ชัด ก็เพราะว่าในขณะที่นั้น เป็นสภาพของจิตที่เห็นชัดเจนว่าต้องเป็นวิปัสสนาแน่นอน แต่ถ้าเฉพาะโลภมูลจิต อย่างเดียว ก็ต้องถือว่าที่โทสมูลจิตมีอาการวิปัสสนาอย่างมาก ก็เพราะว่ามีความวิปัสสนาโดยสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนาในสภาพธรรมที่ไม่เที่ยงว่าเพียง



ในสภาพธรรมที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน
ในสภาพธรรมที่ไม่งามว่างาม เป็นเหตุ

ถ. ถ้าเราไปกังวลกับสิ่งที่ยังไม่ชัดเจนเช่นนี้ จะทำให้ปิดกั้นการเจริญ
สติปัฏฐานหรือไม่

ส. ไม่ปิดกั้นเลย ทุกขณะไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพนามธรรมและรูปธรรม
แม้แต่จิตที่เป็นกุศลหรือเป็นอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใดก็สามารถเป็นอารมณ์ของสติ
ที่สติจะระลึกและรู้ว่า ขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

จะค่อย ๆ สะสมเพิ่มกำลังขึ้นจากลักษณะไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง คือ ขึ้นต้นจาก
การที่ไม่รู้เลยว่านามธรรมมีลักษณะอย่างไร รูปธรรมมีลักษณะอย่างไร

การศึกษาเรื่องอกุศลจิต ๑๒ ประเภท หรือการศึกษาเรื่องอเหตุกจิต การศึกษา
เรื่องกามาวจรจิต เรื่องจิตประเภทต่าง ๆ เป็นเครื่องดับปัญญาให้ค่อย ๆ เข้าใจ
ลักษณะของจิตซึ่งทุกคนกำลังมี ซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เพื่อที่สติจะได้ระลึก
ลักษณะที่กำลังปรากฏและสามารถแยกได้ว่า ลักษณะของนามธรรมต่างกับลักษณะ
ของรูปธรรม นี่เป็นความรู้ขั้นต้น และผู้นั้นเองจะค่อย ๆ รู้ว่า รู้ลักษณะของรูปทางหนึ่ง
ทางใด หรือรู้ลักษณะของนามทางหนึ่งทางใด เพราะว่าบางคนที่ไม่ได้ฟังพระธรรม
และสติเพ็งจะเกิดก็กล่าวว่ ระลึกรู้ลักษณะของรูปขณะที่กระทบสัมผัสบ้างแล้ว
คือ ลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน

และท่านหนึ่งก็บอกว่า ไม่รู้ลักษณะของนามรูปทางจุมก เวลาที่มีกลิ่นปรากฏ
ก็เริ่มที่จะสงสัยว่า ลักษณะของนามธรรมเป็นอย่างไร ลักษณะของรูปธรรมเป็นอย่างไร
ซึ่งก่อนที่จะได้ฟังเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน คนนั้นก็อาจจะได้กลิ่นเรื่อย ๆ

คือ ท่านผู้นั้นกำลังปกทุเรียน พอได้กลิ่นทุเรียนท่านก็คิดว่า นี่นามธรรม
หรือรูปธรรม ซึ่งท่านก็เคยปกทุเรียนมาหลายปีในชีวิตของท่าน และกลิ่นของทุเรียน
ก็กระทบจุมกทุกครั้งทีปกทุเรียน แต่ก่อนนั้นไม่เคยคิดเรื่องนามธรรมและรูปธรรม แต่
เวลาที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องนามธรรมและรูปธรรม ในขณะที่กลิ่นปรากฏ ขณะนั้น
ก็มีการระลึกเพื่อที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งขณะนั้นสติปัฏฐานของ



ท่านผู้นั้นระลึกที่ลักษณะของนามอื่นรูปอื่นที่ไม่ใช่ทางจุมก เพราะฉะนั้น ท่านก็เกิดความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางจุมก

นี่แสดงให้เห็นถึงการเก็บเล็กผสมน้อยของปัญญาที่ค่อย ๆ รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น แม้ขณะที่จิตกำลังสงสัยหรือกำลังคิดเรื่องของวิปัสสนาหรือจะเป็นเรื่องอื่นก็ตาม ขณะนั้นสติปัญญาน کمกว่า จึงรู้ว่าแม้ขณะนั้นก็เป็นเพียงชั่วขณะจิตเดียวที่เกิดขึ้นและดับไป ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ในพระไตรปิฎกก็คงจะได้ผ่านหลายพระสูตร แม้แต่ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ เป็นต้น เมื่อได้วินิจฉัยข้อความซึ่งท่านผู้ฟังอาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะยากเลย เช่น ข้อความในโคธิงคสาธสูตร ซึ่งขณะนั้นท่านพระเถระเหล่านั้นอยู่ในป่าโคธิงคสาธวัน และคำถามของท่านก็ดูจะไม่แปลกหรือน่าอัศจรรย์ เพราะว่าเป็นเรื่องธรรมดา คือ ท่านถามว่า

ป่าโคธิงคสาธวันจะงามด้วยภิกษุที่มีความประพฤติดังไร

เพียงเท่านี้ และแต่ละท่านก็ตอบไปตามความถนัดที่ท่านสะสมมา เมื่อท่านเหล่านั้นตอบแล้ว ท่านก็ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อทูลถามว่า คำตอบของท่านผู้ใดถูกต้อง

แสดงให้เห็นว่า ทุกเรื่อง แม้แต่เรื่องที่ดูเหมือนเป็นเรื่องไม่ยาก และท่านพระอรหันต์เถระเอตทัคคะเหล่านั้นเป็นผู้แสดงความคิดเห็น ท่านก็ยังต้องไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อทูลถาม เพื่อจะได้ไม่กล่าวต่อพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว

เพราะฉะนั้น ทุกท่านก็ทราบได้ว่า ท่านจะต้องศึกษา และพิจารณาแล้วพิจารณาอีกในพระธรรม ซึ่งในสมัยนี้ไม่มีพระผู้มีพระภาคที่จะไปทูลถามได้ ต้องอาศัยพระธรรมที่ทรงแสดงแล้ว และควรต้องแสดงตรงตามพระธรรม

ผู้ฟัง ท่านอาจารย์กล่าวว่า สภาพของโมหมูลจิตตรงกับข้อความที่ว่า ขณะใดหมดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ทำให้คิดว่า จะว่าเป็นโมหมูลจิตไม่ได้ ก็ไม่ใช่และโทสมูลจิต เช่น ขามแตกแล้วไม่พอใจ จะให้มันเที่ยง ขามแตกแล้วจะให้ไม่แตก ก็รู้สึกว่ โทสะก็ยังมึวิปัสสนาในสภาพที่ไม่เที่ยงเห็นว่าเที่ยง ส่วนโลกะนี้แน่นอน



ทั้งหมดเลย คือ สิ่งที่ไม่เที่ยงก็เห็นว่าเที่ยงได้ สิ่งที่เป็นทุกข์ก็เห็นว่าเป็นสุขได้ สิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนก็เห็นว่าเป็นตัวตนได้ สิ่งที่ไม่งามก็เห็นว่างามได้

ส. เป็นอกุศลนั้นแน่นอน ที่จริงแล้วก็ได้แก่สัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ถ้าตัดทิวฐิวิปลาสออกไป เพราะฉะนั้น ขณะที่เห็นโมหมูลจิต สัญญาก็เป็นวิปลาส จะได้หรือเปล่า

ผู้ฟัง คำว่า อกุศล ก็ต้องคลุมไปทั้งหมด อกุศลจิตมี ๑๒ อย่าง ไม่ว่า อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นก็เป็นจิตตวิปลาส ผมมีความเห็นอย่างนี้ และเคยพูดเคยสอน นักเรียนมาอย่างนี้

ส. สำหรับวิปลาสมี ๓ คือ สัญญาวิปลาส ๑ จิตตวิปลาส ๑ ทิวฐิวิปลาส ๑ ในวัตถุ ๔ คือ ในสภาพที่ไม่เที่ยงเห็นว่ายั่งยืน ในสภาพที่เป็นทุกข์ เห็นว่าเป็นสุข ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนเห็นว่าเป็นตัวตน ในสภาพที่ไม่งามเห็นว่างาม และวิปลาสนั้นไม่ใช่มีแต่เฉพาะทิวฐิ ความเห็นผิด แต่มีทั้งสัญญา ความจำ ก็วิปลาส และจิตก็วิปลาสด้วย

นี่เป็นข้อที่จะเห็นความละเอียด เพราะถ้าพูดถึงทิวฐิวิปลาสก็ไม่ยากที่จะเข้าใจ เวลาที่มีความเห็นผิดคลาดเคลื่อนจากสภาพธรรม ขณะนั้นแน่นอนต้องเป็นวิปลาส คือ เห็นผิดจากความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น เพราะฉะนั้น สำหรับทิวฐิวิปลาส ไม่ยาก ได้แก่ โภสมูลจิตทิวฐิคตสัมปยุตต์ ๔ ดวง

อกุศลจิตทั้งหมดมี ๑๒ ดวง เป็นโภสมูลจิต ๘ ดวง โทสมูลจิต ๒ ดวง โมหมูลจิต ๒ ดวง สำหรับโภสมูลจิต ๘ ดวง เป็นทิวฐิคตสัมปยุตต์ เกิดร่วมกับความเห็นผิด ๔ ดวง และเป็นโลกทิวฐิคตวิปยุตต์ ไม่มีความเห็นผิดเกิดร่วมด้วย ๔ ดวง

สำหรับอกุศลจิต ๑๒ ดวง เมื่อเป็นโภสมูลจิตทิวฐิคตสัมปยุตต์ ๔ ดวง อกุศลจิตที่เหลือ ๘ ดวง ได้แก่ โภสมูลจิตทิวฐิคตวิปยุตต์ ๔ โทสมูลจิต ๒ และ โหมมูลจิต ๒ จิต ๘ ดวงนี้ วิปลาสหรือไม่วิปลาส ซึ่งข้อความใน **สัทธัมมปกาสินี อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทามรรค** มีว่า



สัญญาวิปลาสย่อมปรากฏในกาลแห่งกิจของตนที่กำลังด้วยอกุศลสัญญา
ปราศจากทิวฐิ ในฐานะแห่งกิจของจิตที่กำลังอ่อน

และท่านอาจารย์สมพรก็ได้ตรวจสอบแล้วว่า ไม่มีข้อความเกินกว่านี้
เพราะฉะนั้น ด้วยอกุศลสัญญาปราศจากทิวฐิ เมื่อมีข้อความเพียงเท่านี้ก็วินิจฉัย
ได้เลยว่า ได้แก่ออกุศลจิตอื่นที่ไม่เกิดร่วมกับทิวฐิ เพราะถ้าได้แก่ออกุศลจิตเท่านั้น
ก็ต้องบอกแยกออกมาเลยว่า ได้แก่ออกุศลจิตปราศจากทิวฐิ แต่ข้อความนี้กล่าวว่า
ด้วยอกุศลสัญญาปราศจากทิวฐิ จึงวินิจฉัยได้ว่า ได้แก่ออกุศลจิตทั้งหมดที่มี
สัญญาวิปลาสเกิดร่วมด้วย

ในขณะที่เป็นอกุศล จะไม่วิปลาสไม่ได้เลย เมื่อเป็นอกุศลก็ต้องวิปลาส
แม้แต่สัญญาเจตสิกซึ่งเกิดกับโลภมูลจิต โทสมูลจิต หรือแม้โมหมูลจิตเมื่อเป็น
อกุศลก็วิปลาส เพราะว่าเป็นอกุศล ไม่ได้เป็นกุศลในขณะนั้น เนื่องจากอกุศลเจตสิก
เกิดได้เฉพาะกับอกุศลจิตเท่านั้น ไม่เหมือนโสภณเจตสิกซึ่งเกิดได้ทั้งกับกุศลจิต
วิบากจิต และกิริยาจิต แต่สภาพของอกุศลธรรมคืออกุศลเจตสิกจะเกิดกับจิต
ประเภทอื่น คือ จะเกิดกับวิบากจิตหรือกิริยาจิตไม่ได้ กับกุศลจิตก็เกิดไม่ได้ จะเกิดได้
เฉพาะกับอกุศลจิตเท่านั้น

เพราะฉะนั้น เมื่อพิจารณาอีกจะเห็นได้ว่า สัญญาวิปลาสย่อมปรากฏในกาล
แห่งกิจของตนที่กำลังด้วยอกุศลสัญญาปราศจากทิวฐิ เพียงแต่บอกว่า อกุศลสัญญา
ที่ปราศจากทิวฐิเท่านั้น เพียงคำนี้ ก็รวมอกุศลจิตทุกประเภทได้

ไม่ทราบท่านผู้ฟังมีความคิดเห็นประการใด พิจารณาแล้ว พิจารณาอีก

และสำหรับ จิตตวิปลาส

จิตตวิปลาส ย่อมเป็นไปในกาลแห่งกิจของตนเป็นอกุศลจิตปราศจากทิวฐิ
ที่กำลัง

ข้อความนี้ก็เช่นเดียวกัน ถ้าได้แก่ออกุศลจิต ก็น่าจะมีข้อความที่
แสดงชัดออกไปเลยว่า ได้แก่ออกุศลจิตปราศจากทิวฐิ แต่ข้อความของจิตตวิปลาส
มีว่า จิตตวิปลาส ย่อมเป็นไปในกาลแห่งกิจของตนเป็นอกุศลจิตปราศจากทิวฐิที่กำลัง



ขณะใดที่เป็นอกุศล ขณะนั้นเป็นวิปัสสนา ไม่ต้องกล่าวถึงเรื่องรู้ความจริงของสภาพธรรม แม้เพียงกุศลก็เป็นไม่ได้ในขณะนั้น เพราะอกุศลเจตสิกทั้งหลายที่เกิดขึ้นเกิดร่วมด้วย

วิปัสสนาไม่ใช่เฉพาะความเห็น แต่เป็นไปแล้วตามปกติ จึงไม่เห็นตามความเป็นจริง เพราะว่ามี ๒ ฝ่าย เห็นตามความเป็นจริง กับไม่เห็นตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ถ้าเห็นตามความเป็นจริง คือ เห็น แต่ขณะใดที่ไม่เห็นขณะนั้นก็วิปัสสนา เพราะว่าไม่เห็นตามความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นอกุศลเจตสิกและอกุศลจิต ทั้งสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนา ถ้ายกทิววิปัสสนาออกไป โดยไม่ต้องมานั่งคิด หรือไม่ต้องมีความคิดใด ๆ แต่เป็นไปแล้วเพราะว่าเป็นอวิชชา ความไม่รู้ อกุศลจิต ขณะใดเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นไปแล้ว จะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม เป็นไปแล้วกับความวิปัสสนาโดยที่ไม่รู้ตัว

มี ๒ ฝ่าย คือ เห็นตามความเป็นจริง กับไม่เห็น เพราะฉะนั้น ที่เห็นต้องเป็นฝ่ายโสภณ และที่ไม่เห็นต้องเป็นฝ่ายอกุศล เพราะอกุศลไม่เห็นแน่ ๆ เมื่อไม่เห็นก็คือไม่เห็นทั้งหมดนั่นแหละ คือ ไม่เห็นในสภาพที่ไม่เที่ยง ไม่เห็นในสภาพที่เป็นทุกข์ ไม่เห็นในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่เห็นในสภาพที่ไม่งาม ไม่เห็นหมดเลยในขณะนั้นเหมือนวิสัณญ์ ซึ่งท่านผู้ฟังก็จะได้พิจารณา และวินิจฉัยตามเหตุผลที่พิจารณากันเพิ่มขึ้นด้วย

ผู้ฟัง ในวิปัสสนาสกถา ผมอ่านพบอย่างที่ว่านี้ มีการใช้คำว่า อกุศลสัญญา ในขณะที่เป็นสัญญา หรือในขณะที่เป็นจิตก็ใช้คำว่า อกุศล ทั้ง ๒ ที่เลย อยากจะสนับสนุนว่า ขณะที่อกุศลน่าจะเป็นวิปัสสนา ด้วยเหตุผลที่ว่าขณะที่เป็นโทสะก็ดี ขณะที่เป็นโมหะก็ดี ขณะนั้นก็มีจิตเกิดขึ้น ขณะที่จิตเกิดขึ้น สัญญาซึ่งเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิกก็เกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ด้วยเหตุผลนี้ ในขณะที่เป็นโทสะก็ดี โมหะก็ดี ก็น่าจะเป็นวิปัสสนา

ส. เวลาที่โทสมูลจิตเกิด หรือความโกรธเกิดขึ้น และมีอาการวิการต่าง ๆ ท่านผู้ฟังก็เห็นได้ว่า ต้องวิปัสสนาแน่นอน ซึ่งในคราวก่อนได้นำเรื่องนี้มาให้ท่านผู้ฟัง



ได้พิจารณา เพราะว่าในกาลข้างหน้าก็คงจะมีผู้ที่ศึกษา และอาจจะมีความสงสัย
เพราะฉะนั้น ถ้าได้มีการพิจารณา ปรีक्षा สรูป ก็คงจะเป็นแนวทางให้ผู้ที่ศึกษา
ในกาลข้างหน้าได้พิจารณาในความถูกต้อง ถ้าไม่ยกมากล่าวถึงเลย ในกาลข้างหน้ามี
ผู้ที่เกิดความสงสัย ก็จะไม่เข้าใจวินิจจย





๒๐๔๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๓๔



สำหรับที่จะพิจารณาว่าโมหมูลจิตวิปลาสใหม่ ซึ่งโมหมูลจิตก็ดี โทสมูลจิตก็ดี ดูเหมือนว่าไม่เกี่ยวข้องกับความเห็นที่เที่ยง หรือว่าสุข หรือว่าเป็นตัวตน หรือว่างาม แต่ความจริงขณะใดที่อกุศลเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นไปกับความเห็นอย่างนี้ แม้ขณะนั้นไม่ใช่ความเห็น เพราะถ้าเป็นความเห็นก็ต้องเป็น ทิฐิวิปลาส แต่ถ้าเป็นสัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาส ก็ต้องหมายความว่าถึงในขณะที่เกิดอกุศลจิตเกิด แม้เพียงโมหมูลจิตอุทัจจสัมปยุตต์ ไม่มีโลกเจตสิกเกิดร่วมด้วย ไม่มีโทสเจตสิกเกิดร่วมด้วย ไม่มีอกุศลเจตสิกอื่นเกิดร่วมด้วย นอกจากอกุศลสาธารณเจตสิก ๔ ดวง คือ โมหะ อหิริกะ อนินตตัปปะ อุทัจจะ และ สัพพจิตตสาธารณเจตสิกตามสมควร ซึ่งข้อความใน **อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค** มีว่า

อีกอย่างหนึ่ง เพราะสัญญาเป็นต้นนำ ท่านจึงกล่าวสัญญาวิปลาสด้วยบท ๔ แห่งทิฐิก่อน

เนื่องจากสัญญาวิปลาสนั่นเอง ทิฐิ ความเห็น จึงวิปลาส แสดงให้เห็นว่า เพราะโมหะ เพราะอวิชชา จึงทำให้สัญญาวิปลาส ไม่สามารถเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริง เป็นเหตุให้เกิดความเห็นผิดต่าง ๆ เป็นโลภมูลจิตทิฐิติดสัมปยุตต์

บทว่า ขิตฺตจิตฺตา จิตกวัตฺถวํ เป็นจิตตวิปลาส

นี่ก็ไม่ได้บอกจำนวนไว้เลย เมื่อไม่บอกจำนวนไว้ก็พิจารณาได้ว่า ควรได้แก่ออกุศลจิตทั้ง ๑๒ ดวง เพราะเมื่อเป็นอกุศลก็กวัตฺถวํทั้งนั้น แล้วแต่ว่าจะกวัตฺถวํไปในลักษณะใด



บทว่า วิสณฺณฺญใน มีสํญญาผิต คือ ถึงโมหะปราศจากสํญญาปกติดด้วยการ
ถือวิปัสสนา ๓ จุดในบทนี้ว่า สลบเพราะกำลังพิช ถึงวิสณฺณฺญ

นี่คือสภาพจิตของแต่ละคนในชีวิตประจำวัน ซึ่งน่าจะเปรียบเทียบ เวลาที่
อกุศลจิตเกิด ไม่รู้เลยว่าเป็นอกุศล ทุกคนตื่นเข้ามา อกุศลเกิดขึ้นในระหว่างนี้ก็ได้
แต่อกุศลไม่สามารถรู้อกุศล เวลาที่โลภะเกิด โลภะไม่สามารถรู้ว่า เป็นโลภะ
ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้น ขณะใดที่วิปัสสนาหรืออกุศลจิตเกิดขึ้น
ข้อความในอรรถกถาแสดงว่า

บทว่า วิสณฺณฺญใน มีสํญญาผิต นี่เป็นเพียงเทศนา

เพราะใช้ข้อความว่า ดุจสลบเพราะกำลังพิช ถึงวิสณฺณฺญ

ทุกคนอกุศลมากมายเหลือเกิน จึงเป็นผู้ที่สลบไล่ด้วยความมัวเมา ด้วยกำลัง
พิชของอกุศลทั้งหลาย ให้นึกถึงภาพที่อกุศลจิตเกิดมากในวันหนึ่ง ตั้งแต่เช้าถึงเดี๋ยวนี
สลบไล่ไปมากแค่ไหน ไม่ได้พินิจสติที่จะเกิดเป็นอกุศลขึ้น ขณะใดก็ตามที่อกุศลจิต
เกิด ขณะนั้นถ้าไม่ใช่มหากุศลญาณสัมปยุตต์ที่เป็นไปในการระลึกรู้ลักษณะของ
สภาพธรรมที่ปรากฏที่จะรู้ว่าเป็นเพียงสภาพนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขณะนั้นที่อกุศลจิตเกิดก็เหมือนคนที่เพิ่งเริ่มจะฝัน แต่ยังไม่ใช
ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะที่จะสามารถเห็นสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริงได้

เพราะฉะนั้น แต่ละท่านให้นึกถึงตัวเอง ดูเหมือนเป็นผู้ที่สนุกสนาน รื่นเริง
เมื่อเห็นแล้วก็คิดวิจิตรต่าง ๆ สารพัด ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย
ทางใจ แต่ให้ทราบทั่วว่า ขณะเหล่านั้นทั้งหมดที่เป็นอกุศล ดุจผู้ที่สลบเพราะพิชของ
กิเลส เมื่ออกุศลเกิดขึ้นขณะหนึ่งก็เริ่มที่จะฝัน คิดดูก็แล้วกันว่า เมื่อไรจะฝันเต็มที่
มีกำลังที่สามารถเห็นสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริงได้

ข้อความใน **สัทธัมมปกาสินี อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค**
มีว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงประกาศพระธรรม คือ ทรงแสดงธรรมละความ
วิปัสสนา ผู้มีปัญญาฟังพระธรรมของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นกลับได้ความคิด คือ



เว้นความวิปลาด ได้เห็นสภาพไม่เที่ยงโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง เห็นสภาพที่มีใช้ตัวตนโดยความเป็นสภาพที่มีใช้ตัวตน เป็นผู้ถือนั่นสมาธิปฏิสนธิ คือ ถือนั้นเห็นชอบ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิปฏิสนธิเพราะละมิจฉาทิฏฐิทั่วแล้ว เป็นพระโสดาบัน

แต่แม้กระนั้นสัญญาและจิตก็ยังวิปลาด ในขณะที่เห็นสภาพธรรมว่างาม และเห็นสภาพธรรมว่าเป็นสุข เพราะว่าผู้ที่ละการเห็นสภาพธรรมว่างามต้องเป็นพระอนาคามีบุคคล และผู้ที่ละการเห็นสภาพธรรมว่าเป็นสุขต้องเป็นพระอรหันต์ นี่แสดงถึงความละเอียดจริง ๆ และให้รู้จักตัวเองตามความเป็นจริงว่า ขณะใดที่ถูกจริตเกิดบ้างในวันหนึ่ง ๆ คือ ขณะที่เพิ่งเริ่มจะพ้น คือ เพิ่งเริ่มรู้สึกตัว เพื่อที่จะได้อบรมเจริญกุศลให้ถึงการเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงโดยละวิปลาดตามลำดับ คือ ละทวิวิปลาดก่อน จากนั้นละจิตตวิปลาดกับสัญญาวิปลาดที่เห็นว่างามในสิ่งที่ไม่งามเมื่อเป็นพระอนาคามีบุคคล และละวิปลาดที่เห็นสภาพธรรมที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข เมื่อเป็นพระอรหันต์

ฟังดูเหมือนไม่ยากที่จะละ สำหรับท่านที่ได้อบรมเจริญเหตุมาพอที่จะละได้ แต่ถ้านึกถึงท่านซึ่งยังไม่ได้เจริญเหตุพอที่จะให้ปัญญาทั่วในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา และไม่งาม ก็เห็นได้ว่า ยังห่างไกลอีกมากทีเดียว เพราะวันหนึ่ง ๆ เป็นผู้สลับ และรู้สึกตัวขึ้นบ้างชั่วขณะที่เป็นกุศลเล็ก ๆ น้อย ๆ และสลับต่อไปอีก เป็นอย่างนี้ทุกวันในสังสารวัฏฏ์ จนกว่ากุศลจะเจริญและอบรมเจริญปัญญาจนสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรม

เพราะฉะนั้น แต่ละท่านเป็นผู้ที่พิจารณาตนเองจริง ๆ เพื่อจะได้รู้ว่า ความคิดของท่านเป็นไปในการอบรมเจริญกุศลขั้นไหน ระดับใด เพราะสำหรับผู้ที่ไม่มีการฟังพระธรรม และไม่มีสังฆารมณ์ที่จะปรุงแต่งแม้แต่เพียงความคิดที่ว่าจะเจริญกุศล ซึ่งบางคนไม่มีเลย ไม่มีการฟังธรรม มีแต่ความสนุกสนานเพลิดเพลิน สลับตลอดเวลา และกุศลอาจจะมีเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ แต่สำหรับผู้ที่ได้ฟังพระธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ และมีการพิจารณา มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น ก็มีความคิดที่จะเจริญกุศล



ถ้าตั้งแต่เกิดมาจนเดี๋ยวนี้ ไม่ได้คิดเรื่องเจริญกุศลเท่าที่จะเจริญได้เป็นบารมี ก็ให้ทราบว่า เพราะไม่มีสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งแม้เพียงความคิด ยังไม่ได้ทำ เพียงแต่จะคิดขึ้นในวันหนึ่ง ๆ ว่าจะเจริญกุศล เช่น จะสงเคราะห์คนอื่น บางท่านก็อาจจะไม่คิดเลย หรืออาจมีความเห็นผิดว่า สงเคราะห์คนอื่นทำไมให้เหนื่อยยาก อาจจะคิดอย่างนั้นก็ได้ แสดงให้เห็นถึงความวิจิตรของจิตที่สะสมมาในแต่ละวัน หรือบางท่านก็ยังไม่เคยคิดที่จะอภัย แม้ว่าจะได้ฟังพระธรรมแล้ว แต่ก็ยังไม่ยอมอยู่เนิ่นเอง แสดงให้เห็นว่า เป็นเรื่องของสังขารขันธ์ที่จะต้องปรุงแต่งต่อไป ที่จะตัดจิตและปรับจิตให้ตรงต่อการที่จะเจริญกุศลยิ่งขึ้น คือ เริ่มคิด แม้อภัย ไม่หมั่นไล่คนอื่น

ความคิดมีหรือยัง ถ้ายังไม่แม้แต่จะคิด ก็แสดงให้เห็นว่า เพียงแต่จะคิดก็ยังไม่ไม่มีสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งให้เพียงคิด แล้วเรื่องการเจริญกุศลจริง ๆ จะยากสักแค่ไหน หรือบางท่านก็ยังไม่คิดที่จะลดคลายมานะ ความสำคัญตน นี่ก็แสดงให้เห็นอีกว่า เพราะอะไร ทำไมบางคนคิด บางคนทำ แต่บางคนไม่คิดและไม่ทำ ก็เพราะว่าบุคคลที่ไม่คิด แม้เพียงจะคิดก็ไม่คิด ไม่มีสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งให้เกิดคิดที่จะเห็นโทษของมานะและลดคลายมานะ หรือบางคนก็เจริญกุศลด้านอื่น แต่ยังไม่ไม่มีสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งให้คิดที่จะอบรมเจริญปัญญา

แสดงให้เห็นถึงความวิจิตรของจิตซึ่งละเอียดมาก เพราะว่าทางตาเห็นทุกชาติ แต่ทันทีที่เห็น สลบ เป็นอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด ใช้คำว่า หมกมุ่น มัวเมา เพลิดเพลิน ติดข้องในเรื่องต่าง ๆ ทางตา ในวิชาการต่าง ๆ หรือในบุคคลต่าง ๆ ด้วยความรู้สึกต่าง ๆ แม้จะไม่ใช่วิชาการต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความวิจิตรของสภาพธรรมที่คิดหลังจากที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไร จะพ้นไปจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะไม่ได้ ในภูมิที่เป็นกามาวจรภูมิ คือ ภูมิที่เป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะว่าไม่ได้อบรมจิตจนกระทั่งเกิดความสงบถึงขั้นอุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิซึ่งเป็นฌานจิต เป็นจิตอีกระดับขั้นหนึ่งหรืออีกภูมิหนึ่งซึ่งไม่เป็นไปกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ



ไม่ว่าจะเป็นวิชาการใด ๆ ที่จะพ้นจากทางตาเห็น ทางหูได้ยิน ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส ทางกายรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่มี ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์แขนงใดก็ตาม ทุกอย่างจะไม่พ้นจากสิ่งที่ปรากฏทางตา เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้น กิวนเวียนอยู่อย่างนี้ในสังสารวัฏฏ์ สลบแล้วสลบอีก ไม่มีการที่จะฟุ้งขึ้นมาจริง ๆ เพียงแต่เพิ่งเริ่มจะรู้สึกตัวบ้าง

ต้องเป็นผู้ที่รู้ตนเองว่า มากมายด้วยอกุศล และการที่จะละคลาย การที่จะดับ ต้องอบรมเจริญกุศลทุกประการ และไม่ใช่เพียงคิด คิดแล้วไม่ทำก็มีหลายคน ซึ่งเป็นเรื่องกำลังของกุศลที่ยังไม่พอให้เป็นผู้ที่ตรงและเป็นสัจจะ คือ คิดอย่างไร ทำอย่างนั้น ตรงทั้งกายทั้งวาจาต่อความคิดที่เป็นกุศล ซึ่งจะสังเกตได้ว่า ต้องอาศัยสังขารชั้นที่ประจักษ์ต่ออุปาทานที่อื่นที่จะทำให้ไม่เพียงพอก็จะคิด แต่ไม่ทำ เพราะฉะนั้น จากคิด ก็ยังต้องอบรมสะสมบารมีด้วยการกระทำจริงต่อกุศลธรรมนั้น ๆ ด้วย จนกว่าจะเป็นกุศลที่มีกำลังขึ้น เพราะฉะนั้น บารมีจึงมีมาก กว่าจะเป็นผู้ที่มีมั่นคงในบารมีทั้งหลายได้จริง ๆ

ถ. อาจารย์กล่าวเน้นถึงทวารเข้ามากมาย ซึ่งผลจากทวารเข้าคือทวารออก อาจารย์ไม่ได้กล่าวถึงเลย ผลคือปัญญาจะจำกัดทวารออก คือ กายทวาร วจิตวาร มโนทวาร

ส. ก็เหมือนกัน เพราะถ้ามีอกุศลจิตเกิดขึ้นทางใจ จะไม่หยุดอยู่เพียงแค่ทางใจ ก็ต้องมีการกระทำและคำพูดตามจิตประเภทนั้น ๆ ด้วย เพราะฉะนั้น อกุศลเป็นวิปัสสนาแน่ ๆ และยิ่งเทียบกับวิสติปัญญาคือสลบไปเพราะพิษของอกุศลจะเห็นชัดว่ากว่าจะค่อย ๆ ฟุ้งขึ้นได้ทีละเล็กทีละน้อยในวันหนึ่ง ๆ แต่ไม่ใช่ฟุ้งขึ้นจริง ๆ เพียงค่อย ๆ จะรู้สึกตัว เพราะถ้าฟุ้งก็เป็นผู้ที่สามารถเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ เพราะฉะนั้น ต้องอบรมอีกมากทีเดียว

ถ. คำว่า ฟุ้งขึ้นนี้ ก็ฟุ้งขึ้นเป็นบางขณะ คงไม่ฟุ้งขึ้นโดยตลอด

ส. ในขณะที่สติปัฏฐานเกิด

ถ. หรือในขณะที่เป็นกุศล



ส. ในขณะที่เป็นกุศลน่าจะใช้คำว่า กำลังจะพิน นี่ก็เป็นสภาวะที่ต่างกันของคนสลบกับคนที่กำลังจะพินแล้ว เพราะว่ากำลังจะพินเป็นกุศลที่เป็นไปในทาน เป็นไปในศีลได้ นี่เป็นเพียงคำอุปมาที่สอดคล้องกับพยัญชนะที่ว่า เหมือนคนสลบวิสัยัญญี

ผู้ฟัง เรื่องวิปัสสพุดกันมายาว ทั้งในเทปที่กำลังออกอากาศอยู่ สรุปได้ว่า เทปที่อาจารย์ออกไว้เดิมคงจะถูกต้องแล้ว ไม่คลาดเคลื่อน ประกอบกับที่ท่านอาจารย์สมพรได้ค้นคว้าเทียบเคียงตัวพระบาลีเอง ข้อความก็ไม่มีอะไรเพิ่มเติมขึ้น ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนว่า อุกุศลจิตทั้ง ๑๒ ต้องวิปัสสนา

ส. ถ้าเห็นว่าอกุศลจิตทั้ง ๑๒ วิปัสสนา โทสมูลจิตก็แสนที่จะวิปัสสนามากทีเดียวถึงระดับขั้นที่แสดงกิริยาอาการต่าง ๆ ที่วิปัสสนา แม้น้อยลงไปกว่านั้นอีก จนถึงเพียงโมหมูลจิต ซึ่งไม่ได้มีโลภเจตสิกเกิดร่วมด้วย ไม่ได้มีโทสเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพียงโมหมูลจิต พระอรหันต์ก็เห็นว่าเป็นทุกข์ มิฉะนั้นแล้วจะไม่เห็นเลยและจะไม่มี การดับอกุศลนั้นด้วย เพราะว่าโทสะก็ดับหมดแล้ว โภภมูลจิตทวิภูตีสัมปยุตต์ ก็ดับหมดแล้ว เหลือเพียงโลภมูลจิตทวิภูตีสัมปยุตต์ที่ไม่ใช่ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ซึ่งก็ยังเป็นวิปัสสนาที่เหลืออยู่

ถ้ารู้จักตัวเองจากการฟังพระธรรม และเห็นภัยของอกุศลซึ่งไม่ได้น่าอะไรมา ให้เลยนอกจากความสลบไปเพราะพิษของกิเลสต่าง ๆ เท่านั้น แล้วเมื่อไรจะพินขึ้นมาสักที ซึ่งก็ต้องอาศัยกาลเวลาที่ยาวนานมากในการอบรมเจริญปัญญา จนกระทั่งรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ความยาวนานของการสะสมอบรมปัญญา จะเห็นได้ในชาดกต่าง ๆ ในข้อความต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก จากการฟังพระธรรมและการพิจารณาข้อความที่เป็นสุภาษิตต่าง ๆ

ถ. มีปัญหาที่สนทนาค้างไว้อยู่ ๒ - ๓ อาทิติย เกี่ยวกับเรื่องของบัญญัติ ซึ่งเป็นสภาพของความคิดนึกที่เป็นปัจจัยให้ไม่เข้าใจและเกิดความวิปัสสนา



ในหนังสือปรมัตถธรรมสังเขปขยายความบัญญัติไว้หมวดใหญ่ ๆ มี ๒ นัย คือ
 คนบัญญัติ กับ สัตหบัญญัติ เมื่ออาศัยข้อความในอภิธรรมัตถสังคหะก็เห็นแต่ข้อความ
 ๒ อย่าง คือ อรรถบัญญัติกับนามบัญญัติ ขอให้อาจารย์อธิบายความแตกต่างกัน
 ระหว่างบัญญัติที่กล่าวมานี้

ส. ถ้าจะเข้าใจง่าย ๆ สำหรับทุกคนก็คือว่า ขณะใดที่ไม่มีปรมัตถธรรม
 เป็นอารมณ์ ขณะนั้นมีบัญญัติเป็นอารมณ์ แล้วแต่ว่าจะเป็นความหมายของสิ่งที่
 ปราภฏทางตา หรือจะเป็นความหมายของเสียงที่ปราภฏทางหู หรือการรวมกันเป็น
 กลุ่มก้อนของอารมณ์ต่าง ๆ ที่ปราภฏทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และจะไม่ผิดเลย
 เพราะว่าปรมัตถธรรมมี ๔ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ขณะใดที่ไม่มีปรมัตถธรรม
 ๔ เป็นอารมณ์ ขณะนั้นไม่ว่าจะเป็นบัญญัติประเภทใดก็ตาม ขณะนั้นเป็นบัญญัติ
 อย่างหนึ่งอย่างใด เพราะว่าไม่ได้มีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์

ถ. มีคนบอกว่า อยู่เฉย ๆ เป็นอกุศล หมายความว่าอย่างไร

ส. ขณะใดที่ไม่ใช่กุศลจิต ไม่เป็นไปในทาน ไม่เป็นไปในศีล ไม่เป็นการ
 อบรมเจริญความสงบของจิต ไม่ใช่การระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็น
 วิปัสสนาภาวนา ขณะนั้นต้องเป็นอกุศล ถ้าไม่กล่าวถึงวิปากจิตและกิริยาจิต

ถ. ไม่เจริญภาวนา

ส. ขณะใดที่จิตไม่สงบจากอกุศลโดยระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม
 แล้วสงบขึ้น หรือว่าแล้วรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ถ. ถ้าสงบก็ไม่นับเป็นวิปัสสนา วิปัสสนาคืออะไร

ส. กุศลจิตเกิดขณะใด ขณะนั้นไม่เป็นวิปัสสนา วิปัสสนาคืออะไร วิปัสสนา
 ได้แก่ สัญญาเจตสิก และจิต และทิวฐิ ๓ อย่าง

ถ. ที่คลาดเคลื่อน

ส. ที่คลาดเคลื่อน จำคลาดเคลื่อน คิดคลาดเคลื่อน มีความเห็น
 คลาดเคลื่อนในลักษณะของสภาพธรรม คือ ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความ
 เป็นจริง จึงชื่อว่าคลาดเคลื่อน



๒๐๔๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๓๔



ส ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ถึงความยาวนานของการสะสมอบรมเจริญปัญญา
ในสังสารวัฏฏ์กว่าจะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม จากตัวอย่างของพระอริยบุคคลที่ท่าน
ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมแล้ว ท่านฟังพระธรรมและพิจารณาคำที่เป็นสุภาสิตต่าง ๆ
ในชาติต่าง ๆ ดังเช่นท่านเกสวดาบส ซึ่งเป็นอาจารย์ของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเป็น
กัปปดาบส

ข้อความใน **อรรถกถา พกพรหมชาดกที่ ๑๐** มีว่า

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพกพรหมแล้ว
จึงตรัสเรื่องนี้ ว่าดังนี้

ท่านพกพรหมเกิดความเห็นขึ้นอย่างนี้ว่า สิ่งนี้เที่ยง ยั่งยืน สืบเนื่อง ๆ กันไป
ไม่มีการเคลื่อนธรรมดา สิ่งอื่นนอกจากนี้ที่ชื่อว่าพระนิพพานเป็นที่ออกไปของสัตว์โลก
ไม่มี

พระพรหมองค์นี้ เมื่อก่อนบำเพ็ญฌานมาแล้ว จึงมาเกิดในชั้นเวฬุผลา
ท่านให้อายุประมาณ ๕๐๐ กัปสิ้นไปในชั้นเวฬุผลานั้นแล้ว จึงเกิดในชั้นสุภกัณหา
สิ้นไป ๖๔ กัป แล้วจุติจากชั้นนั้น จึงไปเกิดในชั้นอาภัสราที่มีอายุ ๘ กัป ในชั้น
อาภัสรานั้น ท่านได้เกิดความเห็นขึ้นอย่างนี้

มีความเห็นผิด เพราะว่าในพรหมโลกเวลานาน ไม่มีใครตายให้ปรากฏ
อย่างรวดเร็ว หรือจากไปอย่างรวดเร็วเลย เพราะฉะนั้น พกพรหมซึ่งเคยเป็น
เกสวดาบสก็มีความเห็นผิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความคิดของพกพรหมนั้นด้วยเจตปริยญาณแล้ว
จึงทรงหายพระองค์ไปจากพระเชตวันมหาวิหาร ปรากฏพระองค์บนพรหมโลก



อุปมาคุณคนมีกำลังแข็งแรงเหยียดแขนออกไปแล้ว คู้แขนที่เหยียดออกไปแล้ว เข้ามา ฉะนั้น

ครั้งนั้น พระพรหมเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว จึงทูลว่า มาเถิดท่านสหาย ท่านมาดีแล้วท่านสหาย นานนักท่านสหาย ท่านจึงจะได้ทำปริยายนี้คือการมาที่นี้ เพราะสถานที่นี้เป็นสถานที่เที่ยง เป็นสถานที่ยั่งยืน เป็นสถานที่สืบเนื่องกันไป เป็นสถานที่ที่ไม่มีการเคลื่อนเป็นธรรมดา เป็นสถานที่มั่นคง ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ ก็แต่ว่าสถานที่อื่นที่ชื่อว่าเป็นที่ออกไปจากทุกขยิ่งกว่านี้ ไม่มี

เมื่อพกพรหมทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคำนี้กะพกพรหมว่า

พกพรหมผู้เจริญ ตกอยู่ในอำนาจของอวิชชาแล้วหนอ พกพรหมผู้เจริญ ตกอยู่ในอำนาจของอวิชชาแล้วหนอ เพราะได้พุดถึงสิ่งที่ไม่เที่ยงนั่นแหละว่าเป็น ของเที่ยง และได้พุดถึงธรรมที่สงบอย่างอื่นว่าเป็นธรรมเป็นที่ออกไปจากทุกข อันยิ่งยวด ไม่มีธรรมอื่นที่เป็นธรรมเป็นที่ออกไปจากทุกขยิ่งกว่า

เมื่อพระพรหมได้ฟังพระดำรัสนั้นแล้วคิดว่า ไม่เพียงท่านผู้เดียวเท่านั้นที่ คิดอย่างนี้ จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

ข้าแต่พระโคตม พวกข้าพระองค์มี ๗๒ คน ล้วนได้ทำบุญมาแล้ว มีอำนาจ แผ่ไปล่วงความเกิดและความแก่ไปได้ การเกิดเป็นพรหมนี้เป็นอันติมชาติ ชาติสุดท้าย จบไตรเพทแล้ว คนจำนวนมากเอ๋ยถึงพวกข้าพระองค์

จริงไหม หลายคนก็พุดถึงแต่พระพรหม พระพรหม พระพรหมทั้งนั้น เพราะฉะนั้น พระพรหมก็มีความคิดเห็นว่า เป็นใหญ่ที่สุด และเป็นชาติสุดท้ายแล้ว

พระศาสดาครั้นทรงสดับถ้อยคำของพกพรหมนั้นแล้ว จึงตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

ดูก่อนพรหม ความจริงอายุของท่านนี้น้อย ไม่มากเลย แต่ท่านสำคัญว่า อายุของท่านมาก จำนวนแสนนิรพพุทะ ดูก่อนพรหม เราตถาคตรู้อายุของท่าน

นิรพพุทะนี้ก็สุดที่จะนับ ถ้าท่านผู้ฟังท่านใดสนใจใคร่จะรู้ว่ามากมายสักเท่าไร จะนับกัน ข้อความใน **อรรถกถา พกพรหมชาดก** ก็ได้แสดงจำนวนไว้ ซึ่งจะไม่ ขอล่าถึงในที่นี้



พกวรหมได้สัดับพระพุทพจนันันแล้ว จึงได้กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสว่า เราตถาคตเป็นผู้เห็นไม่มีที่สิ้นสุด
สัพพัญญูก้าวล่วงชาติขราและความโศกแล้ว ขอพระองค์จงตรัสบอกการสมาทานพรต
ศีลและวัตรจรรยาของข้าพระองค์แต่ก่อนว่าเป็นอย่างไร ซึ่งข้าพระองค์ควรจะทราบ

คือ ถ้าเป็นพระสัพพัญญู เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจริง จะต้องรู้อดีต
ทั้งหมดของพกวรหม เพราะฉะนั้น พกวรหมก็ขอให้พระผู้มีพระภาคตรัสถึงศีลพรต
ของท่านในกาลก่อน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงนำเรื่องอดีตทั้งหลายมาตรัสบอก
แก่พกวรหม จึงได้ตรัสคาถา ๔ คาถาว่า

ท่านได้ช่วยมนุษยจำนวนมากผู้เดือดร้อนปางตาย กระจายน้ำจืด ให้ได้
ดื่มน้ำอันใดไว้ เราตถาคตระลึกถึงพรต ศีลและจรรยาของท่านอันนั้นได้ เหมือน
นอนหลับฝันไปแล้วตื่นขึ้นระลึกถึงความฝันได้ ฉะนั้น

ท่านได้ช่วยฝูงชนใดที่ถูกใจจับเป็นเชลย นำมาให้อุดพ้นได้ที่ริมฝั่งแม่น้ำเอณิ
เราตถาคตระลึกถึงพรต ศีลและจรรยาของท่านนั้นได้ เหมือนนอนหลับฝันไป
แล้วตื่นขึ้นนึกถึงฝันได้ ฉะนั้น

ท่านได้ทุ่มกำลังช่วยคนทั้งหลายผู้ไปเรือในกระแสน้ำคองคาให้พ้นจาก
พญานาคตัวร้ายกาจอันใด เราตถาคตระลึกถึงพรต ศีลและจรรยาของท่านนั้นได้
เหมือนนอนหลับแล้วตื่นขึ้นนึกถึงฝันได้ ฉะนั้น

อนึ่ง เราตถาคตได้มีชื่อว่ากัปปะ เป็นอันเตवासิกของท่าน ได้รู้แล้วว่า
ท่านเป็นดาบสผู้มีปัญญาดี มีพรตอันใด เราตถาคตระลึกถึงพรต ศีลและจรรยา
ของท่านนั้นได้ เหมือนนอนหลับแล้วตื่นขึ้นระลึกถึงฝันได้ ฉะนั้น

สำหรับเรื่องชาติต่าง ๆ ซึ่งเกสวดาบสได้เคยมีพฤติกรรมอย่างนี้ ก็เคยกล่าวไว้
ในอรรถกถา แต่จะไม่ขอกล่าวถึง

ข้อความต่อไปมีว่า

บทว่า ปตฺถจโร ได้แก่ อันเตवासิก



บทว่า สมุพฺพุทฺธิวฺนฺตํ วตฺติ โส อมฺญญํ ความว่า เราจักท่านว่า เป็นดาบส ผู้เพียบพร้อมด้วยปัญญา ทั้งถึงพร้อมด้วยวัตร ด้วยบทนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงไว้อย่างไร ทรงแสดงไว้ว่า

ดูก่อน ท้าวมหาพรหม ในอดีตกาลในเวลาที่ท่านเป็นเกสวดาบส เราตถาคต เป็นศิษย์ใกล้ชิด ชื่อว่ากัปปะ เมื่อท่านถูกอำมาตย์ชื่อนารทะนำมาป่าหิมพานต์ จากเมืองพาราณสี ได้ให้โรคสงบไป ลำดับนั้น นารทะอำมาตย์มาเยี่ยมท่านครั้งที่ ๒ เห็นหายจากโรค จึงได้กล่าวคาถานี้ว่า

ท่านเกสผู้มีโชค ไยเล่าจึงละทิ้งจอมคนผู้ให้ความต้องการทุกอย่างสำเร็จได้ มายินดีในอาศรมของท่านกัปปะ

ท่านได้กล่าวคำนี้กะอำมาตย์นารทะนั้นว่า

ดูก่อน ท่านนารทะ สิ่งที่ดีกว่าร่มเย็นใจมีอยู่ ดันไม่ว่าทั้งหลายที่รื่นเริงใจก็ยังมี ถ้อยคำที่เป็นสุภาสิตของกัปปะ ให้อาตมารื่นเริงใจได้

ก็ชาติมาแล้ว ก็นับยากเหลือเกิน จนกระทั่งเกสวดาบสได้เกิดในพรหมโลก จนกระทั่งเป็นพกพรหม และพระผู้มีพระภาคเสด็จไปเพื่อให้มีความเห็นถูกต้องเพราะว่า ได้สะสมอบรมปัญญาบารมีมาแล้ว

พกพรหมนั้น ระลึกถึงกรรมที่ตนได้ทำไว้ตามพระดำรัสของพระศาสดาได้แล้ว เมื่อจะเสด็จตถาคต จึงได้กล่าวคาถาสุดท้ายไว้ว่า

พระองค์ทรงทราบอายุของข้าพระองค์นั้นได้แน่นอน แม้สิ่งอื่นพระองค์ก็ ทรงทราบ เพราะพระองค์ทรงเป็นพระพุทธเจ้าแท้จริง จริงอย่างนั้น พระรัศมีอัน รุ่งโรจน์ของพระองค์นี้ จึงส่องพรหมโลกให้สว่างไสวอยู่

พระศาสดา เมื่อทรงให้พกพรหมรู้พระพุทฺธคุณของพระองค์ จึงทรงแสดง พระธรรม ทรงประกาศสัจธรรมทั้งหลาย ในที่สุดแห่งสัจธรรม จิตของพระพรหม ประมาณหมั่นองค์พ้นจากอาสวะทั้งหลายแล้ว เพราะไม่ยึดมั่น

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นที่พึ่งของพระพรหมทั้งหลายด้วยประการอย่างนี้ ได้เสด็จจากพรหมโลกมาพระเชตวันวิหาร แล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่ ภิกษุทั้งหลาย ตามที่ได้ทรงแสดงแล้วในพรหมโลกนั้น แล้วทรงประชุมชาดกว่า



เกสวดาบสในครั้งนั้น ได้แก่พภพรมในบัดนี้ ส่วนกับปริมาณได้แก่
เราตถาคตนั่นเอง

ถ. จริงหรือเปล่าที่เขาบอกว่า รักษาพรหมวิหาร ๔ แล้วจะได้เกิดเป็นพรหม

ส. ต้องได้ฌานจิต จิตสงบถึงขั้นอัปปนาสมาธิและไม่เสื่อม

ถ. การรักษาพรหมวิหาร ๔ หมายถึง

ส. เจริญพรหมวิหาร ๔ และจิตสงบถึงอัปปนาสมาธิ และอัปปนาสมาธิ
ต้องเกิดก่อนจติด้วย คือ ไม่เสื่อม แล้วแต่ว่าจะเป็นการเจริญเมตตาพรหมวิหาร หรือ
กรุณาพรหมวิหาร มุทิตาพรหมวิหาร อุเบกขาพรหมวิหาร

ถ. เกิดก่อนจติ หมายความว่าอย่างไร

ส. ฌานจิตเกิดก่อนจติจิต ซึ่งก่อนจติจิตจะเกิดไม่มีใครรู้ว่าจิตอะไรจะเกิด
แต่ผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความชำนาญมากในฌาน เป็นผู้ที่มีวิสี มีความแคล่วคล่อง
ฌานไม่เสื่อม สามารถเข้าได้อย่างรวดเร็ว หรือนึกถึงฌานได้อย่างรวดเร็ว ออกจาก
ฌานได้อย่างรวดเร็ว

ถ. อย่างเกิดเป็นมนุษย์ แสดงว่าตอนเกิด ก่อนจตินี้ ...

ส. จิตก่อนจติเป็นกุศล

ถ. จึงต้องมาเกิดเป็นมนุษย์

ส. เป็นผลของกุศล

ถ. ถ้าหากได้ฌานแล้ว ...

ส. ถ้าฌานจิตเกิดก่อนจติจิต เมื่อจติจิตดับแล้ว ปฏิสนธิจิตก็เป็น
รูปฌานวิบาก เกิดในภูมิต่าง ๆ ที่เป็นรูปพรหมภูมิ ๑๖ ภูมิ แต่ถ้าเป็นจิตก็ ๑๕ ภูมิ
เพราะอีกภูมิหนึ่งมีแต่รูปปฏิสนธิ ไม่มีจิต

ถ. และถ้าเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน

ส. อกุศลจิตเกิดก่อนจติจิต

ถ. นี่เป็นภูมิของนรก หรือว่า

ส. อบายภูมิมี ๔ คือ นรก ๑ เปต ๑ อสุรกาย ๑ สัตว์ดิรัจฉาน ๑



- ถ. สัตว์ดิรัจฉานก็เป็นภูมิหนึ่ง
- ส. เป็นอกุศลวิบาก อกุศลจิตเกิดก่อนจติจิต เมื่อจติจิตดับแล้ว อกุศลวิบากก็ปฏิสนธิเป็นสัตว์ดิรัจฉาน
- ถ. ถ้าสัตว์ตายไป จิตต่อนจติ ก็ต้องเป็นสัตว์อีก
- ส. แล้วแต่จิตก่อนจติจะเป็นจิตอะไร ถ้าก่อนจติจิตของสัตว์นั้นเป็นกุศล ก็ทำให้ปฏิสนธิในสุคติภูมิ
- ถ. สำคัญตรงจิต ต่อนจติ ใช่มั้ย
- ส. ใช่ บังคับบัญชาไม่ได้ เป็นอนัตตา
- ถ. แต่การที่จะเกิดเป็นพรหม ต้องเกิดจากการทำ ...
- ส. จากการเจริญสมถภาวนา จนกระทั่งฌานจิตเกิดและไม่เสื่อม ต้องมีสติ มีความแคล่วคล่อง ชำนาญ

อกุศลมีมากมาย ซึ่งโดยสภาพปรมาัตถธรรมแล้ว ได้แก่ อกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท หรือที่เรียกว่า ๑๔ ดวง แต่ในวันหนึ่ง ๆ จะมีใครรู้ลักษณะของอกุศลที่เกิดอยู่เป็นประจำ เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม การพิจารณาพระธรรม การระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม มีประโยชน์ ที่ทำให้เห็นอกุศลของตนเอง

บางท่านสนใจในเรื่องของกุศล แต่อาจจะไม่สนใจในเรื่องของอกุศล ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วอกุศลมีมาก ถ้าจัดโดยประเภทแล้ว แบ่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็นอกุศลธรรมได้ ๙ กอง ตามกิจการงานของอกุศลนั้นๆ เช่น อาสวะ ๔

ขอเชิญอาจารย์สมพร ช่วยกรุณาแปลความหมายของคำว่า อาสวะ

สมพร อาสวะ แปลว่า กิเลสที่หมักดองสันดานอยู่

ส. เพียงพญานะนี้ ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า กิเลสประเภทที่หมักดอง ได้แก่ อาสวะ ๔ จำพวก คือ กามาสวะ ภวาสวะ ภิภวาสวะ อวิชชาสวะ

อกุศลเจตสิก ๑๔ ก็คงจะทราบแล้วว่าอะไรบ้าง ซึ่งไม่ใช่ทั้งหมดที่เป็นอาสวะ อกุศลธรรมประเภทที่เป็นอาสวะ เป็นประเภทที่หมักดองอยู่ในจิตใจ จนกระทั่งทำให้ไหลหลั่งออกไป ไม่ว่าจะเป็นทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่



ลึ้มรส ทางกายที่กระทบสัมผัส และทางใจที่คิดนึก เพราะฉะนั้น ขณะนี้มีอาสวะกิเลส มีอกุศลธรรมที่เป็นอาสวะอยู่แล้ว คือ

กามาสวะ ความยินดีชอบใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ เป็นของที่แน่นอนที่สุด ไม่มีใครเลยที่จะพ้นจากกามาสวะไปได้ นอกจาก พระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามี เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่อาจจะเข้าใจว่าตัวท่าน มีความติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะน้อย ความจริงไม่น้อย แต่ไม่รู้ จึงเข้าใจว่าน้อย เพราะว่าอาสวะเป็นอกุศลธรรมที่เบาบาง หมักดอง หลั่งไหลโดย ไม่รู้สึกตัวเลย ทันทีที่เห็นสิ่งที่น่าพอใจทางตา ชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ได้ยินเสียง ที่เพราะ ก็ชอบอีก เพราะฉะนั้น กามาสวะ เป็นประจำ ตั้งแต่เข้ามาจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ หมักดองอยู่เรื่อย ๆ หมักดองแล้ว และเมื่อไรจะถ่ายเทคลายความหมักดองนั้นออก

ถ้าปัญญาารู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงชั่วขณะที่เห็น และแม้ความรู้สึกยินดีพอใจ ก็เพียงชั่วขณะที่เกิดต่อจากที่เห็นแล้วก็หมด ถ้ารู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ เป็นทางที่จะถ่ายความหมักดองของอาสวะออกได้

แต่ถ้าไม่รู้ความจริงอย่างนี้ ทุกวัน ทุกคืนที่มีการเห็น การได้ยิน อาสวะนั้น ก็หมักดองอยู่เรื่อย ๆ ซึ่งได้แก่ กามาสวะ ความยินดี ในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึงพะ ภวาสวะ ความยินดีในความเป็นอยู่ ในภพ ในชาติ ในขันธ ทิฏฐาสวะ ความยินดีในความเห็นผิด และวิชชาสวะ ความหมักดองของสภาพไม่รู้ ไม่สามารถ รู้ความจริงของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจได้

พิสูจน์ได้ในขณะนี้ ธรรมเป็นเรื่องที่ฟังแล้วพิจารณาและเข้าใจ และพิสูจน์ ได้ทันทีว่า ขณะนี้ทั้ง ๆ ที่ได้ยินได้ฟังมาบ่อยครั้งว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรม อย่างหนึ่ง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่วันหนึ่ง ๆ จะมีขณะไหนบ้างที่ มีการระลึกได้จริง ๆ และค่อย ๆ รู้ว่า ความจริงเป็นอย่างนี้ คือ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ปรากฏทางอื่น เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาที่แสนสั้น ถ้าเพียงแต่จะมีสิ่งอื่น



ปรากฏแทน สิ่งที่ปรากฏทางตานี้หมด ปรากฏความขาดตอนได้ แต่เพราะว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาปรากฏกับจิตที่เห็นบ่อย ๆ เนือง ๆ สลับกับจิตอื่น ๆ ทำให้ดูเหมือนว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ตลอดเวลา นี่คือ อวิชชาสวระ

เพราะฉะนั้น ให้เห็นสภาพของแต่ละท่านตามความเป็นจริง และยิ่งเข้าใจเรื่องของอกุศลธรรมมากเท่าไร จะยิ่งทำให้เห็นตัวเองชัดเจนว่า กว่าจะออกจากสังสารวัฏฏ์ กว่าจะอบรมเจริญปัญญา กว่าจะฟังพระธรรม และมีความคิดที่จะดำเนินไปตามคลองของพระธรรมเป็นไปในบารมี ๑๐ เพิ่มขึ้น ในวันหนึ่ง ๆ ก็คงจะมีบ้าง แต่จะมากหรือน้อยก็แล้วแต่การสะสมของแต่ละบุคคล และยิ่งได้ฟังพระธรรมบ่อย ๆ ก็เป็นโอกาสทำให้ได้พิจารณาเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับตน และเป็นผู้ที่ไม่ประมาท

สำหรับอกุศลธรรมที่หมักดองอยู่ตลอดเวลา เป็นโอฆะ ๔ ด้วย เพราะว่า อกุศลธรรม ๙ กอง ได้แก่

๑. อาสวะ ๔ สภาพที่หมักดอง ๔ อย่าง
๒. โอฆะ ๔ สภาพที่เป็นห่วงน้ำใหญ่
๓. โยคะ ๔ สภาพธรรมที่ประกอบหรือตรึงสัตว์ไว้
๔. อุปาทาน ๔ ความยึดมั่น ๔ ประการ
๕. คันถะ ๔ อกุศลธรรมที่ผูกมัดไว้ ๔ อย่าง
๖. นิเวรณธรรม ๕ สภาพธรรมที่กลุ่มรวม กัน ขัดขวางกุศล
๗. สังโยชน์ ๓ สภาพธรรมที่เกี่ยวข้อง ผูก คล้องไว้ บางแห่งแสดงไว้ ๗ อย่าง

บางแห่งก็แสดง ๑๐ อย่าง

๘. กิเลส ๑๐
๙. อนุสัย ๗

นอกจากอกุศลธรรม ๙ กองแล้ว พระผู้มีพระภาคยังได้ทรงแสดงวิปัสสนา ๑๒ ไว้ด้วย





๒๐๔๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๓๔



สำหรับอกุศลธรรมที่เป็นอาสวะ ๔ ผู้ที่ละได้ต้องเป็นพระอริยบุคคลตามลำดับ คือ พระโสดาบันดับทิฏฐาสวะ พระอนาคามีดับกามาสวะ พระอรหันต์ดับภวาสวะ และอวิชชาสวะ

ถ้ายังไม่รู้เลย ดับได้ไหม ไม่รู้เรื่องของอาสวะเลยในวันหนึ่ง ๆ และจะดับอาสวะ ย่อมเป็นไปไม่ได้

และอาสวะ ๔ ก็เป็นโอชะ ๔

โอชะ หมายความว่าถึงห่วงน้ำหรือกระแสน้ำ ซึ่งแต่ละคนตกลงไปทุกขณะที่อกุศลจิตเกิด คิดดู คนตกน้ำสามารถทำอะไรได้ และห่วงน้ำนั้นก็กว้างใหญ่จริง ๆ ซึ่งทุกขณะที่ตกลงไปจะทำให้ห่วงน้ำนั้นกว้างออก ๆ กว่าจะถึงอีกฝั่งหนึ่ง คือ ฝั่งดับกิเลส เพราะว่าฝั่งนี้ในชีวิตประจำวันเป็นฝั่งกิเลส กิเลสทั้งนั้น ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย นอกจากจะหมักดองให้มัวเมาแล้ว ทุกครั้งที่อกุศลจิตเกิด ก็จะเป็นโอชะ เป็นห่วงน้ำใหญ่ที่ขยายออกจากห่วงน้ำในวันหนึ่ง ๆ เน้นนานมาในสังสารวัฏ เพราะฉะนั้น ห่วงน้ำนี้ก็กว้างใหญ่จนกว่าจะถึงอีกฝั่งหนึ่ง ซึ่งจะต้องอาศัยการอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ

สำหรับอาสวะ ๔ โอชะ ๔ สภาพธรรมหรือองค์ธรรมเหมือนกัน คือ กามโอชะ ๑ ภวโอชะ ๑ ทิฏฐิโอชะ ๑ อวิชชาโอชะ ๑ และนอกจากสภาพธรรม ๔ อย่างจะเป็นอาสวะ ๔ โอชะ ๔ แล้ว ยังเป็นโยคะ ๔ ด้วย คือ เป็นธรรมเครื่องประกอบไว้ในภพ ตรึงไว้ ยากที่จะออกไปได้ เกือบจะเรียกได้ว่า กระตุกกระตัก ยากเหลือเกินที่จะกลับจากอกุศลเป็นกุศลจิตในวันหนึ่ง ๆ เพราะว่าปกติก็เป็นผู้ที่มัวเมา และเป็นไปกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอยู่เรื่อย ๆ



สำหรับอกุศลธรรมกองที่ ๔ คือ อุปาทาน ๔ ได้แก่ กามุปาทาน ๑ ทิฏฐุปาทาน ๑ สีลพทุปปาทาน ๑ อัตตวาทุปปาทาน ๑

นี่เปลี่ยนแล้ว อาสวะ ๔ โสมะ ๔ โยคะ ๔ องค์ธรรมเหมือนกัน คือ ได้แก่ ความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นกามาสวะ ความยินดีในภพ ในขันธเป็นภวาสวะ ความยินดีความพอใจในความเห็นผิดเป็นทิฏฐาสวะ และความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมเป็นอวิชชาสวะ รวมเป็นอาสวะ ๔ โสมะ ๔ โยคะ ๔

สำหรับอุปาทาน ๔ ได้แก่ ความยึดมั่น ในวันหนึ่ง ๆ มีความยึดมั่น ๔ อย่าง ผู้ที่ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นกามุปาทาน ใครมีมากหรือน้อย ก็ตามความเป็นจริง แต่ถ้าไม่รู้ตัวก็ไม่มีทางรู้ว่า มีความยึดมั่นในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะแค่ไหน ซึ่งทุกขณะที่อกุศลจิตเกิด ก็เพิ่มกำลัง คือ นอกจากจะ มัวเมาแล้ว ยังยึดมั่นไม่ปล่อยความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ

นอกจากกามุปาทาน ก็มีทิฏฐุปาทาน สีลพทุปปาทาน อัตตวาทุปปาทาน

ทิฏฐุปาทาน เป็นความเห็นผิด ยึดมั่นในความเห็นผิดต่าง ๆ บางคนทั้ง ๆ ที่ สภาพธรรมเกิดขึ้นและดับไป แต่คิดว่าเที่ยง หรือเมื่อไม่รู้ว่าเป็นเรื่องของกรรม เป็นเรื่องของวิบากซึ่งเป็นผลของกรรม ก็อาจจะคิดว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ซึ่งนี่เป็น ทิฏฐุปาทาน ความเห็นผิด และถ้าพิจารณาความเห็นผิดในโลกนี้ ที่เป็นลัทธิ ความเชื่อ ความเห็นต่าง ๆ ก็แสดงให้เห็นว่า มีมาก

สีลพทุปปาทาน เป็นการอุปถัมภ์ค้ำชูประเพณีปฏิบัติที่ผิด และเข้าใจว่า เป็นข้อประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เช่น ความเข้าใจเรื่องมรรคมีองค์ ๘ ถ้าเข้าใจผิด ก็เป็นมิจฉามมรรคมีองค์ ๘ ไม่ใช่สัมมามมรรคมีองค์ ๘ ไม่ใช่เป็นการอบรมเจริญปัญญา เพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ละคลายความไม่รู้ เพราะฉะนั้น ขณะใดที่มีการยึดถือในข้อปฏิบัติที่ผิด ขณะนั้นเป็นสีลพทุปปาทาน

ละยากใหม่ บางคนไม่ทราบที่ติดในข้อปฏิบัติที่ผิด เวลาได้ฟังข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง จะมีคำว่า แต่ อยู่ตลอดเวลา เพราะว่าเคยปฏิบัติผิด เคยพอใจในหนทางผิด และ คิดว่าหนทางนั้นจะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้



มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านไม่ได้พิจารณาสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ขณะที่นั่ง นอน ยืน เดิน ท่านเข้าใจว่า ขณะนั้นท่านรู้ลักษณะของvikararūpa ซึ่งเป็นสุขุมรูป รูปละเอียด โดยที่ไม่มีการศึกษาให้เข้าใจตามความเป็นจริงว่า เพราะเหตุใดรูปที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งมีทั้งหมด ๗ รูป เป็นรูปที่ปรากฏอยู่เป็นประจำ ส่วนรูปอื่นนั้น ไม่ได้ปรากฏตามปกติเลย ทั้ง ๆ ที่มี แต่ไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น เมื่อมีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา แต่ไม่อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ความจริงของรูปหยาบ เพราะว่าปรากฏทางตาจึงเป็นรูปหยาบ และจะไปรู้สุขุมรูป รูปที่ละเอียดได้อย่างไร

คือ ไม่ได้พิจารณาในเหตุผลหลาย ๆ อย่างประกอบกัน ท่านผู้นั้นก็มีความรู้สึกอึดอัดใจ เข้าใจว่าตัวเองรู้ลักษณะของvikararūpa ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้รูปที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ตามความเป็นจริง

รูปที่ปรากฏทางตา คือ วัณณรูป รูปที่ปรากฏทางหู คือ สัททรูป รูปที่ปรากฏทางจมูก คือ กลิ่น คันธรูป รูปที่ปรากฏเมื่อกระทบลิ้น คือ รส รูปที่ปรากฏทางกาย คือ โผฏฐัพพะ ได้แก่ สภาพที่เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ชื่อว่ารูปหยาบ ซึ่งปัญญาก็ยังไม่ได้รู้รูปหยาบตามปกติตามความเป็นจริง และจะไปรู้รูปละเอียด ก็เป็นไปไม่ได้ แต่ถ้ามีความยึดมั่นในความเห็นอย่างนั้น ก็ยากเหลือเกินที่จะกลับมาพิจารณาลักษณะของรูปที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจตามปกติ เพราะฉะนั้น บุคคลใดก็ตามที่ยึดติดมั่นในหนทางที่ผิด ไม่มีทางที่จะออกมาจากหนทางที่ผิด เพราะเป็นความยึดมั่น เป็นอุปาทาน

หนทางเดียวที่จะออกจากอุปาทานหรือข้อปฏิบัติที่ผิดได้ ก็คือเริ่มพิจารณา ศึกษาเหตุผล และเข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น การติดกามาสวะ ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ปัญญาจะต้องละลายด้วยการรู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย



และขณะที่เข้าใจว่ามีวิการรูปเป็นอารมณ์ ปกติธรรมด้ายึดมั่นหรือมีความยินดีพอใจในสิ่งนั้นหรือเปล่า เหมือนกับความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ในชีวิตประจำวันไหม

เพราะฉะนั้น หนทางเดียวที่จะออกจากความเห็นผิด คือ เริ่มพิจารณาให้เกิดความเห็นถูกในหนทางที่ถูก เริ่มอบรมหนทางที่ถูกเมื่อไร เมื่อนั้นจึงจะค่อย ๆ ถ่ายถอนตนเองจากความเห็นผิด แต่ตราบใดที่การอบรมความเห็นถูกยังไม่เกิด จะให้ออกจากข้อปฏิบัติที่ผิดหรือความเห็นผิดนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

นี่เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาในชีวิตประจำวันจริง ๆ เพราะอกุศลมีมากมาย เหลือเกิน และเป็นประจำวันด้วย

ผู้ฟัง อย่างที่ปฏิบัติกัน เช่น เพ่งลูกแก้วก็ดี พุทโธก็ดี เหล่านี้เป็น สິลพัทฺตูปาทานทั้งสิ้น

ส. ไม่ใช่หนทางที่จะทำให้รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง

ผู้ฟัง นิ่งเฉย ๆ และจิตตั้งมั่นเป็นเอกัคคตา มีสมาธิมาก ๆ ประเดี๋ยวปัญญา ก็จะเกิดเอง และจะได้ดวงตาเห็นธรรม นี่ก็เป็นสິลพัทฺตูปาทาน

ส. เพราะไม่มีการฟังพระธรรม ไม่มีการพิจารณาให้เข้าใจสภาพธรรม เพราะว่าพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เป็นเรื่องความละเอียดของสภาพธรรม

ผู้ฟัง อย่างการปฏิบัติพุทโธ ที่อาจารย์บรรยายในวิทยุเรื่องพระเจ้าปุกกุສาติ คำว่า พุทโธ ของท่าน กับพุทโธในสมัยนี้ ต่างกันมากทีเดียว พุทโธของท่านปุกกุສาติ เป็นประโยชน์ จนท่านได้บวชและพบพระพุทธเจ้า ได้เป็นพระอนาคามี พุทโธปัจจุบัน ก็เป็นสິลพัทฺตูปาทาน

ส. ขณะใดที่เป็นความเห็นผิด ไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา แต่เข้าใจว่าเป็นหนทางอบรมเจริญปัญญาเพื่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรม นั่นก็ต้องเป็นการเห็นผิด

ถ. นิ่งเฉย ๆ ไม่ได้ฟังธรรม จะไม่รู้ธรรม แต่ทำไมพระพุทธเจ้านิ่งเฉย ๆ ได้ต้นไม้ และตรัสรู้ได้



ส. ไม่มีที่ไหนแสดงไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ทรงตรัสรู้ นั่งเฉย ๆ แล้วรู้ธรรม เป็นไปไม่ได้

ถ. พระองค์ตรัสรู้ได้อย่างไร

ส. พุทธวิปัสสนาของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ทรงมีอานาปานสติ เป็นอารมณ์จนถึงจตุตถฌาน เมื่อออกจากจตุตถฌานแล้ว ก็พิจารณาปัจจุสมุปาท ปัจจยาการต่าง ๆ ตอนที่ทรงตรัสรู้ก็รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ได้มีกล่าวไว้ว่านั่งเฉย ๆ

ถ. อะไรคือปัจจุสมุปาท

ส. เป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องวิเศษเป็นปัจจัยแก่สังขาร ขณะนี้เมื่อมีความไม่รู้ เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ แต่ละคนก็มีอกุศลจิต อกุศลจิต ซึ่งเกิดจากความไม่รู้ ไม่ใช่เป็นเรื่องชื่อ ธรรมไม่ใช่เป็นการเก็บชื่อต่าง ๆ และมาคิดเอง แต่เป็นเรื่องที่ต้องฟังอย่างละเอียด พิจารณาให้เข้าใจตามความเป็นจริง ถ้ากำลังพูดถึงเรื่องอกุศล ก็จะต้องพิจารณาว่า อกุศลเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ๆ เป็นอกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท และเกิดขึ้นเป็นประจำ และอกุศลแต่ละประเภทก็มีกิจหน้าที่ตามประเภทของอกุศล นั้น ๆ เช่น ความยินดีพอใจในรูป เป็นอาสวะ เป็นโอสมะ เป็นโยคะ เป็นต้น

นี่กำลังพูดเรื่องจริง ชีวิตประจำวัน ขณะที่ได้ยินเสียง มีความพอใจ ชอบใจ ในเสียง ขณะนั้นก็เป็นการมาสวะ เป็นการมาโอสมะ เป็นการมาโยคะ

ที่พูดเรื่องอุปาทาน ๔ ก็เพื่อให้ทราบว่า แต่ละคนไม่ใช่มีเพียงอาสวะ สภาพของอกุศลที่หมักดอง เป็นโอสมะ เป็นโยคะ สภาพที่ตรึงไว้ แต่ยังเป็นอุปาทาน คือ ยากที่จะสละออก ลองคิดที่จะสละกามวันนี้ จะสละความยินดีพอใจในรูปสวย ๆ ในวัตถุเครื่องใช้ ในเครื่องประดับอาภรณ์ต่าง ๆ สละได้ไหม นี่เป็นเรื่องจริง ชีวิตจริง ๆ

เพราะฉะนั้น จึงได้กล่าวถึงอุปาทาน ๔ ว่า ได้แก่ กามุปาทาน ทิฏฐุปาทาน สิล্পพทุปปาทาน และอุปาทานสุดท้าย คือ อัตตวาทุปปาทาน ความยึดมั่น เห็นผิดว่า เป็นเรา เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน



นี่คือความจริงของทุกชีวิต ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรมโดยละเอียด ก็ไม่สามารถพิจารณาและเข้าใจได้ว่า ตัวตนไม่มี มีแต่สภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไปในขณะนี้เอง

สภาพธรรมเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ทุกขณะ เพราะฉะนั้น ถ้าใครได้อบรมสะสมบารมีมาพร้อม ในขณะนี้เองที่ฟัง เป็นพระโสดาบันก็ได้ เป็นพระสกทาคามีบุคคลก็ได้ เป็นพระอนาคามีบุคคลก็ได้ เป็นพระอรหันต์ก็ได้ ส่วนใครที่ยังไม่เป็น ก็จะได้รู้จักตัวเองตามความเป็นจริงว่า ยังอยู่ในห้วงน้ำใหญ่ เพราะว่าปัญญาที่เกิดจากการฟังยังไม่พอที่จะทำให้ความคิดในวันหนึ่ง ๆ เปลี่ยนจากอกุศลวิตกเป็นกุศลวิตกมากขึ้น

นี่เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณา และรู้จักสภาพธรรมตามความเป็นจริง

แม้ว่าอกุศลมี แต่ถ้าไม่ชี้ให้เห็นว่าอกุศลแต่ละชนิดเป็นสภาพธรรมกองไหนประเภทไหน ก็ไม่สามารถรู้ว่า ความเพียรที่จะต้องอบรมเจริญปัญญาในแต่ละภพในแต่ละชาติ จนกว่าจะดับกิเลสได้จริง ๆ นั้น ไม่ใช่เพียงในวันสองวัน เดือนสองเดือน ปีสองปี หรือชาติสองชาติ

ถ. เราจะทราบได้อย่างไรว่า เรามีความเห็นถูก

ส. ขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เป็นสัตรว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ หรือเปล่า

ถ. หมายความว่าพิจารณาตามความเป็นธรรมชาติ ใช่ไหม

ส. ทุกขณะจิตเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้ายังไม่รู้อย่างนี้ ก็ฟังเพื่อจะได้เข้าใจ และเป็นสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งให้มีการระลึกได้ และรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจริง ๆ

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านไปปฏิบัติ ณ สถานที่แห่งหนึ่ง ท่านบอกว่า ท่านมีความรู้สึกของท่านละลายความยึดมั่นในขันธ ๕ แต่สำหรับท่าน ขันธ ๕ รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนทั้ง ๕ ขันธ ท่านเข้าใจว่า ขณะนั้นมีการละลายความยึดมั่นในขันธ ๕ แต่ท่านไม่ได้เข้าใจว่า สติจะต้องระลึกถึงลักษณะของรูปขันธ เมื่อรู้จึงละลาย



การยึดถือรูปขันธ์แต่ละรูป แต่ละลักษณะที่ปรากฏ รู้ตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

สติจะต้องระลึกรู้ลักษณะของเวทนาขันธ์ ความรู้สึก ในขณะนี้มีความรู้สึก ก่อนนี้ก็มี ตั้งแต่เกิดมาไม่เคยปราศจากความรู้สึกเลย ทุกขณะจิตที่เกิดต้องมีความรู้สึกอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดร่วมด้วย คือ รู้สึกเฉย ๆ รู้สึกเป็นสุขหรือรู้สึกเป็นทุกข์ รู้สึกดีใจหรือรู้สึกเสียใจ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย ถ้าสติไม่ระลึกรู้ลักษณะของความรู้สึกจะไม่รู้เลยว่า ความรู้สึกเป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เกิดแล้วดับแล้ว หหมดแล้ว เปลี่ยนแล้วจากความรู้สึกอย่างหนึ่งเป็นความรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง

แต่ไม่ใช่รวมกันเป็นขันธ์ ๕ และรู้สึกละคลายการยึดถือขันธ์ ๕ โดยที่ปัญญา ไม่ได้รู้ตามความเป็นจริงของแต่ละขันธ์

อย่างสัญญาขันธ์ก็เหมือนกัน ที่จะรู้ได้ว่าเป็นสัญญา เป็นขันธ์ ไม่ใช่เรา แม้แต่เพียงขณะที่นั่งและคิด เพียงเกิดความคิดขึ้นมาก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพจำคำที่คิด ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น จึงรู้ลักษณะของความจำ แม้ในขณะที่กำลังเห็นและรู้ว่าเป็นอะไร ในขณะที่ได้ยินและมีความเข้าใจเรื่องที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ในขณะที่กระทบสัมผัส ในขณะที่คิดนึก คือ สามารถรู้ลักษณะของสัญญาเจตสิกว่า เป็นเพียงสัญญาขันธ์ เป็นแต่เพียงสภาพจำ เพราะทุกวันนี้ก็จำหมด ตั้งแต่เกิดมาก็จำ ๆ จำไปเรื่อยจนถึงตาย แต่ละชาติก็จำเรื่องของชาตินั้นไปจนถึงตาย คิดก็คิด ๆ คิดทุกชาติ คิดจนไม่สามารถบอกได้ว่า คิดอะไรกันบ้าง

ในวันหนึ่ง ๆ ลองเอาความคิดของแต่ละคนมาบอกซิว่า วันนี้คิดอะไรบ้าง บอกไม่ไหว มากเหลือเกิน และบางทีก็จำไม่ได้ด้วยว่าคิดอะไรบ้าง เพราะว่าความคิดเกิดขึ้นตามสิ่งที่ปรากฏทางตา เห็นสิ่งใดก็คิดในเรื่องสิ่งที่เห็น ได้ยินเสียงอะไรก็คิดในเรื่องที่ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส กระทบสัมผัส และถึงแม้ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่ได้กระทบสัมผัส ก็ยังคิด และขณะใดที่คิด ขณะนั้นสามารถรู้แม้สัญญาขันธ์ที่จำเรื่องที่คิด



คิดถึงใครก็เพราะจำคนนั้น แม้เขาสิ้นชีวิตไปแล้ว แต่ยังคิดถึงคนนั้นได้ เพราะฉะนั้น ก็เป็นแต่เพียงสัญญาที่จำเรื่อง ขณะนั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล และขณะที่คิดโศกเศร้า หรือดีใจ หรือเป็นสุข ขณะนั้นก็ป็นสังขารชั้นหยาบ คิดเป็นกุศล หรือคิดเป็นอกุศล นั้นก็เป็นสภาพธรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งฟังดูเหมือนธรรมดา อาจจะพูดว่า ธรรมดา ธรรมดา สำหรับแต่ละคน แต่ก็ป็นธรรมทั้งหมดที่ปัญญา จะต้องรู้ตรงตามความเป็นจริง

วิญญาณฐานันท์ ก็คือสภาพรู้ อาการรู้ ที่กำลังเห็นทางตา ที่กำลังได้ยินทางหู ที่กำลังได้กลิ่นทางจมูก ที่กำลังลิ้มรสทางลิ้น ที่กำลังกระทบสัมผัสทางกาย และทางใจก็คิดนึก

แสดงให้เห็นว่า มีสภาพธรรมมากมายซึ่งปัญญาจะต้องเจริญจนกว่าจะละการยึดถือสภาพธรรมนั้น ๆ ได้ ไม่ใช่มีใครหนึ่งเฉย ๆ และจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

อาสวะ ๔ โสมะ ๔ โยคะ ๔ อูปาทาน ๔ มากมายหรือยัง

ยังไม่หมด เพราะนี่เป็นอกุศลธรรมเพียง ๔ กองเท่านั้น กองที่ ๑ อาสวะ ๔ กองที่ ๒ โสมะ ๔ กองที่ ๓ โยคะ ๔ กองที่ ๔ อูปาทาน ๔

ต่อไปกองที่ ๕ คันถะ ๔

ในอกุศลเจตสิก ๑๔ ดวง ที่เป็นคันถะ ๔ ได้แก่ อภิขฌากายคันถะ ๑ พยาบาทกายคันถะ ๑ สิลัพพตปราคายคันถะ ๑ อิทัสสัจจาภินิเวสกายคันถะ ๑

เพียงชื่อเท่านั้นที่ใหม่ แต่ป็นสภาพธรรมที่ตัว และที่ใช้ภาษาบาลีก็เพราะว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมเป็นภาษาบาลี





๒๐๔๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๓๔



สำหรับคันถะ ๔ เป็นอกุศลธรรมที่ผูกมัดไว้ นอกจากจะตรึงไว้ไม่ให้ไปไหน ก็ยังผูกไว้ด้วย ไม่ให้ขยับเขยื้อน

คันถะ ๔ คือ

อภิขฌากายคันถะ ความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

พยาปาทากายคันถะ ความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ

คนที่โกรธบ่อย ๆ สามารถรู้ได้ว่า ใจขุ่นนาน ไม่เห็นหมดไปจากใจสักที อยากจะให้หมด ๆ ไป ก็ไม่หมด บางทีขุ่นอยู่นาน และกลับมาขุ่นอีก แสดงให้เห็นว่าเป็นอกุศลธรรมที่ผูกมัดไว้ไม่ปล่อยไปสู่กุศล ยากแสนยากที่สภาพของจิตซึ่งขึ้นและระสุมอกุศลมามาก ๆ จะเป็นกุศลได้บ่อย ๆ และโดยรวดเร็ว แต่ถ้าพิจารณาเห็นโทษ ไม่ใช่เพียงรู้เรื่องโทษของอกุศล ถ้ารู้เรื่องโทษของอกุศล พุดได้ อกุศลแต่ละชนิดมีโทษอย่างไรบ้าง โทษะมีโทษอย่างไรบ้าง โลภะมีโทษอย่างไรบ้าง ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องโทษของอกุศล ใคร ๆ ก็พุดได้ แต่ก็คนที่เห็นโทษของอกุศล เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า พยาปาทผูกมัดใจไว้ไม่ให้ไปสู่กุศล

สำหรับคันถะที่ ๓ กับคันถะที่ ๔ คือ สิล্পพตปราคายคันถะ และอิทังสัจจาภินิเวสกายคันถะ ได้แก่ ความเห็นผิด

สิล্পพตปราคายคันถะ คือ เครื่องผูกไว้ในข้อปฏิบัติที่ผิด ไม่ปล่อยไปสู่ข้อปฏิบัติที่ถูก

อิทังสัจจาภินิเวสกายคันถะ คือ ความเห็นผิดอื่นทั้งหมด ที่ไม่ใช่สิล্পพตปราคายคันถะ

ต่อไปกองที่ ๖ นิ वर्ณ ๕ ซึ่งท่านผู้ฟังก็คงจะชิน บางคนก็ท่องได้เพราะว่าได้ยินบ่อย ๆ



นิวรรณ์ ๕ ได้แก่

กามฉันทนิวรรณ์ ความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ๑
พยาบาทนิวรรณ์ ๑ ถีนมิทธนิวรรณ์ ๑ อุทธัจจกุกกุกจนิวรรณ์ ๑ วิจิกิจฉานิวรรณ์ ๑

สำหรับอกุศลธรรมที่เป็นนิวรรณ์ธรรม เป็นอกุศลธรรมที่กลุ้มรุม กัน ชัดขวางจิต
ทุกท่านพอใจที่จะสนุกสนาน รื่นเริง เพลิดเพลิน เพราะฉะนั้น ที่บางครั้ง
บางโอกาสจะฟังพระธรรม หรือจะดูโทรทัศน์ หรือจะสนุกสนานรื่นเริงด้วยเหตุใดนั้น
เป็นไปตามเครื่องกั้นคือนิวรรณ์ธรรมหรือเปล่า อกุศลธรรมสามารถจะกั้น หรือ
ไม่สามารถจะกั้นได้

กามฉันทะ ความยินดีพอใจ ก็เป็นเครื่องขัดขวาง เครื่องกั้นกุศล

พยาบาท ความผูกโกรธ ก็เป็นเครื่องกั้น เครื่องขัดขวาง แทนที่จะเจริญเมตตา
ขณะนั้นก็เกิดไม่ได้เลย ทั้ง ๆ ที่เข้าใจประโยชน์ของการเจริญเมตตา แต่เมื่อพยาบาท
เกิดขึ้น ความโกรธเกิดขึ้น ความขุ่นเคืองใจเกิดขึ้น ช่วงขณะนั้นก็ไม่เอาแล้ว แต่ถ้า
เป็นผู้ที่มีโยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะเกิดระลึกทันที เห็นโทษของพยาบาท
ในขณะนั้นว่า เป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับเมตตาซึ่งทุกคนใครจะมีมาก ๆ ใครที่จะ
สะสม ใครที่จะอบรมเจริญ ถ้าขณะนั้นมีการระลึกได้และมีกำลัง ขณะนั้นจะ
หมดความโกรธ และมีความเมตตาแทน แต่ก็แล้วแต่การสะสม บางกาลก็ได้
บางกาลก็ไม่ได้ เพราะว่าสภาพธรรมทั้งหลายแต่ละขณะที่เกิดขึ้นต้องเป็นไปตามเหตุ
ตามปัจจัยจริง ๆ บังคับบัญชาไม่ได้ ถ้าบังคับบัญชาได้ ทุกท่านในขณะนี้จะไม่
มีนิวรรณ์ธรรมเลย

นิวรรณ์ธรรมประการที่ ๓ ถีนมิทธะ ความท้อถอย ความง่วงเหงา ความหดหู่
มีหรือเปล่า แสดงให้เห็นว่า ขณะใดที่เกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นของธรรมดา ๆ ประจำวัน
ประจำใจอีกเหมือนกัน สำหรับผู้ที่ยังมีอกุศลธรรม

นิวรรณ์ธรรมประการที่ ๔ อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ
บางคนทำอกุศลไปแล้ว ทางกาย ทางวาจา เล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ เวลาที่
นึกขึ้นได้ก็เดือดร้อน รำคาญใจ ไม่น่าเลยที่จะทำอย่างนั้น ไม่น่าเลยที่จะพูดอย่างนั้น



ไม่น่าเลยแม้แต่จะคิดอย่างนั้น แสดงให้เห็นถึงสภาพของความรำคาญใจจากการกระทำหรือคำพูดในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นไปแล้วกับอกุศล แทนที่สติสัมปชัญญะจะเกิดเป็นกุศลว่า เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง ไม่ใช่เรา

ขอให้เข้าใจจริง ๆ ว่า ไม่มีเราและไม่ใช่ว่า ขณะที่กำลังฟังท่านรำคาญใจต่าง ๆ ก็เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏให้เห็นชัดว่า ลักษณะของสภาพธรรมนี้ไม่ใช่สภาพธรรมอื่น ลักษณะของความฟังท่านรำคาญใจเป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ความขุนเคือง พยาบาท ปองร้าย คิดร้ายต่อคนอื่น

ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะไม่หวั่นไหวในลักษณะของสภาพธรรม แม้ขณะนั้นจะปรากฏเป็นความฟังท่านรำคาญใจก็รู้ว่า เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยชั่วขณะหนึ่ง และหมดไป

นิรณธรรมประการที่ ๕ วิจิกิจจานิรณม ความสงสัยในลักษณะของสภาพธรรม ในพระปัญญาคุณของพระผู้มีพระภาค ในหนทางที่จะอบรมเจริญปัญญา

บางคนอาจจะสงสัยว่า จะรู้ได้จริงหรือว่า ขณะนี้สภาพธรรมกำลังเกิดขึ้นและดับไป ถ้าไม่เป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานก็จะเกิดความสงสัยอย่างนี้ได้ แต่ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ทางตาเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง การเห็นเป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง ความชอบไม่ชอบที่เกิดหลังการเห็นเป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง ทางหูที่ได้ยิน ก็ล้วนแต่เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง ๆ ถ้าพิจารณาสภาพธรรมทั่วทั้ง ๖ ทาง จะสามารถรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้นจริง ๆ จะสงสัยใหม่ว่า สภาพธรรมเกิดแล้วดับ เพราะว่าทางตาไม่ใช่ทางหู ไม่ใช่ทางจมูก ไม่ใช่ทางลิ้น ไม่ใช่ทางกาย ไม่ใช่ทางใจ

และถ้าอบรมเจริญความรู้ลักษณะของสภาพธรรมชัดเจนก็จะรู้ว่า สภาพธรรมปรากฏเพียงทีละอย่าง รวมกันไม่ได้เลย ซึ่งจะทำให้ใกล้ชิดต่อการที่จะรู้สภาพธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นและดับไป และจะคลายความสงสัยในลักษณะของสภาพธรรม ในพระปัญญาของพระผู้มีพระภาค



อกุศลธรรมกองที่ ๗ สังโยชน์ เป็นสภาพอกุศลธรรมที่เกี่ยวข้อง ผูก คล้องไว้ได้แก่

โอรัมภาคียสังโยชน์ คือ สังโยชน์ขั้นต่ำ ๕ ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจชา สีลพตปราคาส กามราคะ และปฏิฆะ

อุทรมภาคียสังโยชน์ คือ สังโยชน์ขั้นสูง ๕ ได้แก่ ความยินดีพอใจในรูปฌาน ในรูปฌาน มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา

ชื่อเริ่มจะชินหูขึ้น อย่างสักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ถ้าได้ศึกษาธรรมแล้ว ใครบอกว่าไม่มี หมายความว่าคนนั้นเป็นพระโสดาบัน แต่คนที่รู้ตัวเองตามความเป็นจริงก็รู้ว่า มี หรือไม่มี สักกายทิฏฐิ การยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสังโยชน์ เป็นธรรมที่คล้องไว้ไม่ให้ไปไกล ไม่ให้ออกไปจากสังสารวัฏ

สำหรับวิจิกิจชา ความสงสัยที่ได้กล่าวถึงแล้วเมื่อกี้ นอกจากจะเป็นนิรวรณ ก็เป็นสังโยชน์ สีลพตปราคาสก็เป็นสังโยชน์ด้วย กามราคะ ความยินดีพอใจ ก็เป็นสังโยชน์ ปฏิฆะ ความขุ่นเคืองใจหรือความโกรธก็เป็นสังโยชน์ด้วย

กามราคะ เห็นได้จริง ๆ ว่า เป็นสังโยชน์ เพราะว่าผูกไว้ คล้องไว้ ไม่ให้ไปสู่ภพที่พ้นจากความยินดีพอใจในกาม คือ จะเกิดอีกเมื่อไร อย่างไร แม้จะทำกุศลไว้มากมายประการใด ก็ไม่พ้นจากการเกิดในภูมิที่มีรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ

ทำกุศล เมื่อสิ้นชีวิตลง กุศลกรรมเป็นปัจจัยให้เกิดในภูมิมนุษย์ ก็เต็มไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ เกิดในสวรรค์ก็ยังเต็มไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะที่น่าเพลิดเพลินน่าพอใจทั้งนั้น ไม่พ้นไปจากสังโยชน์นี้ เพราะคล้องเอาไว้ในภูมิที่เป็นกามภูมิ

สำหรับสังโยชน์ขั้นต่ำ ๕ คือ โอรัมภาคียสังโยชน์นั้น สักกายทิฏฐิ วิจิกิจชา สีลพตปราคาส พระโสดาบันดับเป็นสมุจเฉท สังโยชน์ขั้นต่ำอีก ๒ คือ กามราคะ และปฏิฆะ พระอนาคามีดับเป็นสมุจเฉท



ส่วนอุทัมภกาคิยสังโยชน์ ๕ คือ สังโยชน์ชั้นสูง ได้แก่ ความยินดีพอใจในรูปฌาน ในรูปฌาน มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา ซึ่งบางท่านเห็นโทษของกาม เห็นโทษของรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ สามารถเจริญสมถภาวนาระงับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ แต่เนื่องจากไม่ได้เป็นพระอนาคามีบุคคล ไม่ได้ดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ จึงเป็นเพียงฌานบุคคล คือ ถ้าบรรลู่ถึงรูปฌานก็เกิดในรูปพรหมภูมิ ถ้าบรรลู่ถึงอรูปฌานก็เกิดในอรูปพรหมภูมิ ยังออกจากสังสารวัฏไม่ได้ เพราะยังเป็นสังโยชน์ที่เกี่ยวไว้ คล้องไว้ ไม่ให้ออกไปจากสังสารวัฏ เพราะฉะนั้น ที่จะดับรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาได้ คือ อรหัตตมรรค

จากความเป็นปุถุชนผู้ไม่รู้อะไรเลย ก็จะไม่ค่อย ๗ รู้ขึ้น ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ค่อย ๆ อบรมเจริญกุศลขึ้น จนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้นจริง ๆ แต่ถ้าปัญญาไม่เจริญ มีเพียงกุศลระดับอื่น เช่น ขันทาน ขันศีล หรือขั้นสมถภาวนา ไม่สามารถออกไปจากสังสารวัฏได้

อุกฺคฺลธรรมกองค์ ๘ กิเลส ๑๐ ได้แก่ โลภะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ มานะ ๑ ทิฏฐิ ๑ วิจิกิฉา ๑ ถีนะ ๑ อุทธัจจะ ๑ อหิริกะ ๑ อนัตตปปะ ๑

อุกฺคฺลธรรมกองค์ ๙ อนุสัยกิเลส คือ กิเลสอย่างละเอียด ซึ่งนอนเนื่องอยู่ในจิตสันดาน แม้แต่ขณะที่หลับสนิท ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่คิดนึก ถ้าบุคคลนั้นไม่ใช่พระอริยบุคคล ยังไม่ได้ดับอนุสัยกิเลส ซึ่งเป็นพืชเป็นเชื้อของกิเลสอื่น ๆ ที่จะเกิดภายหลัง คือ หลังจากที่มีการเห็นแล้ว ได้ยินแล้ว เป็นต้น

อนุสัยกิเลส กิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในจิตสันดาน มี ๗ ประเภท คือ

กามราคะ ความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ๑

ปฏิฆะ ความโกรธ ความขุ่นเคือง ความไม่พอใจ ๑

ทิฏฐิ ความเห็นผิด ๑

วิจิกิฉา ๑



มานะ ความสำคัญตน ๑

ภวราคะ ความยินดีพอใจในภพภูมิ ๑

อวิชชา ๑

เพราะฉะนั้น ท้นที่ที่ตื่น ก็ไม่น่าสงสัยเลย ในเมื่อยังมีเชื้อของอกุศลที่นอนเนื่อง อยู่ในจิตใจ ผู้ที่ยังไม่ได้ดับกิเลสอะไรเลย ตื่นขึ้นมาอกุศลธรรมก็เกิดขึ้นเป็นไป กระทำกิจในวันหนึ่ง ๆ โดยที่ไม่รู้ตัวเลย จนกว่าปัญญาจะรู้จริง ๆ ว่า เป็นสภาพธรรม แต่ละอย่าง

สำหรับวิปัสสนา คือ ความคลาดเคลื่อนด้วยสัญญา คือ ความจำ ด้วยจิต คือ ความคิด ด้วยทวิภูติ คือ ความเห็น ซึ่งเป็นไปในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ๑ ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ๑ ในสภาพที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา ๑ ในสภาพที่เป็นอสุภ ไม่งามว่างาม ๑

นี้แสดงให้เห็นถึงความละเอียด ซึ่งรวมถึงอกุศลจิตทั้งหมด ไม่ว่าอกุศลจิต เกิดขึ้นขณะใด ขณะนั้นแสดงว่า เป็นความคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงของ สภาพธรรม จึงเป็นอกุศล

ในคราวก่อนได้กล่าวถึงข้อความในอรรถกถาซึ่งแสดงว่า เวลาที่อกุศลจิตเกิด เหมือนคนสลบไสล เมามัวด้วยอกุศล คือ ตรงกันข้ามกับสติสัมปชัญญะ คนที่มีสติ มีลักษณะอาการอย่างหนึ่ง และคนที่สลบไสลเมามัวนั้นก็ยังมีลักษณะอาการ อีกอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจิตจะเป็นอกุศลประเภทใด จะเป็นโลภมูลจิต หรือ โทสมูลจิต หรือโมหมูลจิต ขณะนั้นเหมือนวิสัยัญญ คือ สลบ ไม่รู้สึกตัว ไม่สามารถเป็นกุศล หรือรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า เป็นสภาพที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน และไม่งาม

ทั้งหมดนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ที่มีมากในแต่ละคน ในแต่ละวัน ความเข้าใจลึกซึ้งจะ ความจริงของพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ โดยละเอียด จะทำให้ฟังพระธรรมด้วยความซาบซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชาดก ก็คือ เรื่องของสภาพธรรมที่เป็นกุศลอกุศลในแต่ละวัน ในแต่ละชาติ ตามความเป็นจริง



หรือแม้ข้อความเล็ก ๆ น้อย ๆ ในพระไตรปิฎก ก็รู้ว่าเป็นสัจจธรรม ความจริงทั้งสิ้น เช่น ข้อความสั้น ๆ ใน **อรรถกถา ตกนิบาตชาดก สังกัปปราศชาดก** ซึ่งมีข้อความว่า

ลูกศรแทงจิตที่คิดโดยไม่แยบคายได้อย่างมันเหมาะเหลือเกิน

เพียงเท่านี้ ก็แสดงให้เห็นถึงความทุกข์ ความเร่าร้อน ความเดือดร้อน เพราะอกุศล ในขณะที่จิตคิดโดยไม่แยบคาย ขณะที่จิตคิดโดยไม่แยบคาย ขณะนั้นรู้ได้ว่าเป็นอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด อาจจะเป็นเล็ก ๆ น้อย ๆ หรืออาจจะเป็นอกุศลที่มีกำลังมาก จนปรากฏอาการที่เร่าร้อน เดือดร้อน เป็นทุกข์ กระสับกระส่าย เพราะอกุศลธรรมนั้น ๆ

ท่านผู้ฟังก็มีอกุศลอยู่ เคยรู้สึกถึงความเร่าร้อน ความกระสับกระส่าย ความเป็นทุกข์ในขณะนั้นไหม และสามารถรู้ใหม่ว่า ขณะที่อกุศลจิตเกิด ขณะนั้นตนเองเท่านั้นนำทุกข์มาให้แก่ตนเอง ไม่ใช่คนอื่น ไม่ใช่สิ่งอื่น จะโทษใครไม่ได้เลย นอกจากอวิชชา นอกจากโลภะ นอกจากอกุศลเจตสิกของตนเองซึ่งสะสมมา

แสดงให้เห็นว่า การฟังพระธรรม การพิจารณา และการอบรมเจริญกุศล เป็นเรื่องที่แต่ละท่านจะต้องกระทำด้วยตนเอง

ถ. คำว่า แยบคาย เป็นอย่างไร

ส. ถูกต้อง ฉลาด เป็นกุศล

เรื่องของความคิด เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เพราะว่าความคิดมีตลอดชีวิต และตลอดชีวิตของแต่ละชาติ ทุกคนก็คิดวิจิตรไปต่าง ๆ นานามากมาย เป็นวิชาการ สาขาต่าง ๆ เป็นเรื่องราวต่าง ๆ แต่เมื่อไรจะคิดเป็นกุศลบ่อย ๆ

ไม่ว่าใครจะศึกษาวิชาการทางโลก หรือจะทำอะไรก็ตามในวันหนึ่ง ๆ ก็ควรที่จะเกิดสติระลึกได้ว่า เมื่อไรจะคิดเป็นกุศลบ่อย ๆ ถ้าถามท่านผู้ฟังเดี๋ยวนี้ว่า คิดอะไรบ้าง มีใครบอกได้ไหม มากมายเหลือเกิน แล้วแต่สังขารชั้นจจะปรุงแต่ง ให้เป็นบุคคลใดในชาติใด และมีความคิดอย่างไร



แม้แต่เรื่องในชาดกก็เป็นชีวิตจริง ๆ ถ้าผ่านยุคนี้สมัยนี้ไปอีก ๗,๐๐๐ ปี นี่แค่ชาดกก็ ๒,๐๐๐ ปี ย้อนไปจนถึงแสนโกฏิกัป เพราะฉะนั้น วันเวลาก็ต้องผ่านไปทีละวัน ๆ จากเดือนเป็นปี จนถึง ๑๐๐ ปี ๑,๐๐๐ ปี ๗,๐๐๐ ปี ล้านปี เรื่องความคิดของแต่ละคนในชาตินี้เป็นอย่างนี้ และจะปรุงแต่งให้คิดต่อไปอีกในชาตินั้น ๆ อย่างไร จะยังคงวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏฏ์ ในความคิดอย่างนี้ต่อไปอีก หรือว่าความคิดนั้นเริ่มที่จะปรุงแต่งเป็นกุศลยิ่งขึ้น ๆ จนกระทั่งสามารถไถ่ต่อการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้





๒๐๔๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๓๔



ถ. คำว่า สมมติ กับคำว่า บัญญัติ มีความหมายเหมือนกันหรือต่างกัน
อย่างไร

สุ. ก่อนอื่นต้องทราบว่า ไม่ใช่ปรมาัตถธรรม เพราะว่าปรมาัตถธรรมมี ๔
คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน และขณะที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ ถ้าขณะนั้น
ไม่ได้รู้ปรมาัตถธรรม ขณะนั้นมีบัญญัติ สมมติ เป็นอารมณ์

บัญญัติ คือ สิ่งที่ไม่ใช่ปรมาัตถ์ สมมติก็ไม่ใช่ปรมาัตถ์ บัญญัติเป็นชื่อ
สำหรับเรียก อย่างเช่น ต้นไม้ ก็มองเห็นอยู่ว่ามีรูปร่างลักษณะอย่างนี้ ขณะที่เห็น
เป็นปรมาัตถธรรม เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่หลังจากวิถีจิตทางตาดับไปแล้ว
ภวังคจิตเกิดขึ้นแล้ว มโนทวารวิถีจิตรู้สื่อนั้นต่อแล้ว ภวังคจิตดับแล้ว วิถีจิตหลัง ๆ
ก็สามารถรู้บัญญัติ ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร แม้ไม่เรียกชื่อ
และถ้ามีการสมมติขึ้นมาอีก เช่น มีคน ก็รู้ว่าเป็นคนทั้งนั้น แต่เป็นชาติไทย นั่นเป็น
ชาติจีน ชาติญี่ปุ่น นี่ก็คือสมมติ จากบัญญัติที่ไม่ใช่ปรมาัตถ์นั่นเอง

ถ. ไม่ใช่ปรมาัตถ์ แต่มีขึ้นมาก็เพราะปรมาัตถ์ ใช่ไหม

สุ. เพราะความคิด

ถ. แก้อี้เป็นชื่อ เป็นสมมติ แต่แก้อี้ตัวนี้ก็มาจากปรมาัตถ์

สุ. ต้องทราบว่า บางอย่างไม่มีปรมาัตถ์ อย่างพระราชา ปรมาัตถธรรมของ
พระราชามีไหม

ถ. พระราชาก็คนที่ทำหน้าที่อย่างหนึ่ง

สุ. ก็คือสมมติ

ถ. แต่มีบัญญัติ เป็นรูปเป็นนาม ...



ส. บัญญัติก็คือขณะนั้นไม่ได้เป็นปรมาตมธรรม ไม่ใช่รูป ไม่ใช่กำลังมีรูปเป็นอารมณ์ แต่กำลังคิดถึงเรื่อง

ถ. แต่พระราชาก็เป็นรูปกับนาม

ส. มีรูป มีนาม เป็นปรมาตม แต่สมมติว่าเป็นพระราช เสี่ยง มีจริง ใช่ไหม เป็นปรมาตมธรรม และใช้คำว่า เสี่ยง เพื่อให้รู้ว่าเป็นลักษณะสภาพธรรมที่ปรากฏทางหู เป็นบัญญัติเรื่องปรมาตมธรรม แต่บัญญัติบางบัญญัติเป็นเพียงสมมติที่ไม่ใช่ปรมาตมธรรม อย่างเช่น พระราชา

ถ. พระราชาก็ต้องมีคน

ส. พระราชาไม่ใช่เสี่ยง พระราชาไม่ใช่กลิ้ง แต่คำว่า กลิ้ง เป็นคำสมมติ บัญญัติเรียกสภาพปรมาตมธรรม

ถ. เรื่องราวก็มาจากปรมาตมเหมือนกัน

ส. เวลาคิด คิดเป็นเรื่อง เป็นคำ ไม่ได้รู้ลักษณะของปรมาตมธรรมใด ๆ ทั้งสิ้นในขณะนั้น ต้องแยกเพื่อจะรู้ว่า ขณะใดมีปรมาตมธรรมเป็นอารมณ์ ขณะใดไม่ใช่ปรมาตมธรรมเป็นอารมณ์ เป็นแต่เพียงความคิดนึกเรื่องต่าง ๆ เท่านั้นเอง

ยังคงแยกยาก เพราะฉะนั้น หนทางที่จะรู้จริง ๆ คือ ขณะใดมีสภาพปรมาตมธรรม มีลักษณะแท้ ๆ ปรากฏ โดยไม่ต้องเรียกชื่อ อย่างแข็ง เรียกว่า แข็ง เพื่อให้เข้าใจเท่านั้นเอง แต่เวลาที่แข็งปรากฏไม่ต้องเรียกชื่อ นั่นคือมีปรมาตมธรรมเป็นอารมณ์ แต่ถ้าขณะที่บอกว่า แข็ง พูดคำว่า แข็ง ขณะนั้นไม่ได้มีปรมาตมธรรมเป็นอารมณ์ แต่มีบัญญัติเป็นอารมณ์

สำหรับเรื่องความนึกคิดของแต่ละคนในแต่ละภพ แต่ละชาติ มีมากมาย ตลอดตั้งแต่เกิดจนตาย แต่ละภพ แต่ละชาติ

ขอกล่าวถึงความคิดนึกของบุคคลในอดีต ใน **อรรถกถา ติกนิบาตชาดก คามณิฉันทชาดก** ซึ่งมีข้อความว่า

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภการสรรเสริญปัญญา จึงตรัสเรื่องนี้



ได้ยินว่า ภิกษุทั้งหลายนั่งสรรเสริญพระปัญญาของพระทศพลในโรงธรรมสภาว่า

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตมีพระปัญญามาก มีพระปัญญาหนา มีพระปัญญารำเริง มีพระปัญญาไว มีพระปัญญากล้าแข็ง มีพระปัญญาชำแระกิเลส ก้าวล่วงโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลกด้วยพระปัญญา

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า

ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร

เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบแล้วจึงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย มิใช่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน ตถาคตก็มีปัญญาเหมือนกัน แล้วทรงแสดงเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้

ชาตินี้ทุกคนก็มีปัญญาคนละนิดคนละหน่อย และจะเพิ่มขึ้น ๆ ต่อไปอีก ชาติหนึ่ง ๆ ก็จะมีปัญญาเพิ่มขึ้นอีก ๆ เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องของปัญญาซึ่งเจริญขึ้น ไม่ใช่ว่าปัญญาที่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมจะเกิดขึ้นได้ฉับพลัน โดยไม่มีการสะสม ไม่มีการเจริญปัญญาในอดีตเลย

ในอดีตกาล สมัยพระราชาพระนามว่า ชนสัณณะ ครองราชย์สมบัติอยู่ในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระราชานั้น พระพักตร์ของพระโพธิสัตว์นั้น เกลี้ยงเกลาบริสุทธิดุจพื้นแว่นทองคำ ถึงความงามอันเลิศยิ่ง ด้วยเหตุนี้ในวันตั้งชื่อ ญาติทั้งหลายจึงตั้งชื่อของพระโพธิสัตว์นั้นว่า อาทาสุมุขกุมาร

ภายใน ๗ ปีเท่านั้น พระชนกให้กุมารนั้นศึกษาพระเวททั้ง ๓ และสิ่งทั้งปวงที่จะพึงทำในโลก แล้วได้สวรรคตในเวลา que พระกุมารนั้นมีอายุ ๗ ขวบ อำมาตย์ทั้งหลายได้ถวายพระเพลิงพระศพของพระราชาด้วยบริวารใหญ่โต แล้วถวายทานเพื่อผู้ตาย ในวันที่ ๗ ประชุมกันที่พระลานหลวงหารือกันว่า พระกุมารยังเด็กเกินไป ไม่อาจอภิเษกให้ครองราชย์ได้ พวกเราจักทดลองพระกุมารนั้นแล้วจึงค่อยอภิเษก



สำหรับเรื่องการทดลองต่าง ๆ ท่านผู้ฟังจะอ่านความละเอียดได้จาก
อรรถกถา ความฉันทชาดกที่ ๗

เมื่อได้ทดลองความคิดและพระปัญญาของพระกุมารแล้วเห็นว่า พระกุมาร
ทรงเป็นบัณฑิต จึงอภิเษกให้ครองราชสมบัติ

เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงครองราชสมบัติแล้ว บุรุษผู้หนึ่งชื่อความฉันท
ผู้เคยเป็นคนรับใช้ของพระราชบิดา คิดอย่างนี้ว่า ธรรมดาว่า ความเป็นพระราชานี้
ย่อมจะงดงามกับคนผู้มีวัยเสมอกัน ส่วนเราเป็นคนแก่จึกไม่เหมาะที่จะบำรุง
พระกุมารหนุ่ม เราจักทำนาเลี้ยงชีพอยู่ในชนบท

เขาจึงออกจากพระนครไปยังที่ไกลประมาณ ๓ โยชน์ สำเร็จการอยู่ในบ้าน
แห่งหนึ่ง แต่เขาไม่มีแม่แต่โคสำหรับจะทำนา เมื่อฝนตก เขาจึงขอยืมโค ๒ ตัว
จากสหายนคนหนึ่ง ไถนาอยู่ตลอดทั้งวันแล้วให้โคกินหญ้า แล้วได้ไปยังเรือน
เพื่อจะมอบโคทั้ง ๒ ตัวให้กับเจ้าของ

ขณะนั้น เจ้าของโคกำลังนั่งบริโภคอาหารอยู่กลางบ้านพร้อมกับภรรยา
ฝ่ายโคทั้งสองตัวก็เข้าไปยังบ้านด้วยความคุ้นเคย เมื่อโคเหล่านั้นเข้าไป สามียกถาด
ภรรยาก็เอาถาดออกไป นายความฉันทมองดูด้วยคิดว่าสามีภรรยาสองนี้
เชื่อเชิญเรารับประทานข้าว จึงยังไม่มอบโคให้ แล้วรีบกลับไปเสีย

นี่ก็เป็นความคิด ซึ่งแต่ละคนก็คิด ๆ ไปในวันหนึ่ง ๆ แล้วแต่ว่าจะคิดอะไร
ในชาติหนึ่ง ๆ

ในเวลากลางคืน พวกโจรตัดคอก ลักโคเหล่านั้นแหละไปเสีย เจ้าของโค
เข้าไปยังคอกโคแต่เช้าตรู่ ไม่เห็นโคเหล่านั้น แม้จะรู้ว่าถูกพวกโจรลักไป
แต่ก็เข้าไปหานายความฉันทนั้นด้วยตั้งใจว่า จักปรับเอาสินไหมแก่นายความฉันท

นี่แสดงถึงความคิด คนในสมัยนี้จะคิดอย่างนี้บ้างไหม ก็ต้องมี ใช่ไหม
ทั้ง ๆ ที่รู้ แต่ความที่อยากจะได้เงินสินไหมทดแทนโคที่ถูกโจรลักไป จึงไปหา
นายความฉันท

แล้วกล่าวว่า ท่านจงมอบโคทั้งสองให้เรา



นายคามณิจันทร์กล่าวว่า โคเข้าบ้านไปแล้วมิใช่หรือ
เจ้าของโคกล่าวว่า ท่านมอบโคเหล่านั้นแก่เราแล้วหรือ
นายคามณิจันทร์กล่าวว่า ยังไม่ได้มอบ
เจ้าของโคกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นเรื่องนี้เป็นความอาญาสำหรับท่าน ท่านจงมา
ในชนบทเหล่านั้น เมื่อใคร ๆ ยกเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นจะเป็นก้อนกรวดหรือ
ขึ้นกระเบื้องก็ตาม แล้วกล่าวว่า นี่เป็นความอาญาสำหรับท่าน ท่านจงมา ดังนี้
ผู้ใดไม่ไป ก็ย่อมลงอาญาแก่ผู้นั้น เพราะฉะนั้น เมื่อนายคามณิจันทร์ได้ฟังว่า
เป็นความอาญา ก็ออกไปกับเจ้าของโคนั้น เพื่อไปยังราชสกุลเพื่อให้วินิจฉัยความ
เขาได้ไปถึงบ้านเพื่อนคนหนึ่ง เขาหิวมาก จึงให้เจ้าของโครออยู่ และ
ขอเข้าไปในบ้านเพื่อนเพื่อที่จะรับประทานอาหารแล้วจะกลับออกมา ปรากฏว่าเพื่อน
ของเขาไม่อยู่บ้าน ภรรยาเพื่อนก็บอกว่า อาหารที่หุงต้มสุกแล้วไม่มี ท่านจงรอสักครู่
ดิฉันจักหุงให้ท่านเดี๋ยวนี้ แล้วรีบขึ้นฉางข้าวสารทางพะอง จึงพลัดตกไปที่พื้นดิน
แท้งลูกในครรภ์ที่มีอายุได้ ๗ เดือน

อะไรจะเกิดก็เกิดได้ทั้งนั้น และฟังดูก็เหมือนนิยาย ซึ่งชีวิตของแต่ละคนฟังดู
ก็คล้ายนิยาย บางคนก็บอกว่า คล้าย ๆ นิยายน้ำเน่าด้วย ไม่ใช่ นิยายธรรมดา
แต่ตามความเป็นจริง ผู้ที่มีชีวิตอย่างนั้น เจ้าของเรื่องรู้ว่าไม่ใช่ น้ำเน่าเลย และคนที่
รู้เรื่องชีวิตของแต่ละคนก็รู้ว่าไม่ใช่ น้ำเน่า แต่เป็นเรื่องจริงซึ่งหลายคนคิดไม่ถึง
คาดไม่ถึงว่าจะเป็นไปอย่างนั้นในอดีตกาล จนแม้ในสมัยนี้

สามีของนางกลับมาเห็นดังนั้นจึงกล่าวว่า ท่านทำให้ภรรยาของเราแท้งลูก
นี่เป็นความอาญาของท่าน แล้วพานายคามณิจันทร์นั้นออกไป ให้นายคามณิจันทร์
อยู่กลางเจ้าความทั้ง ๒ คดี

ครั้งนั้น ที่ประตูบ้านแห่งหนึ่ง คนเลี้ยงม้าไม่สามารถต้อนม้าให้กลับบ้าน
คนเลี้ยงม้าเห็นนายคามณิจันทร์จึงกล่าวว่า ลุงคามณิจันทร์ช่วยเอาอะไร ๆ ปาม้าตัวนี้
ให้กลับที่เกิด นายคามณิจันทร์จึงเอาหินก้อนหนึ่งขว้างไป ก้อนหินนั้นกระทบขาม้าหัก



เหมือนท่อนไม้จะหุงจะนั้น คนเลี้ยงม้าได้กล่าวกะนายคามณิจันทร์ว่า ท่านทำขาม้าของเราหัก นี่เป็นความอาญาสำหรับท่าน แล้วจับตัวไป

ฝ่ายนายคามณิจันทร์นั้น เมื่อถูกคนทั้ง ๓ นำไป จึงคิดว่า คนเหล่านี้จักแสดงเราแก่พระราชา แม้มูลค่าราคาโค เราก็คงไม่อาจให้ได้ จะปวญกล่าวไปถึงอาญาที่ทำให้ภรรยาเพื่อนแท้งบุตร ก็เราก็จักได้มูลค่าม้ามาแต่ไหน เราตายเสียดีกว่า

เขาเดินไปเห็นภูเขาสูงหนึ่งซึ่งมีหน้าผาชันข้างหนึ่ง ณ ที่ใกล้ทางในดงระหว่างทาง ช่างसान ๒ คนพ้อลูก สานเสื้อลำแพนอยู่ในร่มเงาของภูเขานั้น

นายคามณิจันทร์กล่าวว่า ข้าพเจ้าจะทำธุระส่วนตัว ท่านทั้งหลายจงรออยู่ที่นี่แหละสักครู่จนกว่าข้าพเจ้าจะมา แล้วขึ้นไปยังภูเขานั้น กระโดดลงไปทางด้านหน้าผา ตกลงไปบนหลังช่างसानผู้เป็นพ่อ ช่างसानผู้เป็นพ่อนั้นถึงแก่ความตายทันที แต่นายคามณิจันทร์ไม่ตาย

ช่างसानผู้บุตรกล่าวว่า ท่านเป็นโจรสล่าว่อฉฉ นี่เป็นความอาญาสำหรับท่าน แล้วจับมีอนายนายคามณิจันทร์ลากออกจากพุ่มไม้

ตั้งแต่นั้นมา ชนทั้ง ๔ คน ให้นายคามณิจันทร์อยู่กลาง พวกกันห้อมล้อมไป

ชีวิตที่ตกอับก็เป็นไปได้ทุกอย่าง โดยที่ไม่มีใครรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในวันไหน

ระหว่างทางเขาได้พบปะผู้คนซึ่งล้วนแต่มีปัญหาในชีวิต ซึ่งก็ได้ฝากปัญหาของตนให้นายคามณิจันทร์ไปทูลถามพระราชาผู้ทรงเป็นปราชญ์ เพื่อให้พระองค์ทรงวินิจฉัยปัญหานั้น ๆ แก่ตน รวมทั้งหมด ๑๐ ปัญหาด้วยกัน

เจ้าของโคได้พานายคามณิจันทร์เข้าเฝ้าพระราชา พระราชาพอทรงเห็นนายคามณิจันทร์ก็จำได้ ทรงพระดำริว่า นายคามณิจันทร์เป็นผู้รับใช้พระชนกของเรา พอเราขึ้นครองราชย์สมบัติแล้วก็หลีกไปจนเดี๋ยวนี้ จึงตรัสถามเรื่องราวความเป็นอยู่ และเหตุที่เขาเข้ามาเฝ้า

นายคามณิจันทร์กราบทูลว่า

ขอเดชะพระอาญาไม่พินเกล้า จำเดิมแต่พระชนกของพระองค์สวรรคตแล้ว ข้าพระองค์ไปอยู่ชนบท กระทำกสิกรรมเลี้ยงชีพ แต่นั้น บุรุษผู้นี้ได้แสดงความอาญาเพราะเหตุเกี่ยวกับคดีเรื่องโค จึงคร่ำตัวข้าพระองค์มาเฝ้าพระองค์พระเจ้าข้า



พระราชชาตรัสว่า

ท่านไม่ถูกคร่ำตัวมาก็คงไม่มา เพราะเหตุนี้ ความที่ท่านถูกคร่ำตัวมา
นั้นแหละดีแล้ว บัดนี้ บุรุษผู้นั้นอยู่ที่ไหน

นายคามณิจันทร์กราบทูลว่า

คนนี้พระเจ้าข้า

พระราชชาตรัสถามว่า

ผู้เจริญ ได้ยินว่า ท่านพ้องความอาญาแก่นายคามณิจันทร์ของเราจริงหรือ

เจ้าของโคทูลว่า

จริงพระเจ้าข้า

พระราชชาตรัสถามว่า

เพราะเหตุไร

เจ้าของโคทูลว่า

เพราะนายคามณิจันทร์นี้ไม่คืนโค ๒ ตัวให้แก่ข้าพระองค์ พระเจ้าข้า

พระราชชาตรัสว่า

ที่เขาว่า จริงหรือ จันทะ

นายคามณิจันทร์ทูลว่า

ขอเดชะ ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์โปรดทรงสดับต่อข้าพระองค์เถิด
แล้วกราบทูลเรื่องราวทั้งปวงให้ทรงทราบ

พระราชชาตรับทรงสดับดังนั้น จึงตรัสถามเจ้าของโคว่า

ผู้เจริญ เมื่อโคเข้าบ้านของท่าน ท่านเห็นหรือเปล่า

เจ้าของโคทูลว่า

ไม่เห็น พระเจ้าข้า

พระราชชาตรัสว่า

ท่านไม่เคยได้ยินคนเขาพูดถึงเราว่า พระราชาพระนามว่าอาทาสมุขบั้งหรือ
ท่านอย่าหวาดระแวงเลย จงบอกมาเถิด



เจ้าของโคทูลว่า

ได้เห็นพระเจ้าข้า

พระราชชาติรสว่า

คามณิจันทร์ผู้เจริญ เพราะท่านไม่มอบโคให้เจ้าของ ค่าโคปรับเป็นสินไหม
สำหรับท่าน แต่บุรุษนี้ทั้งที่เห็น พุดมูสาวาททั้งรู้ว่า ไม่เห็น เพราะฉะนั้น ท่าน
นั้นแหละเป็นผู้ประกอบการควักนัยน์ตาทั้งสองข้างของบุรุษผู้นี้ และภรรยาของบุรุษ
ผู้นี้ด้วย ส่วนตนเองให้กหาปณะ ๒๔ กหาปณะเป็นมูลค่าราคาโค

เมื่อตรัสอย่างนี้แล้ว นักการก็พาตัวเจ้าของโคออกไปข้างนอก เจ้าของโคนั้น
คิดว่า เมื่อเขาควักลูกตาเสียแล้ว เราจักเอากหาปณะไปทำอะไร จึงหมอบลงแทบเท้า
ของนายคามณิจันทร์แล้วกล่าวว่า

ท่านคามณิจันทร์ผู้เป็นนาย กหาปณะที่เป็นมูลค่าของโค จงเป็นของท่านเถิด
และจงถือเอากหาปณะเหล่านี้ด้วย

แล้วให้กหาปณะทั้งหลาย แม้อื่น ๆ แล้วหนีไป

คราวที่จะพ้นเคราะห์ ก็พ้นไปคนหนึ่ง

ลำดับนั้น บุรุษคนที่ ๒ ทูลว่า

ขอเดชะ นายคามณิจันทร์นี้ประหารภรรยาของข้าพระองค์ ทำให้ครมฺมตกไป

พระราชชาติรสถามว่า

จริงหรือ จันตะ

นายคามณิจันทร์ทูลว่า

ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์โปรดทรงสดับ

แล้วกราบทูลเรื่องทั้งปวงให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระราชชาติรสถามนายคามณิจันทร์นั้นว่า

ที่ท่านประหารภรรยาของบุรุษผู้นี้ ทำให้ครมฺมตกไปหรือ

นายคามณิจันทร์ทูลว่า

ขอเดชะ ข้าพระองค์มิได้ทำให้ตกไปพระเจ้าข้า



พระราชชาตรัสถามบุรุษนั้นว่า

ผู้เจริญ ท่านจะมีบุตรอีกได้ไหม

บุรุษนั้นทูลว่า

ไม่อาจ พระเจ้าข้า

พระราชชาตรัสถามเขาว่า

บัดนี้ท่านจะกระทำอย่างไร

บุรุษนั้นทูลว่า

ข้าพระองค์ต้องการบุตรคืนมาพระเจ้าข้า

เรื่องใหญ่ ตายไปแล้ว จะเอาคืนมาได้อย่างไร แต่ความคิดของคนก็แสดง
ให้เห็นว่า ช่างคิดได้สารพัดอย่าง

พระราชชาตรัสว่า

จันทะผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น ท่านเอาภรรยาของบุรุษผู้นี้ไปไว้ในเรือนของท่าน
ในคราวที่นางคลอดบุตร จงนำบุตรนั้นมาให้บุรุษผู้นี้

ฝ่ายบุรุษผู้นี้จึงหมอบลงแทบเท้าของนายคามณีจันท์ แล้วกล่าวว่า

นายท่านอย่าทำลายเรือนของเราเลย

ได้ให้หาปณะ แล้วหลีกหนีไป

จบไปอีกเรื่องหนึ่ง ต่อไปเป็นเรื่องที่ ๓

ลำดับนั้น บุรุษคนที่ ๓ มากกราบทูลว่า

ขอเดชะ นายคามณีจันท์ทำแท้งฆ่าของข้าพระองค์หัก พระเจ้าข้า

พระราชชาตรัสถามว่า

ที่เขาว่า จริงหรือ จันทะ

นายคามณีจันท์กราบทูลว่า

ข้าแต่มหाराช ขอได้โปรดสดับ

แล้วกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ

พระราชชาได้ทรงสดับดังนั้น จึงตรัสถามคนเลี้ยงม้าว่า



เขาว่าท่านพูดว่า จงขว้างม้าให้กลับ จริงหรือ
 คนเลี้ยงม้านั้นทูลว่า
 ขอเดชะ ข้าพระองค์ไม่ได้พูด พระเจ้าข้า
 เขาถูกตรัสถามซ้ำ จึงกราบทูลว่า
 ข้าพระองค์พูดพระเจ้าข้า
 นี่ก็โทษของมุสาวาท แทนที่จะได้ดีก็เลยไม่ได้
 พระราชาตรัสเรียกนายคามณิจันทร์มาตรัสว่า
 จันทะผู้เจริญ บุรุษผู้นี้พูดแล้วกลับกล่าวมุสาวาทว่าไม่ได้พูด ท่านจงตัดลิ้น
 ของเขา แล้วเอาของที่มีของเราเป็นมูลค่าม้าให้ไปพันหนึ่ง
 คนเลี้ยงม้ากลับให้หาปณะ แม่อื่นอีก แล้วหลบหนีไป
 จบไปอีกเรื่องหนึ่ง ถึงคนสุดท้าย
 ลำดับนั้น บุตรช่างसानกราบทูลว่า
 ขอเดชะ นายคามณิจันทร์นี้เป็นโจรฆ่าบิดาของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า
 พระราชาตรัสถามว่า
 ที่เขาว่า จริงหรือ จันทะ
 นายคามณิจันทร์กราบทูลเรื่องนี้ให้ทรงทราบ
 พระราชารับสั่งให้เรียกช่างसानมา แล้วตรัสถามว่า
 บัดนี้ ท่านจะกระทำอย่างไร
 ช่างसानทูลว่า
 ขอเดชะ ข้าพระองค์ขอบิดาของข้าพระองค์คืนมา พระเจ้าข้า
 พระราชาตรัสว่า
 จันทะผู้เจริญ การได้บิดาของช่างसानนี้คืนมาจึงจะควร ก็คนตายแล้วไม่อาจ
 นำมาอีกได้ ท่านจงนำมารดาของช่างसानคนนี้มาไว้ในเรือนของท่านแล้วเป็นบิดา
 ของช่างसानนี้



บุตรช่างสานกล่าวว่า

นาย ท่านอย่าทำลายเรือนแห่งบิดาผู้ตายแล้วของข้าพเจ้าเลย

ได้ให้หาปณะแก่นายคามณิจันทร์ แล้วหลบหนีไป

ก็เป็นเรื่องที่จะต้องระวังความคิดให้เป็นไปโดยแยบคาย ให้เป็นไปโดยกุศล มิฉะนั้นแล้วจะได้รับผลของความคิดที่ไม่ถูกต้อง

นายคามณิจันทร์ได้ประสบชัยชนะ และได้กราบทูลเรื่องสาสน์ ๑๐ ปัญหาที่มีผู้ถวายให้พระราชาทรงพิจารณา ซึ่งพระราชาก็ทรงวิชันนาไปโดยลำดับ

นายคามณิจันทร์นั้นออกจากพระนคร แล้วบอกข่าวสาสน์ทั้งสิบที่พระโพธิสัตว์ประทานมาแก่ผู้ฝากสาสน์ไปถวาย เสร็จแล้วไปยังบ้านของตนด้วยยศอันยิ่งใหญ่ ดำรงอยู่ชั่วอายุก็ได้ไปตามยถากรรม

ฝ่ายพระเจ้าอาทาสมุขทรงบำเพ็ญบุญทั้งหลาย มีทานเป็นต้น ในเวลาสิ้นพระชนมายุ ทรงบำเพ็ญทางสวรรค์ให้เต็ม แล้วเสด็จไป

พระศาสดาตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมีปัญญามากในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในกาลก่อน ก็มีปัญญามาก ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประกาศสัจจะประชุมชาดก ในเวลาจบสัจจะ ชนเป็นอันมากได้เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

นายคามณิจันทร์ในกาลนั้นได้เป็นพระอานนท์ในบัดนี้ ส่วนพระเจ้าอาทาสมุขในกาลนั้น คือ เราตถาคต

จากนายคามณิจันทร์ และก็คิดไปในแต่ละชาติ จนกระทั่งสังขารขันธปรุ่แต่งแต่ละชาติ แต่ละชาติ สะสมกุศลเพิ่มขึ้นจนถึงชาติสุดท้ายได้เป็นท่านพระอานนท์ แต่สำหรับผู้ที่ยังสะสมกุศลไม่พอ ก็ต้องสะสมต่อไป และความคิดก็ยังคงจะคิด ๆ คิดต่อไปไม่จบ ทุกชาติ จนกว่าจะถึงชาติที่รู้แจ้งอริยสัจจธรรม





๒๐๔๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๓ มิถุนายน ต่อวันอาทิตย์ที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๓๔



ถ. ถ้าเราฆ่าสัตว์ตายโดยไม่เจตนา ไม่ทันได้เห็นสัตว์นั้นก่อน เห็นอีกที่
ก็ตายไปแล้ว ไม่ทราบว่าจะได้รับผลของกรรมในปวัตติกาลไหม

สุ. ต้องทราบว่า กรรมได้แก่เจตนาเจตสิก เป็นความจงใจที่เป็นอกุศล
ที่จะฆ่า เป็นวธกเจตนา ถ้าขณะนั้นไม่มีเจตนาที่จะฆ่า ไม่ใช่อกุศลกรรม

ถ. ก็ไม่ได้รับผล

สุ. ไม่ใช่อกุศลกรรม

ถ. แต่จะสะสมเป็นอุปนิสัยสืบปัจจัย

สุ. ขณะใดที่เป็นอกุศลจิตหรืออกุศลจิตก็ตาม ซึ่งเกิดและดับไป
จิตขณะนั้นต่อไปจะสืบต่อและสะสมสภาพธรรมนั้น ๆ จากจิตขณะก่อน เพราะฉะนั้น
เราจึงมีทั้งกุศลจิตและอกุศลจิตประเภทต่าง ๆ ในแต่ละวัน

ถ. กรณีที่เป็นมโนทุจริตกรรม คือ ไม่แสดงออกทางวจีทวาร หรือ
กายทวาร เป็นแค่อกิฆเฎา พยาบาท หรือมิจฉาทิฏฐิ จะส่งผลในปฏิสนธิกาลหรือ
ในปวัตติกาลได้ ไหม

สุ. มโนกรรม ๓ ได้แก่ อกิฆเฎา พยาบาท และมิจฉาทิฏฐิ สำหรับ
มิจฉาทิฏฐิ ได้แก่ นิตมิจฉาทิฏฐิ ๓ คือ อเหตุกทิฏฐิ อกริยทิฏฐิ และนัตถิกทิฏฐิ
คือ มีความเห็นว่า ไม่มีเหตุ ไม่ใช่การกระทำ และการกระทำนั้นไม่มีผล
ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว กรรมทั้งหลายที่ได้กระทำทางกาย ทางวาจา บางขณะ
กระทำไปโดยไม่ใช่มโนกรรม เป็นแต่เพียงกายกรรมหรือวจีกรรม เพราะฉะนั้น
องค์ของมโนกรรมแสดงไว้เพื่อให้เห็นว่า การกระทำนั้น ๆ เป็นกายกรรมหรือมโนกรรม
หรือว่าเป็นวจีกรรมหรือมโนกรรม



ถ้าเกิดกับจิตธรรมดา ๆ ก็ต้องแล้วแต่กำลังของอกุศลนั้น ๆ ซึ่งไม่มีใครสามารถจะบอกหรือวัดได้ เป็นเรื่องที่ละเอียดมาก ความรู้สึกในใจ แล้วแต่ว่าจะมีกำลังถึงขั้นไหน

ถ. แสดงว่าต้องออกทางกายทวาร หรือวจีทวารด้วย

ส. การกระทำที่มีทางกาย ที่จะรู้ว่าเป็นกายกรรมหรือมโนกรรม คือ ดวงค์ของกายกรรมและดวงค์ของมโนกรรม ถ้าเป็นมโนกรรมก็ไม่ใช่กายกรรม ถ้าเป็นกายกรรมก็ไม่ใช่มโนกรรม แต่ตามความเป็นจริงแล้ว กรรมก็คือกรรมนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ไม่คิดมาก ไม่เป็นห่วงมาก ไม่สับสนมาก เพียงแต่ให้เห็นกิเลส ให้เห็นกรรม และรู้ว่าเมื่อเป็นกรรมแล้วก็ต้องเกิดวิบาก แม้ในวินัยเอง เราก็ไม่สามารถรู้ได้ว่า ขณะนี้ที่กำลังเห็นเป็นผลของกรรมอะไร จะเป็นผลของกายกรรม หรือวจีกรรม หรือมโนกรรม ก็ไม่สามารถรู้ได้

เมื่อไม่สามารถรู้ได้ ก็ควรมีความรู้ตามกำลังของเรา คือ ถ้าเป็นกรรมสำเร็จครบองค์ก็ให้ผลทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดได้ แต่ถ้าไม่ครบองค์ก็ให้ผลในปวัตติกาล คือ หลังจากปฏิสนธิจิตเกิดและดับไปแล้ว เพราะฉะนั้น ขณะที่เรามีชีวิตอยู่ทุกวัน ถ้าเราจะศึกษาตามตำราจริง ๆ ก็เป็นเรื่องของตำรา แต่ไม่รู้จริงในขณะนี้ว่า กรรมอะไร และเป็นผลของกรรมอะไร

ผู้ฟัง ผมอ่านในอัฐฐสาลินี เรื่องกรรมที่อาจารย์พูด ไม่ทราบว่าจะจำได้แม่นหรือเปล่า ในอัฐฐสาลินียกตัวอย่างว่า เมื่อจิตคิดจะฆ่าสัตว์ ก็เตรียมลั่นหอก ลั่นมีด เตรียมเครื่องมือ อาบน้ำใส่เสื้อผ้าแล้ว เข้าป่าไป ในขณะที่เข้าป่าไปทั้งวันไม่ได้แม้กระทั่งตาย ก็กลับบ้าน ในอัฐฐสาลินีบอกว่า ขณะนั้นปาณาติบาตยังไม่ครบองค์กรรมบถ ก็ไม่เป็นปาณาติบาต แต่ทางกายทวาร มีการเคลื่อนไหวเป็นกายทุจริต ขณะนั้นมีอกุศลจิตแล้ว แต่มโนกรรมขณะนั้นไม่เป็นปาณาติบาต สรุปลงแล้วก็เป็นอกุศลจิต อย่างที่ท่านอาจารย์บอกว่า อกุศลจิตสำคัญที่สุด ให้พิจารณาอกุศลจิต ขณะนั้นเป็นกายทุจริตแล้ว และมีตัวอย่างอื่น ๆ อีก ใครสนใจไปอ่านได้



ในอัฐฐสาลินี มีตัวอย่างทั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อย่างที่ท่านอาจารย์ว่าละเอียดมาก

ถ. มโนกรรม เจตนาเจตสิกที่เกิดขึ้นกับจิตทุกขณะก็เป็นมโนกรรม กรณีที่มโนกรรมสำเร็จเป็นกรรมบถอย่างเดียว โดยไม่อาศัยกายทวารและวจีทวาร ได้ไหม

ส. เรื่องนี้เป็นเรื่องละเอียด และการที่จะพูดถึงมโนทวารหรือมโนกรรม กายกรรม หรือวจีกรรม อยากจะให้เข้าใจว่า ในเมื่อเป็นกรรมก็เป็นกรรม เพราะว่ากรรมได้แก่เจตนาเจตสิก และถ้าดูในอัฐฐสาลินี ถ้าจำไม่ผิด ที่กล่าวว่าขณะที่ปัญจทวารวิถี ยังไม่ล่วงเป็นการกระทำทางกาย ทางวาจา

เพราะฉะนั้น แม้แต่คำว่า กรรม ก็ยังละเอียดว่า กรรมอะไร ทางทวารไหน และเป็นกรรมบถหรือเปล่า ถ้าเป็นกรรมบถแล้วก็หมายความว่า มโนกรรม ได้แก่ อภิชฌา พยาบาท และมิจฉาทิฏฐิ และที่ว่างองค์ไว้ว่า อย่างนี้ครบองค์ของมโนกรรม ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า การกระทำใด ๆ ที่ทำไปทางกาย กรรมนั้นเป็นกายกรรมหรือมโนกรรม ถ้าเป็นทางวาจา ก็กรรมนั้นเป็นวจีกรรมหรือมโนกรรม เท่านั้นเอง

แต่ถ้าจะพูดอย่างกว้าง ขณะใดที่เจตนาเจตสิกเกิด ไม่ว่ากับปัญจทวารวิถี ก็เป็นมโนกรรม แต่ไม่ได้ใช้คำว่า อกุศลกรรมบถ ใช้คำว่า มโนกรรม

ท่านผู้ฟังท่านใดสนใจจริง ๆ ก็ไปศึกษา ไปค้นคว้าได้ในอรรถกถาต่าง ๆ แต่ทั้งหมดก็จะเป็นข้อความเท่านั้น คล้าย ๆ อย่างนี้

สำหรับดิฉันเอง อยากให้ทุกคนคำนึงถึงอกุศลจิต แม้อกุศลจิตนี้ก็หนักแล้วสะสมไปแต่ละวัน ๆ เพิ่มมากมายเหลือเกิน อกุศลจิตก็เกิดนิดเดียวไม่มากนัก น้อยมาก ไม่ต้องไปห่วงว่า เป็นกรรมหรือยัง กรรมแค่ไหน จะได้รับผลมากหรือน้อยแค่ไหน คือ เป็นเรื่องห่วงกังวล วัดไปวัดมา ผลอย่างนั้น ผลอย่างนี้ ทำกุศลก็ผลมากไหม บุญมากไหม หรือเวลาเป็นอกุศลก็นั่นแหละ จะต้องไปถึงไหนอะไรอย่างนี้

กลัวตั้งแต่ต้นเหตุคืออกุศลจิตดีกว่า ไม่ต้องไปคิดมากในเรื่องของอกุศลกรรม เพราะจริง ๆ แล้วไม่ใช่วิสัยของบุคคลอื่นนอกจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า



มีฉะนั้นแล้วทุกคนก็จะนั่งคิด แต่ขณะนี้ทางตากำลังเห็น สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม และรู้ว่ากำลังเห็นเป็นวิบาก แค่นี้พอไหม กำลังได้ยินก็เป็นวิบาก เลือกลไม่ได้ ไม่ว่าจะได้ยินอะไร ไม่ว่าจะเห็นอะไร ไม่ว่าจะได้กลิ่นอะไร ในวันหนึ่ง ๆ ขณะใดที่รู้เรื่องกรรมและเรื่องวิบาก พอแล้วใช่ไหม หรือเรื่องกุศลจิต อกุศลจิตเท่านั้น ไม่ต้องนั่งวัด หรือนั่งชั่งคั้น หรือแยกมโนกรรมทางทวารไหน หรืออะไรอย่างนั้น แต่การศึกษาก็ทำให้พิจารณาได้ คิดได้ ในเรื่องสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา และรู้ว่าสิ่งใดเกินวิสัยหรือเกินความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะกล่าวโดยชัดเจนได้

ถ. ขณะทีคิดนึกมีบัญญัติเป็นอารมณ์ ถ้าเราจะเจริญสติทางจิตทางมโนทวาร เราจะพิจารณารูปารมณ์อย่างไร เพราะว่าบัญญัติไม่ใช่รูป

สุ. การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรม ต้องมีสภาพธรรมปรากฏให้รู้ตามปกติของผู้ที่ยังไม่ได้อบรมเจริญปัญญา ยังไม่ได้ฟังพระธรรม สภาพธรรมก็ปรากฏแต่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริง เช่น สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ในขณะนี้ ปรากฏให้เห็นอยู่เรื่อย ๆ ตั้งแต่เด็กจนถึงเดี๋ยวนี้ ตั้งแต่ชาติก่อน ๆ และยังจะเห็นต่อไป โดยไม่รู้ความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมทั้งหมดเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม มีลักษณะที่เกิดขึ้นจึงปรากฏและดับไป ปัญญาที่จะรู้ คือ รู้ลักษณะของสภาพธรรม เช่น ขณะนี้ถ้าจะระลึกทางตา ก็คือรู้สิ่งที่กำลังปรากฏว่าเป็นเพียงธาตุ หรือธรรม หรือสภาพอย่างหนึ่งซึ่งมีจริงจึงกำลังปรากฏ เพราะว่าขณะนี้กำลังเห็น ไม่ต้องทำอะไรเลย ไม่มีใครทำอะไรได้ ไม่มีใครทำสิ่งที่กระทบตา ไม่มีใครทำเห็น เพราะว่าอาศัยเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้น

ทำไมต้องไปคิดถึงมโนทวาร ในเมื่อขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ควรจะอบรมเจริญความรู้หลังจากที่ฟังว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ทุกอย่างเป็นสภาพธรรม แม้แต่สิ่งที่ปรากฏทางตาก็กปรากฏเพื่อให้รู้ เพื่อเข้าใจให้ถูกต้อง



ทุกอย่างที่มีจริง ๆ สำหรับผู้ที่มีสติสัมปชัญญะและรู้หนทางที่จะอบรมเจริญปัญญา รู้ว่าเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งปรากฏให้รู้ ให้เข้าใจให้ถูกต้อง จึงจะเป็นสัมมาปฏิบัติ และจะสงสัยเรื่องอะไรทางมโนทวาร

ถ. การเจริญสติต้องมีทั้งรูปและนาม ใช่ไหม ทางมโนทวารมีคตินึก มีบัญญัติเป็นอารมณ์ คตินึกเป็นนาม และบัญญัติไม่ใช่รูป ทางมโนทวารจึงพิจารณา รูปไม่ได้

ส. คงจะสงสัยเรื่องรูปทางใจ ใช่ไหม โดยการศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไม่หมดความสงสัยหรือที่ว่า หลังจากปัญญาทวารวิจิติดับ ยกตัวอย่างทางตา จักขุทวารวิจิติดับ ภาวักจิตเกิดคั่นแล้ว มโนทวารวิจิติดังขึ้น รู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อ เพราะฉะนั้น มโนทวารวิจิตรู้อารมณ์ได้ทุกอย่าง

หลังจากที่ทางตาเห็นแล้ว มโนทวารวิจิตไม่ได้รู้รูปอื่นเลย นอกจากรูปสี่ ซึ่งจักขุทวารวิจิตเพ่งรู้และดับไป เวลาที่โสตทวารวิจิตเกิดได้ยินเสียง ดับไปหมดแล้ว ภาวักจิตเกิดคั่นแล้ว มโนทวารวิจิตไม่ได้รู้รูปอื่นเลย นอกจากรู้รูปเสียง เสียงเดียวกับที่โสตทวารวิจิตที่เพ่งดับไปรู้

เพราะฉะนั้น มีอะไรที่สงสัย ในเมื่อมโนทวารก็รู้รูป รู้เสียง รู้กลิ่น รู้รส รู้โผฏฐัพพะต่อจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และจะไปรู้รูปอะไร สงสัยรูปอะไร ในเมื่อชีวิตประจำวันเป็นอย่างนี้ และรวดเร็วจนกระทั่งไม่มีใครสามารถแยกได้เลยว่า ในขณะนี้ที่กำลังเห็นเป็นปัญญาทวารวิติหรือมโนทวารวิติ

ถ. เฉพาะวาระแรกเท่านั้นเอง ใช่ไหม

ส. วาระแรกนะวาระไหน เพราะวามโนทวารก็รับต่อจากภวังค์และก็เห็นอีก และก็รับต่อจากภวังค์อีกอยู่เรื่อย ๆ จะเอาวาระแรกตรงไหน

ผู้ฟัง เรื่องปัญญาทวาร ผมก็เคยสงสัย และเคยเรียนถามท่านอาจารย์หลายครั้ง แต่ก่อนผมก็พยายามแยกทางปัญญาทวารกับทางมโนทวาร ตอนแรกคิดว่า เพื่อเป็นปัจจัยแก่การเจริญสติ แต่ภายหลังเมื่อได้ฟังธรรมแล้วเห็นว่า ไม่จำเป็น เพราะว่าการศึกษาเรื่องปัญญาทวารกับมโนทวารก็เพื่อให้รู้ความต่างของอารมณ์ว่า



มีการรู้อารมณ์ได้ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจเท่านั้นเอง เพราะว่าเมื่ออารมณ์ใดปรากฏทางปัญจทวารแล้ว ทางมโนทวารก็จะรู้ต่อทันที เพราะฉะนั้น มโนทวารก็สามารถรู้ทุกอย่างที่ปัญจทวารรู้ และนอกจากนั้นมโนทวารก็ยังรู้สภาพธรรมอย่างอื่นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ปัญจทวารไม่รู้ด้วย จึงทำให้ไม่จำเป็นต้องแยก เพราะว่าขณะใดที่สีปรากฏ ขณะนั้นอาจจะเป็นปัญจทวารหรือมโนทวารที่รู้สีนั้นต่อก็ได้

ถ. เรียนถามอาจารย์ช่วยอธิบายเรื่องลักษณะของโมหะ

ส. ขณะนี้รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏไหม

ถ. บางครั้งก็รู้ บางครั้งก็ไม่รู้

ส. ขณะที่รู้ไม่ใช่โมหะ ขณะที่ไม่รู้เป็นโมหะ

การศึกษาธรรม ศึกษาจากชีวิตประจำวัน แม้แต่เรื่องอวิชชา สภาพที่ไม่รู้ เกิดกับอกุศลจิตเป็นประจำแต่รู้ยาก เพราะว่าอกุศลไม่สามารถรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ ต้องเป็นสติสัมปชัญญะ ต้องเป็นปัญญาที่อบรมจากการฟังแล้วเข้าใจ และพิจารณา สังเกต รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏขณะใด หมายความว่า ขณะนั้นเพราะสติระลึกรู้ จึงมีการพิจารณาศึกษาให้เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรม ถ้าสติไม่เกิด จะเห็นได้ว่า หลงลืมไป วันหนึ่ง ๆ ไม่เคยมีการรู้เลยว่า ขณะนี้สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้น

การศึกษาธรรม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อการประพฤติปฏิบัติ คือ การอบรมเจริญปัญญา ความเห็นถูกในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง นั่นจึงจะเป็นประโยชน์ของการศึกษา

ไม่ใช่ศึกษาแล้วก็สงสัย ในเมื่อรู้อยู่แล้วว่า มโนทวารวิจิตรรู้รูปต่อจากทางตา ต่อจากทางหู ต่อจากทางจมูก ต่อจากทางลิ้น ต่อจากทางกาย และจะไปสงสัยอะไร ตอนไหนที่ว่า มโนทวารวิจิตรรู้รูปอะไร ไม่ทราบเพราะอะไรจึงคิดสงสัยอย่างนั้นมีเหตุผลอะไรหรือเปล่า



ถ. อาจจะเป็นเพราะว่าเวลาเจริญสติทางใจ ไม่ค่อยเข้าใจ และบางครั้ง ไม่ค่อยมั่นใจว่าถูกต้องหรือเปล่า

ส. ทำไมใช้คำว่า เจริญสติทางใจ

ถ. เพราะว่าการเจริญสติ เท่าที่ฟังมา อาจารย์บอกให้แยกแต่ละทวาร พิจารณาทีละทวาร ๆ

ส. มีลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมปรากฏ โดยที่เราไม่ต้องไปแยกเลยว่าทางไหน อย่างทางตาในขณะนี้ สีสันวันณะกำลังปรากฏ ไม่ต้องแยกว่าทางจักขุทวารวิถีหรือมโนทวารวิถี

เสียง ขณะที่กำลังได้ยิน ก็ไม่ต้องแยกอีกเหมือนกันว่า ขณะที่ได้ยินเสียง เป็นโสตทวารวิถีหรือมโนทวารวิถี และทางใจ คือ กำลังคิดนึก ก็อย่าหลงลืมสติ เพราะว่าในขณะที่กำลังคิดนั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพนามธรรมที่คิด และถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ จะสามารถรู้ได้ว่า วันหนึ่ง ๆ ความคิดนึกเป็นกุศลหรืออกุศล หลังจากที่มีการเห็น การได้ยินแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องอบรมต่อไป

และเมื่ออบรมแล้ว มีความเข้าใจลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเพิ่มขึ้น ทีละเล็กทีละน้อย ก็จะหมดความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม โดยไม่ต้องไปคำนึงถึงเรื่องทวารไหน

ถ. แต่ขณะที่กำลังพิจารณา เราก็จะรู้ว่าทวารไหนด้วย

ส. โดยชื่อ หรือโดยลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. โดยชื่อ

ส. ทำไมต้องไปรู้ชื่อ อย่างเสียง ก็เสียงกำลังปรากฏ ไม่ใช่สี ไม่ใช่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา และจะไปรู้ชื่อทำไม ในเมื่อจะต้องรู้ลักษณะของเสียงและสภาพธรรมที่ได้ยิน

ถ. ถ้าไม่พูดถึงชื่อ ก็จะเป็นสภาพธรรมตามที่เป็นจริงแค่นั้นเอง แต่มันจำได้ พอนึกถึงเสียง ก็เป็นโสตทวาร



ส. ขณะที่เกิด จำ ขณะนั้นไม่ใช่เรา นี่คือการละเอียดยของสติปัฏฐาน
ที่จะต้อง อยากจะใช้คำว่า กวาดจนละเอียดย คือ ไม่ว่าสภาพธรรมใดปรากฏ
จะต้องรู้โดยระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นนามธรรม แม้ขณะนั้นที่กำลังคิดเรื่องชื่อของทวาร
ว่าทวารไหน ขณะนั้นก็เป็นสภาพนามธรรมที่คิด เวลานี้คิดอย่างนั้นหรือเปล่า ที่กำลัง
ได้ยินนี้ คิดอย่างนั้นหรือเปล่า

ถ. เป็นบางครั้ง

ส. เดียวนี้คิดหรือเปล่า กำลังได้ยิน คิดว่าโสททวารวิธีหรือเปล่า

ถ. ไม่คิด

ส. ไม่คิด แสดงให้เห็นว่า ความคิด เกิดแล้วก็ดับ และมีการได้ยิน
ก็ไม่ต้องคิด แต่ค่อย ๆ รู้ลักษณะของสภาพที่ได้ยิน ขณะที่ได้ยิน ขณะนั้นไม่ใช่รูป
เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้





๒๐๔๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๓๔



ผู้ฟัง เรื่องการเจริญสติปัฏฐาน สำหรับผู้ที่เจริญใหม่ ๆ ก็อดจะคิดไม่ได้ถึงแม้เราเจริญมาแล้วระยะหนึ่งก็ยังอดคิดไม่ได้ แม้กระทั่งบางท่านฟัง ๆ ไปก็กลับมาสนทนากันในเรื่องต้น ๆ และสงสัยกันใหญ่ เมื่อวานวันเสาร์มีการสนทนาธรรมเรื่องสติปัฏฐาน ท่านก็พูดขึ้นมาว่า จะพิสูจน์ได้หรือว่าสภาพธรรมเกิดดับเอาแค่ขั้นเข้าใจ และมีเทปที่ท่านอาจารย์ได้ตอบท่านผู้ฟังคนหนึ่งเรื่องสภาพธรรมเกิดดับขั้นเข้าใจ ไม่เอาขั้นประจักษ์ ท่านผู้นั้นก็ได้เปิดเทปที่อาจารย์ตอบเป็นสิบ ๆ ครั้ง ท่านบอกว่า คำตอบของท่านอาจารย์ดีมากทีเดียว และเขาก็เอามาเปิดให้พวกเราสหายธรรมฟังกัน ซึ่งผมคิดว่าท่านอาจารย์ก็พูดอยู่ ก็ฟังกันอยู่ทั้งนั้น จึงไม่มีความสะอิดใจว่าดีอย่างไร

สภาพธรรมที่เกิดดับ อาจารย์พูดว่า การจะพิสูจน์สภาพธรรมเกิดดับขณะเห็นกับขณะได้ยินคนละขณะกัน ไซ้ใหม่ นี่ก็เป็นเรื่องความเข้าใจ ขั้นเข้าใจว่าสภาพธรรมเกิดดับ ทางตาที่ดี เดียวก็ระลึกรูปร่าง เดียวก็ระลึกรูปร่างทางกายบ้าง นั่นคือสภาพธรรมที่เกิดดับ นั่นคือขั้นเข้าใจ ผมก็ว่ามันพิน ๆ

สำหรับท่านผู้ฟังเมื่อสักครู่ ท่านพูดถึงเรื่องรูปทางใจว่าเป็นอย่างไร นี่เกิดจากผู้เจริญสติปัฏฐานใหม่ ๆ ผมจำได้ว่า ผมก็เคยอยากจะรู้สภาพธรรม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ได้เริ่มระลึกรูปร่างแล้ว แต่ทางใจระลึกรู้ยากเหลือเกิน จึงเกิดสงสัยทางใจ ครั้งหนึ่งเคยสงสัยว่า รูปทางใจเป็นอย่างไรเหมือนกัน ก็เป็นความสงสัยที่คล้าย ๆ กัน ตอนเจริญสติปัฏฐานใหม่ ๆ

สุ. แต่เมื่อได้ศึกษาพระธรรมแล้ว หายสงสัยแน่นอน เพราะว่ารูปทางใจก็คือรูปที่รู้ต่อจากทางตา ต่อจากทางหู ต่อจากทางจมูก ต่อจากทางลิ้น ต่อจากทางกาย มีอยู่คำหนึ่งที่นึกคิดว่า ทำไมจึงใช้คำว่า อดคิดไม่ได้



ผู้ฟัง คิดนึกก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

ส. ไม่ต้องไปอด ทำไมจะต้องไปอด คิดก็คิด คิดก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย พังดูเหมือนกับว่าไม่อยากคิด ที่ใช้คำว่า อดคิดไม่ได้ เหมือนกับจะบอกว่า ไม่อยากจะคิด แต่เป็นเรื่องธรรมดา ให้รู้ว่าคุณคิดเป็นธรรมดา ไม่ใช่เรา

ข้อสำคัญที่สุด คือ ไม่ใช่เราที่คิด การที่จะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ต้องละเอียดจริง ๆ แม้แต่ขณะที่คิด ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งทุกคนกังวลกับความคิดของตัวเอง ไม่ชอบเลยความคิดอย่างนั้นอย่างนี้ในวันหนึ่ง ๆ และเดี๋ยวร้อนต่าง ๆ และก็รู้ว่า คิดมากก็ทุกข์มาก ก็เป็นเรื่องที่ไม่ชอบความคิด ทำให้มีความรู้สึกเหมือนกับว่าไม่อยากจะคิด จึงใช้คำว่า อดคิดไม่ได้

แต่ความจริง ไม่ต้องอด ถ้าคิดเกิดขณะใด ก็มีเหตุปัจจัยที่ทำให้คิดเกิดขึ้นแล้ว เพราะฉะนั้น ปัญญาจะต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ลักษณะที่คิดเป็นสภาพนามธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน และการคิดนึกแต่ละครั้งแต่ละขณะก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งหมด ไม่ใช่เราเพียงคิดชาตินี้ ไม่ใช่เราเพียงคิดวันนี้ แต่เราคิดมาแล้วในอดีตกาลเนิ่นนาน ในแสนโกฏีกับ

เพราะฉะนั้น ความคิดของแต่ละคน ถ้าไม่ทรงแสดงไว้โดยชาดกต่าง ๆ ก็จะไม่มีการพิจารณาเลยว่า แม้ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์ท่านก็คิด และความคิดของเราในสมัยนี้เป็นแนวทางเหมือนที่ท่านคิดหรือเปล่า ซึ่งความคิดของท่านเป็นไปด้วยกุศลและบารมีอื่น ๆ เช่น ขันติ วิริยะ อธิษฐาน มีความมั่นคงที่จะให้จิตของท่าน กลับจากอกุศล โดยที่ว่าจะระลึกได้อยู่เสมอ เพราะว่าแต่ละคนคิดเป็นกุศลต้องน้อยกว่า คิดเป็นอกุศล เว้นเสียแต่ว่าจะไม่รู้ แต่สำหรับพระโพธิสัตว์ แม้ว่าจิตเป็นอกุศลแล้ว สติสัมปชัญญะเกิดระลึกได้ ท่านก็กลับจิตของท่านให้ตั้งมั่นคงในกุศลใหม่ เหมือนกับคนที่ล้มแล้วก็ลุกอีก และล้มอีก และลุกอีก ไม่ใช่ล้มแล้วไม่ลุกเลย ปล่อยให้ล้มอยู่อย่างนั้นก็ไม่ถูกต้อง ไม่ใช่ผู้มีปัญญา ไม่ใช่ผู้มีสติสัมปชัญญะ

เพราะฉะนั้น เรื่องราวทั้งหมดในพระไตรปิฎกเป็นวิริยารัมภภาตา ทำให้แต่ละท่านที่เข้าใจสภาพจิตของตนเอง มีความเพียรที่จะอบรมเจริญกุศลเพื่อขัดเกลา



อกุศล พร้อมกับการอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติในชีวิตประจำวัน เพื่อจะได้รู้ลักษณะของสภาพธรรมว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ถ. เรื่องสภาพธรรมที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจารย์พูดเสมอ ๆ ว่า ให้ฟังมาก ๆ แม้กระทั่งเรื่องทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ฟังมาก ๆ ไม่ใช่ฟังอย่างเดียว ฟังแล้วต้องพิจารณาด้วย อย่าให้เป็นเพียงฟังแล้วจำได้เท่านั้น ฟังแล้วเอามาใช้ในชีวิตประจำวัน นั่นคือการพิจารณา สังเกต สำเนียง และจะเป็นประโยชน์ในเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน ไม่ใช่ไปฟังมาทีไรก็บอกว่า ดีจัง ต้องฟังบ่อย ๆ สำหรับผู้ที่ฟังบ่อย ๆ และเข้าใจ และนำคำพูดที่อาจารย์พูดเรื่องการเจริญสติปัฏฐานมาพิจารณา มาวิเคราะห์ มาสังเกต จะได้ประโยชน์

มีคำถามอีกข้อหนึ่งว่า สภาพธรรมเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว สภาพธรรมก็มีแต่รูปธรรมกับนามธรรมเท่านั้น การเจริญสติปัฏฐานนั้น เมื่อเจริญใหม่ ๆ ก็ระลึกในรูปธรรม นามธรรมไม่เคยระลึกเลย แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านสอนไว้ว่า จะต้องระลึกทั้งรูปธรรมและนามธรรม ไม่อย่างนั้นจะไม่มีนามรูปปริเฉทญาณเกิดขึ้นมาได้ ก็มีคำถามว่า ระลึคนามธรรม ระลึกได้หรือ พิสูจน์ให้ดูซิ จะตอบกันอย่างไร

สุ. ทำไมใช้คำว่า ระลึกได้หรือ ไม่ใช่เป็นเรื่องทำ หรือไม่ใช่เป็นเรื่องแสดงการฟังพระธรรมของทุกท่าน เพื่อเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังมีอยู่ ใช้คำว่าเข้าใจ ไม่ใช่จำว่า จิตมีกี่ดวง รูปมีเท่าไร เจตสิกมีเท่าไร จิตดวงนี้มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยเท่าไร ไม่ใช่อย่างนั้น แต่เป็นการเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

การฟังความละเอียดเรื่องจิต เรื่องรูป เรื่องเจตสิก ก็เพื่อให้เห็นสภาพที่เป็นอนัตตาของธรรมจริง ๆ ซึ่งจะทำความเข้าใจที่ระลึกก็มีปัญญาที่สามารถรู้สามารถเข้าใจในความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้

เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ คือ เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และถ้าเข้าใจแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกได้ ไม่ว่าจะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน จะอยู่



ณ สถานที่ใด จะกระทำกิจการงานอย่างใด จะคิดนึกเรื่องอะไร จะสุขจะทุกข์อย่างไร ก็มีปัจจัยทำให้สติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นได้

ถ. ผมเกิดวุ่นวายอีกแล้ว นี่กว่ารู้ แต่ไม่รู้อีกแล้ว

ส. ที่คุณชินวุฒิปุตุ ถูกต้อง จะต้องเป็นอย่างนี้ รู้ แล้วก็รู้ แล้วก็รู้ แล้วก็รู้ เพราะว่าตราบใดที่ยังไม่ใช้การประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ จะมีความรู้ ความเข้าใจขั้นฟัง และบางตอนของพระธรรมก็อาจจะทำให้เกิดความไม่รู้ขึ้นมาบ้าง เพราะว่าอาจจะเพิ่งเริ่มรับฟังข้อความตอนนั้น ยังใหม่ ยังไม่รู้ ยังไม่เข้าใจชัดเจน และเมื่อได้ฟังแล้วก็รู้อีก และมีบางตอนที่รู้หรือ แม้แต่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ บางขณะก็ดูเหมือนรู้ ค่อย ๆ รู้ ตามที่ได้ยิน บาง ๆ เบา ๆ และก็กลับไม่รู้อีก เพราะว่ากำลังของอวิชชา ความไม่รู้ มีมากกว่าการที่สติระลึกและเพิ่มความรู้ในลักษณะของสภาพธรรม เพราะฉะนั้น ก็เป็นความจริง ถูกต้อง

ถ. ขอบพระคุณ ทำให้ผมมีกำลังใจที่จะถาม บางครั้งก็กลัวว่าจะแสดงความโง่ของตัวออกไป ซึ่งความจริงก็โง่ ไม่รู้ ผมจะถามเรื่องซ้ำแล้วซ้ำเล่า คือ เกิดดับนี้แหละ คุณอดิศักดิ์พูดว่า เมื่อเรากำลังมอง และได้ยิน แสดงว่าที่เห็นนั้น ดับไปแล้ว เหมือนจะเข้าใจ แต่ไม่เข้าใจเสียแล้ว

ผมเปรียบเทียบเหมือนเราเข้าไปในห้องสว่าง เราเห็นอะไร และดับไฟ มีด และเราเปิดวิทยุฟัง แค่นี้ ที่เราดับไฟ ไฟมันดับ ผมอยากจะรู้ว่า เกิดดับ หมายความว่าอย่างไร หรือหมายความว่า ไฟเกิดดับเป็นไฉนตลอดเวลา เกิดดับ ๆ อย่างนี้ตลอดเวลา หรือเป็นอย่างที่เปรียบเทียบ

ที่คุณอดิศักดิ์พูดว่า เห็นก็เห็น และได้ยิน เป็นคนละขณะ ตอนนั้นเห็น ตอนนี้ได้ยิน เห็นดับไปแล้ว ตรงนี้เหมือนกับที่ผมยกตัวอย่างที่ว่าเข้าห้องไฟสว่าง ปิดไฟไป เปิดวิทยุ ไฟดับมีด และได้ยินวิทยุ



ถามว่า เกิดดับมันหายาบเหมือนดับไฟแล้วเปิดวิทยุ หรือว่าแม้ไม่ดับไฟ ไฟก็เกิดดับ ๆ ตลอดเวลา ที่เราเห็นก็เห็นแบบเกิดดับ ๆ ตลอดเวลา แม้เปิดไฟตลอดหนึ่งชั่วโมง เห็น ไม่ต้องไปนึกอะไร เห็นก็เกิดดับอย่างนี้ สงสัยว่า เกิดดับคืออะไรแน่

ส. เวลานี้ในขณะที่คุณชินวุฒิกำลังพูด สภาพธรรมเกิดดับเร็วมาก ทั้ง ๆ ที่ไฟไม่ได้ดับ เพราะฉะนั้น จะไปเปรียบเทียบกับไฟดับไม่ได้ เพราะว่าเป็นเรื่องของปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ใช้คำว่า แทงตลอดลักษณะของธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง

ในขณะที่ไม่มีปัญญา จะเปรียบเทียบอย่างไรก็ไม่สามารถเข้าใจได้ เพราะว่านั่นเป็นเรื่องของอวิชชา ต้องดับไฟ จึงจะดูเหมือนกับว่าดับ แต่ความจริงไม่ใช่อย่างนั้น เพราะว่าในขณะที่เองสภาพธรรมเป็นอย่างไรมากตามความเป็นจริงก็เป็นไปอย่างนั้น ใครจะรู้หรือไม่รู้เท่านั้นเอง แต่ไม่ได้หมายความว่า เมื่อเราไม่รู้ สภาพธรรมก็ไม่เกิดดับ ไม่ใช่อย่างนั้น

ขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ถ้าเป็นผู้ที่มีสติระลึกถึงลักษณะของสภาพที่กำลังปรากฏทางตา จะเริ่มเข้าใจถูกต้องในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะว่าเป็นเพียงหลาย ๆ สี เวลาหลับตามีสีเดียว ไม่มีตัวตน คน สัตว์ในห้องนี้เลย แต่ลืมตา ทำไมว่ามีคนอยู่ที่นี่ ก็เพราะมีสีหลาย ๆ สี ให้จำ ให้นึกถึงแต่ละคน ๆ

แสดงให้เห็นว่า การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ต้องค่อย ๆ เข้าใจ และค่อย ๆ เริ่มรู้ในขณะที่กำลังเห็น นี่คือสติปัญญานเกิดแล้วในขณะที่กำลังค่อย ๆ เข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ และถ้าปัญญาเพิ่มขึ้นจริง ๆ จะรู้ได้ว่า เวลาที่ไม่ยึดถือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาเพราะรู้แล้วว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ปล่อยวางจริง ๆ ลักษณะของสภาพธรรมอื่น ๆ จะปรากฏที่ละเล็กน้อย สั้นที่สุด ทุกอย่าง ใกล้ต่อการที่จะเห็นว่าเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง เพราะว่าขณะนั้นมีสติสัมปชัญญะ จึงสามารถรู้ลักษณะสภาพธรรมแต่ละทวาร



ในขณะนี้สภาพธรรมก็ปรากฏแต่ละทวาร แต่บางทวารก็ผ่านไป หรือเพราะโมหมูลจิตเกิดก็ไม่ว่าลักษณะของอารมณ์ที่ปรากฏในขณะนั้น จึงทำให้ดูเหมือนกับว่ามีไม่เท่าไร เช่น ทางตาเห็น และนาน ๆ ก็มีสักเสียงหนึ่ง แต่ความจริงแล้วสภาพธรรมทุกอย่างเกิดแล้วก็ดับ เกิดแล้วก็ดับ เพราะฉะนั้น ปัญญาต้องเจริญขึ้นตามลำดับที่จะเป็นความรู้ชัดแจ้งต้องตามลำดับด้วย

สำหรับการประจักษ์การเกิดดับของสภาพธรรมนั้น ต้องเป็นอุทยัพพญาณ ไม่ใช่วิปัสสนาญาณแรก เพราะฉะนั้น จะไม่มีการข้ามขั้นเลย และผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจะเป็นผู้รู้ด้วยตัวเองว่า ค่อย ๆ คลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่อยู่ดี ๆ ก็คลายไม่ยึดถือแล้วขั้น ๕ อย่างนั้นไม่มีความรู้อะไรเลย

เพราะฉะนั้น ความรู้แต่ละทาง แต่ละทวาร แต่ละลักษณะของสภาพธรรมผู้ที่สติเกิดจะรู้ด้วยตนเองว่า เริ่มรู้ลักษณะของสภาพธรรมอะไรขึ้น และยังมีความเป็นตัวตนอยู่มากในลักษณะของสภาพธรรมที่สติไม่ได้ระลึก

ถ. ฟังแค่นี้ ถ้าสรุปตามที่คุณอดิศักดิ์บอก ก็คือ เวลาเห็น ได้ยินบีบเห็นดับ ได้ยินเกิด

สุ. ก็พูดตาม ตามความเป็นจริง

ถ. ผมกำลังฟังอาจารย์ ผมเห็นอาจารย์ตลอด ได้ยินตลอด แต่ความจริงสลับกันไปเรื่อย ๆ สลับไปสลับมา อย่างนั้นใช่ไหม

สุ. ถูกต้อง

ผู้ฟัง ที่ท่านอาจารย์บอกว่า เดียวก็เห็นถูก เดียวก็เข้าใจยังไม่ถูก นี่เป็นเรื่องจริง อย่างเช่นสิ่งที่ปรากฏทางตา เมื่อวานคุยกันมีท่านผู้หนึ่งบอกว่า ถ้าเห็นเสือ ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตาแล้ว เสืออยู่ในมหาภูตรูป เราต้องเห็นมหาภูตรูปด้วย ตามการศึกษา มา มหาภูตรูปเห็นไม่ได้ ดินเราเห็นไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราเห็นอะไร ก็ต้องตอบว่า เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา จะไปตอบว่าเห็นโต๊ะ เห็นเก้าอี้ก็ไม่ได้อีก นี่แหละที่เราว่าเข้าใจแล้ว ก็ยังมีอะไรลึกซึ้งกว่านั้นอีก ช่างจริงแสนจริง



เหลือเกินว่า สภาพธรรมยังมีอะไรที่จะต้องศึกษาให้ลึกซึ้งกันไป แม้กระทั่งทางตา หรือทางอื่นก็แล้วแต่

ถ. ที่อาจารย์บอกว่า ทางใจรู้ได้ทุกรูป รู้อย่างไร และรู้ขณะไหน มีพระสูตรรับรองไหม

ส. จิตมีไหม

ถ. จิตมี

ส. ถ้าไม่รู้เรื่องจิต จะพูดเรื่องจิตได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. เจตสิกมีไหม

ถ. มี

ส. ถ้าไม่รู้เรื่องเจตสิก พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงเรื่องเจตสิกได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. รูปทุกรูป พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง ทางไหน ถ้าทางตา สีเท่านั้นปรากฏ อย่างอื่นไม่ปรากฏเลย ทางหู เสียงเท่านั้นปรากฏ จิตที่รู้ทางจมูก ก็รู้เฉพาะกลิ่น จิตที่รู้สก็รู้เฉพาะทางลิ้น อาศัยลิ้น เพราะฉะนั้น อารมณ์อื่น เรื่องอื่น ที่มีจริง ๆ สภาพธรรมที่มีจริงที่รู้ได้ ก็ต้องรู้ทางใจ

ถ. ถ้าจักขุปสาทรูปกระทบรูปแล้วเกิดรู้สี โสตปสาทรูปกระทบเสียง ก็รู้เสียง เป็นคนละขณะจิต ใช่ไหม

ส. ใช่

ถ. คนละขณะวิญญูณ ไม่รวมกัน ใช่ไหม

ส. ไม่รวมกัน เหมือนไฟ & กอง ก็อยู่ห่าง ๆ กัน ตาอยู่ตรงนี้ หูอยู่ตรงนั้น จะเป็นกองเดียวกันได้อย่างไร

ถ. พระสูตรรับรองที่ว่า ผมนึกขึ้นมาได้เรื่องของพราหมณ์ผู้หนึ่งเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้ากราบทูลถามว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อินทรีย์ ๕ มีอารมณ์ต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่เสวยอารมณ์อันเป็นของกันและกัน ก็อะไรเล่าย่อมเสวยอารมณ์



อันเป็นโคจรของอินทรีย์ ๕ เหล่านั้น และอะไรเป็นที่อาศัยแห่งอินทรีย์ ๕ เหล่านั้น
พระองค์ตรัสตอบว่า ใจย่อมเป็นที่อาศัยแห่งอินทรีย์ ๕ เหล่านั้น และย่อมเสวยอารมณ์
อารมณ์ก็คือเวทนานั้นเอง ใช่ไหม

ส. เวทนาเป็นความรู้สึก

ถ. เป็นความรู้สึกที่สืบเนื่องมาจากการกระทบ และชวนวิถิจิตแล่นไป
ใช่ไหม

ส. ชวนวิถิจิต ได้แก่ กุศลจิต อกุศลจิต กิริยาจิต และโลกุตตรจิต

ถ. จากจุดนี้ ผมสงสัยเรื่องจิตว่า ถ้าเราจะยึดถือจิตว่าเป็นตัวตนของเรา
จะยึดถืออย่างไร

ส. เวลานี้กำลังยึดถือเห็นว่าเป็นเราเห็น ใช่ไหม

ถ. ใช่

ส. ก็ยึดอย่างนี้ ขณะที่เห็นก็เป็นเราเห็น ขณะที่ได้ยินก็เป็นเราได้ยิน
ขณะที่ได้กลิ่น ก็เป็นเราได้กลิ่น ขณะที่คิดนึกก็เป็นเราคิดนึก





๒๐๕๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๓๔



ถ. อาจารย์แสดงชั้น ๕ แล้ว ข้ามนไปเป็นอายตนะ ยังไม่แสดงธาตุ
ซึ่งอยู่ตรงกลาง ที่ว่า ชั้น ธาตุ อายตนะ อยากจะถามเรื่องธาตุ

ส. ถ้าสภาพธรรมนั้นไม่ใช่ตัวตนก็คือธาตุ

ถ. ธาตุอย่างไร ตามศัพท์บาลี จะแปลให้ฟังได้ไหม

ส. ต้องขอความกรุณาท่านผู้รู้บาลี อาจารย์สมพร

สมพร ธาตุหมายถึงสภาวะที่มีอยู่จริง ในพระบาลีท่านใช้ว่า นิสสตัตะ
นิชชีวะ ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ แต่เป็นของที่มีอยู่จริง หมายถึงธาตุนั่นเอง ศัพท์เดิมมา
จาก ธร เหมือนธรรม ก็เป็นสภาพที่มีอยู่จริง เป็นสภาพที่ทรงไว้

คำว่า ธาตุ หมายความว่า ธรรมที่ปราศจาก คือ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล
นั่นเอง เรียกว่า ธาตุ แต่เป็นของมีอยู่จริง

ส. ขอบพระคุณ

ถ. ยังมีศัพท์ที่แปลได้สูงกว่านั้นอีกไหม ความหมายของคำว่า ธาตุ
ผมศึกษามาได้เจอผู้แปลผู้หนึ่งท่านบอกว่า จริงอยู่ ธาตุ แปลว่า สิ่งที่ทรงไว้
แต่จริง ๆ แล้วเขากล่าวว่า เป็นสิ่งที่ยกไม่ได้ อย่างธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ถ้าเป็นอดีต
ไปแล้ว ไม่มีใครไปทำอะไรได้

ส. ดับไปแล้ว

ถ. ดับไปแล้ว และถ้าพูดถึงธาตุ ๑๘ ที่ว่า จักขุธาตุ รูปธาตุ วิญญาณธาตุ
และจักขุวิญญาณธาตุ ...

ส. โลกธาตุ โทสธาตุ โมหธาตุ อิสสาธาตุ มัจฉริยธาตุ ทุกอย่างเป็น
ธาตุหมด

ถ. เพราะว่าต้องดับ ต้องสูญ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน



สุ. สภาพธรรมใดเกิดขึ้น ต้องมีปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิด เมื่อเกิดแล้วก็ดับ ท่านผู้ฟังคิดเยอะไหม ตั้งแต่มา นั่ง คิดมากมาย และยังไม่ว่าง และยังจะต้องคิดต่อไปอีก แสดงให้เห็นว่า เรื่องของความคิดไม่เคยหยุดเลยในสังสารวัฏฏ์ แล้วแต่ว่าจะคิดเรื่องอะไร

เมื่อได้ทราบเรื่องของอกุศลธรรม ๙ กองแล้ว จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ไม่พ้นไปเลยจากอกุศลธรรมนั้น ๆ เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริงจะเห็นชัดว่า กำลังก้าวไปสู่อะไร

ไปสู่เหวที่จะตกลงไปลึก ๆ ไปสู่ห้วงน้ำใหญ่ หรือค่อย ๆ ขยับออกให้พ้นจากทางนั้น แต่ในวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า กำลังไปสู่ทางที่จะทำให้มัวเมามากกว่าการก้าวไปสู่ทางที่จะสร้างจากความเมา ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรมเลย ทุกวันจะต้องถูกครอบงำด้วยอกุศล ซึ่งเหมือนกับสลบไสลไปด้วยความมัวเมา ไม่มีวันสร้าง แต่เมื่อใดที่มีความเข้าใจพระธรรมและพิจารณารู้ความคิดของตนเองก็จะรู้ว่า ทางที่ควรจะไปนั้น ควรเป็นทางกุศลมากกว่าจะให้มัวเมาโดยไม่สร้าง

ถ้าท่านสังเกตชีวิตของท่านเองโดยละเอียดขึ้นก็จะรู้ว่า กายกรรม คือ การกระทำทางกายในวันหนึ่ง ๆ เป็นกุศล หรือเป็นอกุศลมาก และทางวาจา ซึ่งดูเหมือนกับว่าไม่ใช่เป็นภัยร้ายแรง แต่ขณะที่สติสัมปชัญญะเกิดจะรู้ได้ว่า บางขณะคำพูดนั้นก็พูดไปตามความคิดที่กำลังโกรธ คือ คำพูดนั้นเองพูดเพื่อให้คนอื่นรู้ว่าท่านกำลังโกรธ แม้ไม่ใช่คำหยาบคาย เป็นอย่างนี้ไหม เวลาโกรธ คิดโกรธ เพราะฉะนั้น วาจาที่ตามความคิด แม้ไม่ใช่คำหยาบ แต่ก็คำพูดที่ทำให้คนอื่นรู้ว่าท่านกำลังโกรธ

นี่ในวันหนึ่ง ๆ คือ ชีวิตประจำวันตามความเป็นจริง แม้ว่าจะสะสมกุศลมากสักเท่าไร แต่ถ้าไม่เป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ ก็ไม่สามารถละคลายอกุศลนั้น ๆ เพียงแต่จะเป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะ มีการระลึกได้เร็วกว่าบุคคลที่ไม่เคยฟังพระธรรม



เพราะว่าทุกคนก็โกรธ แต่โกรธแล้วจะระลึกได้ในขณะนั้นใหม่ว่า ขณะนั้นมีการกระทำทางกาย ทางวาจา ซึ่งเป็นไปตามความคิดหรือความโกรธในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น ผลจากการฟังพระธรรม และเข้าใจพระธรรม ก็เป็นการที่จะรู้ว่าคุณสมบัติของตัวเองในวันหนึ่ง ๆ เปลี่ยนจากอกุศลเป็นกุศลเพิ่มขึ้นหรือไม่ คือคิดที่จะละคลายอกุศลมากขึ้นหรือยัง เช่น คิดที่จะไม่ผูกโกรธ เตือนบ่อย ๆ เพราะว่าความโกรธทุกคนมี และบางคนก็ไม่ลืม โกรธนาน ก่อนนี้โกรธ ๓ วัน ก็อาจจะลดลงเหลือสัก ๒ วัน หรือเหลือสักครึ่งวัน หรือสักชั่วครู่ แต่เห็นประโยชน์ใหม่ว่าจาก ๓ วัน เหลือ ๒ วัน เหลือ ๑ วัน เหลือครึ่งวัน หรือเหลือเพียงชั่วครู่ นี่คือผลของการได้เข้าใจพระธรรมและพิจารณาพระธรรม มีการคิดที่จะอภัย มีการคิดถึงคนอื่นด้วยความเมตตา ไม่มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก เพราะสำหรับปฏิปทาจริยาของพระโพธิสัตว์นั้น มีสังคหวัตถุในบุคคลทั้งที่เป็นมิตรและเป็นศัตรู

จริยา คือ ความประพฤติของพระโพธิสัตว์ เกิดจากความคิดอย่างละเอียดมาก เห็นประโยชน์ของทุกอย่างที่เป็นกุศล มีสติสัมปชัญญะที่จะพิจารณาการกระทำทางกาย ทางวาจา หรือแม้แต่ความคิดในขณะนั้น และสามารถมีความมั่นคงที่จะประพฤติปฏิบัติตาม

ในขณะที่ฟังพระธรรมขณะนี้ หมั่นใส่ใจใคร่บ้างหรือเปล่า เรื่องจริง ๆ เลย ขณะที่ฟังพระธรรมแท้ ๆ ยังหมั่นใส่ใจ ยังไม่ได้ปฏิบัติตามพระธรรม ยังไม่ได้ละคลายอกุศล ยังไม่เลิกคิดหมั่นใส่ใจ และขณะอื่นที่ไม่ได้ฟังพระธรรมจะเป็นอย่างไร

เพราะฉะนั้น จิตใจเป็นเรื่องซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมทั้งที่เป็นอกุศลและกุศลไว้มาก สำหรับอริยาคัยที่ต่างกัน ผู้ที่มีอริยาคัยอ่อนโยน พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงพระธรรมในเรื่องของกุศลทั้งหลาย แต่ผู้ที่มีอุปนิสัยยังดื้อ หรือยังกระด้าง หรือยังแข็ง ยังไม่อ่อนโยน ก็ทรงแสดงเรื่องของอกุศลไว้มาก ๆ ให้เห็นโทษของอกุศล

ถ้าระลึกได้ เคยโกรธใครไว้ เคยไม่ชอบใคร ในขณะที่กำลังฟังพระธรรมเดี๋ยวนี้คิดอย่างไร คือ ควรจะได้พิจารณาและได้ประโยชน์จากการฟังพระธรรม ถ้าขณะนี้



คิดไม่ได้ ขณะอื่นก็คิดไม่ได้แน่ ๆ เพียงขณะที่กำลังฟังพระธรรมแท้ ๆ ยังไม่ยอม ขณะอื่นจะเป็นอย่างไร

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า แต่ละชีวิตแม้จะได้เคยฟังพระธรรมมามาก และเจริญบารมีมาบ้างแล้ว แต่กำลังของกิเลสที่ยังไม่ได้ดับก็เป็นปัจจัยให้เกิด อกุศลประเภทต่าง ๆ ขึ้นต่าง ๆ เกิดความคิดซึ่งบางท่านไม่แน่ใจว่าสิ่งที่ท่านทำนั้น ถูกต้องไหม หรือว่าควรทำไหม แต่ถ้าเป็นผู้ที่พิจารณาเหตุผลก่อนที่จะกระทำการสิ่งใด และมีความมั่นใจว่า ขณะนั้นท่านมีความหวังดี สิ่งที่ทำเป็นความถูกต้อง ขณะนั้นก็ไม่วุ่นไหว่ว่าจะเป็นที่รักหรือจะเป็นที่ชังของใคร เพราะท่านได้พิจารณาแล้วว่า สิ่งที่ท่านทำ ท่านทำด้วยความหวังดี

ขอยกตัวอย่างพระชาติหนึ่งของพระผู้มีพระภาค

ข้อความใน **อรรถกถา ตกนิบาตชาดก ติลมุลลิสชาดก** มีว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน พระองค์ทรงปรารภ ภิกษุผู้มักโกรธรูปหนึ่ง จึงตรัสเรื่องนี้

มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้มักโกรธ มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกใครว่าอะไร แม้เพียงนิดเดียวก็โกรธ ข้องใจ กระทำความโกรธ ความประทุษร้าย และความน้อยใจ ให้ปรากฏ อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายนั่งสนทนากันในโรงธรรมสภาว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุรูปโน้นเป็นคนโกรธง่าย มากไปด้วยความคับแค้นใจ เทียวทำเสียงอะอะเหมือนเกลือที่เขาใส่ในเตาไฟ เป็นผู้บวชในศาสนาที่สอนมิให้ โกรธเห็นปานนี้ แม้แต่ความโกรธเท่านั้นก็ไม่อาจข่มได้

พระผู้มีพระภาคทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้น จึงทรงสั่งภิกษุรูปหนึ่งให้ไป เรียกภิกษุรูปนั้นมา แล้วตรัสถามว่า

ข้าว่าเธอเป็นผู้โกรธง่ายจริงหรือ

เมื่อภิกษุรูปนั้นรับว่าจริง พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย มิใช่บัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน ภิกษุนี้ก็เป็นคนมักโกรธ เหมือนกัน



ใครที่มักโกรธในชาตินี้ ให้ทราบว่ ชาติก่อน ๆ ก็ต้องมักโกรธ และถ้ายังมักโกรธอย่างชาตินี้ต่อไปอีก ก็นึกถึงภาพชาติหน้าได้ว่าจะเป็นอย่างไ อยากจะเป็นอย่างนั้นต่อไป หรืออยากจะเป็นอย่างอื่นที่ไม่ใช่อย่างนี้ ถ้าอยากจะเป็นอย่างอื่น ก็ต้องเริ่มสะสมทางฝ่ายกุศลเสียตั้งแต่เดีวนี้

บางท่านบอกว่า ท่านมีอายุมากแล้ว เวลาของท่านเหลือน้อยแล้ว

แต่นั้นไม่เกี่ยวกับการที่จะประพฤติปฏิบัติ ถ้าทำเสียวันนี้ ไม่เรียกว่า น้อยสำหรับเวลาที่ยังเหลืออยู่ เพราะว่ท่านเริ่มทำแล้ว ตรงกันข้าม แม้จะมีเวลาอีกนานมากสักเท่าไรก็ตาม แต่ไม่เริ่มทำสักทีหนึ่ง ก็ต้องเรียกว่า มีเวลาเหลือน้อย เพราะว่ชาติหน้าจะมีโอกาสได้ฟังพระธรรมที่จะขัดเกลากุศลอย่างนี้อีกหรือไม่ ก็เป็นสิ่งที่ไม่มีใครสามารถรู้ได้

พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าเรื่องในอดีตกาล ดังต่อไปนี้

เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี โอรสของพระเจ้าพรหมทัตนั้นได้มีนามว่า พรหมทัตตกุมาร แท้จริงพระราชาครั้งเก่าก่อน แม้จะมีอาจารย์ทศปาโมกข์ในนครของตน ก็ยอมส่งพระราชโอรสของตน ๆ ไปเรียนศิลปะยังภายนอกรัฐฐะในที่ไกล ด้วยหวังใจว่า เมื่อกระทำอย่างนี้พระราชโอรสเหล่านั้นจักเป็นผู้จัดความเยอหยิ่งด้วยมานะ ๑ จักเป็นผู้อดทนต่อความหนาวและความร้อน ๑ จักได้รู้จริตประเพณีของชาวโลก ๑

เพราะฉะนั้น พระราชาจึงรับสั่งให้พระราชโอรสซึ่งมีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา ไปศึกษาศิลปวิทยาที่เมืองตักกศิลา พระราชทานฉลองพระบาทชั้นเดียวคู่หนึ่ง ร่มใบไม้คันหนึ่ง และทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะ

เมื่อพระราชโอรสเสด็จไปถึงเมืองตักกศิลา ได้ไปถามหาบ้านอาจารย์ ก็ในเวลา นั้นอาจารย์สอนศิลปะแก่พวกมาณพเสร็จแล้วลุกขึ้นมานั่ง ณ ที่ข้างหนึ่ง ที่ประตูเรือน พระราชโอรสนั้นเห็นอาจารย์นั่งอยู่ในที่นั้น ครั้นแล้วจึงถอดรองเท้า ลดร่ม ไหว้อาจารย์แล้วยืนอยู่ อาจารย์นั้นรู้ว่าพระราชโอรสนั้นเห็นดเห็นเอยมา จึงให้กระทำอาคันตุกสงเคราะห์ พระกุมารเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว พักผ่อนอยู่ครู่หนึ่ง จึงเข้าไปหาอาจารย์ ไหว้ แล้วยืนอยู่



เมื่ออาจารย์ทศปาโมกข์ถามว่า เธอมาจากไหนนะพ่อ จึงกล่าวตอบว่า
มาจากเมืองพาราณสี

เธอเป็นลูกใคร

เป็นโอรสของพระเจ้าพาราณสี

พระองค์เสด็จมาด้วยประสงค์อะไร

ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้ามาเพื่อต้องการเรียนศิลปะ

พระองค์นำทรัพย์อันเป็นส่วนของอาจารย์มาด้วยหรือเปล่า หรือพระองค์จะ
เป็นธมฺมมัตเตวาลิก

พระราชกุมารนั้นกล่าวว่า

ทรัพย์อันเป็นส่วนของอาจารย์ข้าพเจ้านำมาด้วยแล้ว

ว่าแล้วก็มอบทรัพย์พันกหาปณะลงที่ใกล้เท้าของอาจารย์ แล้วก็ไหว้

อันศิษย์ที่เป็นธมฺมมัตเตวาลิก เวลากลางวันต้องทำงานให้อาจารย์ กลางคืน
จึงจะได้เรียน ส่วนศิษย์ที่ให้ทรัพย์อันเป็นส่วนของอาจารย์ เป็นเหมือนบุตรคนโต
ในเรือน เรียนแต่ศิลปะเท่านั้น

พระราชกุมารเรียนเอาศิลปะด้วยความตั้งใจ วันหนึ่งพระองค์ได้ไปอาบน้ำ
พร้อมกับอาจารย์

ครั้งนั้นมีหญิงชราคนหนึ่ง ชัดสีเมธิดงาให้หมดเปลือก แล้วเอามาแปะตากไว้
นั่งเฝ้าอยู่ พระกุมารเห็นเมธิดงาที่ตากไว้ก็อยากจะสวย จึงหยิบเมธิดงามาหนึ่งกำมือ
แล้วเคี้ยวสวย หญิงชราคิดว่า มาณพนี้คงอยากกิน จึงนั่งเสียมิได้กล่าวประการใด
แม้ในวันรุ่งขึ้น พระกุมารนั้นก็ทำได้เหมือนอย่างนั้น ในเวลานั้น แม้หญิงชรา
นั้นก็กล่าวอะไรกะพระราชกุมารนั้น

แม้ในวันที่ ๓ พระราชกุมารก็ได้ทำเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ คราวนั้น
หญิงชราเห็นเข้าจึงประคองแขนทั้งสองร้องคร่ำครวญว่า อาจารย์ทศปาโมกข์ทำให้
พวกศิษย์ของตนปล้นเรา อาจารย์หันกลับมาถามว่า นี่อะไรกันนะ หญิงชรา
กล่าวว่า นาย ศิษย์ของท่านเคี้ยวกินเมธิดงาร้อนที่ข้าพเจ้าทำไว้ วันนี้กำมือหนึ่ง
เมื่อวานกำมือหนึ่ง เมื่อวานขึ้นกำมือหนึ่ง ก็เมื่อศิษย์ของท่านเคี้ยวกินอยู่อย่างนี้ เมธิดงาที่มีอยู่



ก็จกหมดสิ้นไปมิใช่หรือ อาจารย์ที่ศำปาโมกข์กล่าวว่า อย่าร้องให้ไปเลย ฉันจกให้มูลค่าแก่ท่าน

นี่คือความคิดของแต่ละคน ซึ่งคิดไปตามเรื่องตามราว ตามเหตุการณ์โนในแต่ละชาติ

หญิงชรากล่าวว่า ฉันไม่ต้องการมูลค่าดอกนาย ฉันขอให้ท่านสั่งสอนโปรดอย่าให้กุมารนี้กระทำอย่างนี้อีกต่อไป

อาจารย์กล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น จงคอยดูนะแม่

แล้วให้มาณพ ๒ คน จับพระราชกุมารนั้นที่แขนทั้ง ๒ ข้างไว้ แล้วเอาซีกไม้ไผ่มาเสี้ยนที่กลางหลัง ๓ ครั้ง พร้อมกับสอนว่า เธออย่าได้ทำอย่างนี้อีกต่อไป

พระราชกุมารโกรธอาจารย์ ทำนัยน์ตาแดงมอดดูตั้งแต่หลังเท้าจนถึงปลายผม แม้อาจารย์นั้นก็รู้ว่า พระราชกุมารนั้นมองดูเพราะโกรธเคือง

จะให้ใครรู้ว่าโกรธนี้ยากไหม มองดูตั้งแต่หลังเท้าจนถึงปลายผม ซึ่งปกติก็คงไม่ทำอย่างนั้น แต่อาการที่จะให้คนอื่นรู้ ก็มีความหมายต่าง ๆ มีกิริยาอาการต่าง ๆ

พระราชกุมารเรียนศิลปะจบแล้วทำการฝึกซ้อม เก็บโทษที่อาจารย์ทำไว้ในใจ โดยอาฆาตว่า เราต้องฆ่าอาจารย์ผู้นี้ ครั้นเวลาจะไป จึงไหว้อาจารย์ ทำทีมีความเคารพรักอย่างสุดซึ้ง รับเอาปฏินญาว่า ท่านอาจารย์ เมื่อใดข้าพเจ้าได้ราชสมบัติในพระนครพาราณสีแล้วส่งข่าวมาถึงท่าน เมื่อนั้นขอให้ท่านพึงมาหาข้าพเจ้ากล่าวดังนี้แล้วก็จากไป

เมื่อเสด็จถึงพระนครพาราณสีแล้ว ถวายบังคมพระชนกชนนี แล้วแสดงศิลปะให้ทอดพระเนตร พระราชาจึงทรงสถาปนาพระราชโอรสไว้ในราชสมบัติ เมื่อพระราชโอรสได้ครอบครองราชสมบัติ คิดถึงโทษที่อาจารย์ได้กระทำไว้ ก็ทรงพระพิโรธ จึงทรงส่งทูตไปถึงอาจารย์เพื่อให้มาเฝ้า ด้วยตั้งพระทัยว่า เราจักฆ่าอาจารย์

อาจารย์คิดว่า ในเวลาที่เขายังหนุ่มแน่น เราจกไม่อาจให้พระราชานั้นเข้าใจได้ จึงมิได้ไป ในเวลาที่พระราชานั้นล่วงเข้ามัชฌิมวัย อาจารย์ก็คิดว่า บัดนี้เราจกอาจ



ทำให้พระราชานั้นเข้าใจได้ จึงได้เดินทางไป ยืนอยู่ที่ประตูพระราชวัง ให้กราบทูลว่า อาจารย์จากเมืองตักกศิลามาแล้ว

พระราชาทรงโสมนัสยินดีรับสั่งให้อาจารย์เข้าเฝ้า พอเห็นอาจารย์นั้นมาเฝ้า พระองค์เท่านั้น ทรงพระพิโรธจนพระเนตรทั้งสองข้างแดง ตรัสเรียกอำมาตย์ทั้งหลาย มาว่า แน่ะผู้เจริญ ที่ที่อาจารย์เขียนยังเสียดแทงเราอยู่จนทุกวันนี้

นี่คือความผูกโกรธ หลายปีก็ยังคิดถึงได้

อาจารย์บากหน้าพาเอาความตายมาโดยไม่รู้ว่า จักตายวันนี้ อาจารย์ผู้นั้น จะไม่มีชีวิตแล้ว จึงได้ตรัสคาถา ๒ คาถา อันมีในเบื้องต้นว่า

การที่ท่านให้จับแขนเราไว้ แล้วเขียนดีเราด้วยชอล์กไม้ไผ่ เพราะเหตุเมล็ดงา กำมือหนึ่งนั้น ยังฝังใจเราอยู่จนทุกวันนี้

ดูก่อนพราหมณ์ ท่านไม่ไยดีในชีวิตของท่านแล้วหรือ จึงมาหาเราถึงที่นี้ ผลที่ท่านให้จับแขนทั้งสองของเราแล้วเขียนดีเราถึง ๓ ที่นั้น จักสนองท่านในวันนี้

อาจารย์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

อริยชนใดยอมเกิดกันอนารยชน ผู้กระทำชั่วด้วยการลงโทษ กรรมของ อริยชนนั้นเป็นการสั่งสอน หาใช่เป็นเวรไม่ บัณฑิตทั้งหลายย่อมรู้จักช้อนนั้นอย่างนี้แล

แสดงให้เห็นถึงเจตนาของผู้กระทำว่า ทำด้วยความหวังดี ไม่ใช่ทำด้วยความหวังร้าย เพราะฉะนั้น ก็ควรจะเข้าใจเจตนาดีของผู้นั้นด้วย

คำอธิบายความหมายของอริยชนมีว่า

ก็อริยชนนี้นั้นมี ๔ ประเภท คือ อาจารย์อริยชน อริยชนผู้มีอาจารย์ (คือ กิริยามารยาท) ๑ ทักสอนอริยชน อริยชนที่ควรแลดู ๑ ถึงคอริยชน อริยชน ผู้ถือเพศ ๑ ปฏิเวธอริยชน อริยชนผู้รู้แจ้งแทงตลอด ๑

ในอริยชน ๔ ประเภทนั้น อริยชนผู้ตั้งอยู่ในมารยาทอันประเสริฐ จะเป็นมนุษย์ หรือสัตว์ดิรัจฉานก็ตาม ชื่อว่าอาจารย์อริยชน

สัตว์ดิรัจฉานที่มีมารยาทเคยเห็นไหม



มีท่านผู้หนึ่งเล่าให้ฟังว่า สุนัขที่บ้านท่านเรียบร้อยจริง ๆ เวลาจะรับประทานอาหารก็แสนจะช้า มีอาหารตั้งอยู่ตรงหน้าก็ยังไม่ยอมรับประทาน ยิ่งกับจะพิจารณา ก่อนกระนั้น เหมือนกับพระภิกษุที่ท่านพิจารณาอาหาร คือ ไม่ใช่เปรียบกับพระภิกษุ แต่หมายถึงกิริยาอาการ ความเรียบร้อย มารยาท แสดงให้เห็นความต่างกันแม้เป็น สัตว์วิเศษ ซึ่งบางตัวไม่เป็นเช่นนั้นเลย ตรงกันข้ามทีเดียว

ส่วนอริยชนผู้ประกอบด้วยรูปและอิริยาบถอันน่าเลื่อมใส น่าดู (สง่าผ่าเผย) ชื่อว่าทสฺสนอริยชน ...

อริยชนผู้เป็นคนล้ายสมณะ โดยถือเพศด้วยการนุ่งห่มเที่ยวไปอยู่ แม้จะเป็น ผู้ทุศีล ก็ชื่อว่าลึงคอริยชน ...

ฝ่ายพระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ชื่อว่าปฏิเวธอริยชน ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพุทธสาวก ทั้งหลาย เรียกว่า พระอริยะ

บรรดาอริยชนเหล่านั้น ในที่นี้ พรหมณฺ์ประสงค์เอาอาจารย์อริยชนอย่างเดียว

ข้อความต่อไป

อาจารย์พูดว่า

ข้าแต่มหाराช ชื่อว่าการเสียนดี กีดกันบุตรธิดาหรือศิษย์ผู้กระทำ สิ่งไม่ควรทำด้วยอาการอย่างนี้ เป็นการสั่งสอนในโลกนี้ คือ เป็นการพรั่สอน เป็นโอวาท หาใช่เป็นการก่อเวรไม่ บัณฑิตทั้งหลายย่อมรู้ชัดข้อนี้แน่นอนทีเดียว

ข้าแต่มหाराช เพราะฉะนั้น แม้พระองค์ก็โปรดทรงทราบอย่างนี้ พระองค์ ไม่ควรก่อเวรในฐานะเห็นปานนี้ ถ้าแม้ข้าพระองค์จักไม่ได้ให้พระองค์ทรงสำเหนียก อย่างนี้แล้ว ต่อไปภายหน้า พระองค์จักขมน น้ำตาลกรวด และผลไม้เป็นต้น ติดในโจรกรรมทั้งหลาย จะทำการตัดช่องย่องเบา ฆ่าคนในหนทางและฆ่าชาวบ้าน เป็นต้นโดยลำดับ ถูกจับพร้อมทั้งของกล่าวว่า โจรผู้ผิดต่อพระราชา แล้วแสดงต่อ พระราชา จักได้รับภัยคืออาญา โดยพระดำรัสว่า พวกท่านจงไปลงอาญาอันสมควร



แก้โทษของใจนี้ สมบัติเห็นปานนี้จักได้มีแก่พระองค์มาแต่ไหน พระองค์ได้ความเป็นใหญ่โดยเรียบร้อย เพราะอาศัยข้าพระองค์มิใช่หรือ

อาจารย์ได้ทำให้พระราชายินยอม ด้วยประการดังกล่าวมานี้

ฝ่ายอำมาตย์ทั้งหลายผู้ยืนห้อมล้อมอยู่ ได้ฟังถ้อยคำของอาจารย์นั้นแล้ว จึงกราบทูลว่า ขอเดชะ คำที่อาจารย์กล่าวนั้นเป็นความจริง ความเป็นใหญ่นี้เป็นของท่านอาจารย์ของพระองค์

เพราะว่าอาจารย์สั่งสอน เชียนดี ทำให้พระราชามีความประพฤติที่ดี

ขณะนั้นพระราชาทรงกำหนดได้ถึงคุณของอาจารย์จึงกล่าวว่า ท่านอาจารย์ข้าพเจ้าให้ความเป็นใหญ่แก่ท่าน ขอท่านจงรับราชสมบัติเถิด

อาจารย์ปฏิเสธว่า ข้าพระองค์ไม่ต้องการราชสมบัติ

พระราชาทรงส่งข่าวไปยังเมืองตักศิลา ให้นำบุตรและภรรยาของอาจารย์มาแล้วประทานอิสริยยศใหญ่ ทรงตั้งอาจารย์นั้นให้เป็นปุโรหิต แล้วตั้งไว้ในฐานเป็นบิดา ตั้งอยู่ในโอวาทของอาจารย์นั้น บำเพ็ญบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น ได้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรมเทศนาเข้ามาแล้ว ทรงประกาศอริยสัจ ๔ ทรงประชุมชาดก ในเวลาจบอริยสัจ ๔ ภิกษุผู้มักโกรธดำรงในอนาคามีผล คนอื่น ๆ ได้เป็นพระโสดาบัน และพระสกทาคามี

พระราชาในคราวนั้น ได้เป็นภิกษุผู้มักโกรธในบัดนี้ ส่วนอาจารย์ในคราวนั้น ได้เป็นเรตถาคต ฉะนี้แล

เพราะฉะนั้น ถ้ามีความหวังดี มีความมั่นคง มีความมั่นใจในสิ่งที่จะทำว่าเป็นประโยชน์ ก็ทำ เพราะว่าไม่ได้กระทำด้วยอกุศลจิต และจะเห็นได้ว่า พระราชาในครั้งนั้นซึ่งเป็นภิกษุผู้มักโกรธในบัดนี้ เมื่อจบเทศนาดำรงอยู่ในอนาคามีผล เพราะว่าเป็นผู้ที่ว่าง่าย ฟังแล้วรู้ว่า อะไรรู้ก อะไรรู้ผิด อะไรรู้ควร

